

**ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Δ.Π.Μ.Σ.)
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ**

ΝΙΧΑΝ ΑΓΙΑΝ

Διπλωματούχος Αρχιτέκτων Μηχανικός,
Α.Π.Θ.

Επιβλέπουσα

Αναστασία Στρατηγέα
Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

**Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη**

**Αθήνα
Οκτώβριος 2023**

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΝΙΧΑΝ ΑΓΙΑΝ

Επιβλέπουσα: Αναστασία Στρατηγέα, Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

Τριμελής Επιτροπή

Στρατηγέα Αναστασία, Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

Δημοπούλου Ευτέρπη, Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

Μπακογιάννης Ευθύμιος, Επικ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Αθήνα
Οκτώβριος 2023

.....
Νιχάν Αγιάν

Διπλωματούχος Αρχιτέκτων Μηχανικός, Α.Π.Θ.

Copyright © Νιχάν Αγιάν, 2023.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	2
0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΟΡΑΜΑ	3
1. ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ BRUNDTLAND ΣΤΗΝ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030 ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ	6
1.1 Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.....	11
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	16
2.1. Το Περιφερειακό Πρόβλημα.....	16
2.2. Περιφερειακή Πολιτική.....	19
2.3. Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)	20
2.4. Η Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας.....	22
2.5. Οι Περιφερειακές Ανισότητες στον Ελλαδικό Χώρο.....	26
2.6. Η Προγραμματική Περίοδος (ΠΠ) 2021-2027 - Κατευθυντήριες Γραμμές	28
3. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ - ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	31
3.1. Η Θέση της Περιφέρειας στον Ελληνικό και Διεθνή Χώρο.....	31
3.2. Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΠΠΑ) Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	38
3.3. Στρατηγικός Αναπτυξιακός Σχεδιασμός Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας και Θράκης	
Error! Bookmark not defined.	
3.4.Αναθεωρημένο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	48
3.5.Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	
Error! Bookmark not defined.	
4. ΠΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΟΔΟ-ΠΗΣ	54
4.1 Ιστορικό Πλαίσιο / Εξέλιξη.....	54
4.2 Γεωμορφολογικά Χαρακτηριστικά	57
4.3 Πολιτιστικοί Πόροι.....	61
4.4 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά	66
4.5 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά.....	68
4.6 Οικονομικά Χαρακτηριστικά	72
4.7 Οικιστική Οργάνωση.....	74
4.8 Κοινωνικές Υποδομές	74
4.9 Τεχνικές Υποδομές – Δίκτυα Υποδομής.....	76
4.10 Αναπτυξιακά Προγράμματα.....	79

4.11 Πολυπολυτισμικό Προφίλ – Μειονότητες	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ	83
5.1 SWOT Ανάλυση.....	83
5.2 Οριοθέτηση τομέων με δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	96
Ελληνική.....	96
Ξενόγλωσση.....	99
Διαδικτυακοί Τόποι.....	100

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 0-1: Διάγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης.....	4
Εικόνα 1-1: Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ.....	6
Εικόνα 1-2: Οι Πυλώνες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.....	13
Εικόνα 1-3: Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.....	14
Εικόνα 3-1: Θέση και σύνορα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	32
Εικόνα 3-2: Στόχοι Προγράμματος «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2001 – 2027»	34
Εικόνα 3-3: Αριθμός Ερευνητών, Ισοδύναμα Πλήρους Απασχόλησης: Η Θέση της ΠΑΜ-Θ στο σύνολο των Ευρωπαϊκών Περιφερειών το 2011	Error! Bookmark not defined.
Εικόνα 3-4: Συνολικές Δαπάνες για Έρευνα και Ανάπτυξη (€/Κάτοικο): Η Σχετική Θέση της ΠΑΜ-Θ στο Σύνολο των Ευρωπαϊκών Περιφερειών το 2011.	Error! Bookmark not defined.
Εικόνα 3-5: Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας.....	49
Εικόνα 3-6: Τόξο του Ποταμού Νέστου και της Ορεινής Ροδόπης	50
Εικόνα 4-1: Χάρτης Διοικητικής Διαίρεσης	55
Εικόνα 4-2: Χάρτης Γεωμορφολογικών Χαρακτηριστικών ΠΕ Ροδόπης.....	57
Εικόνα 4-3: Χάρτης Προστατευόμενων Περιοχών και Ειδικών Ζωνών ΠΕ Ροδόπης.....	58
Εικόνα 4-4: Λίμνη Βιστωνίδα	59
Εικόνα 4-5: Λίμνη Ισμαρίδα	59
Εικόνα 4-6: Το Υδρογραφικό Δίκτυο της ΠΕ Ροδόπης	60
Εικόνα 4-7: Βυζαντινό Φρούριο.....	61
Εικόνα 4-8: Πύργος του Ωρολογίου και το Γενί Τζαμί.....	62
Εικόνα 4-9: Το Ιμαρέτ της Κομοτηνής	62
Εικόνα 4-10: Το Κεντρικό Ηρώο	63
Εικόνα 4-11: Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Κομοτηνής	64
Εικόνα 4-12: Το Λαογραφικό Μουσείο της Κομοτηνής.....	64
Εικόνα 4-13: Εσωτερικό του Μουσείου Καλαθοπλεκτικής των Ρωμά.....	65
Εικόνα 4-14: Μουσείο «Καραθεοδωρή».....	65
Εικόνα 4-15: Διάρθρωση Πραγματικού Πληθυσμού κατά φύλο	67
Εικόνα 4-16: Κατανομή πληθυσμού Π.Ε. Ροδόπης κατά θρήσκευμα	67
Εικόνα 4-17: Διαχρονική εξέλιξη Κατά κεφαλήν ΑΕΠ Π.Ε. Ροδόπης σε €.....	69
Εικόνα 4-18: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός στους επιμέρους Δήμους και στο σύνολο της ΠΕ Ροδόπης.....	73
Εικόνα 4-19: Οικιστικό Δίκτυο Π.Ε. Ροδόπης.....	74
Εικόνα 4-20: ΧΥΤΑ Κομοτηνής.....	77
Εικόνα 4-21: Η Εγνατία Οδός στην Π.Ε. Ροδόπης	78

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1-1: Δράσεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και χρονοδιάγραμμα	15
Πίνακας 2-1: Οι Στόχοι της Πολιτικής Συνοχής 2021-2027	29
Πίνακας 3-1: Εξέλιξη Πληθυσμού Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.....	32
Πίνακας 3-2: Προτεραιότητες & Στρατηγικές Κατευθύνσεις του ΠεΠ ΑΜΘ 2021-2027,	36
Πίνακας 3-3: Στόχοι της ΠΑΜΘ για την περίοδο 2021-2025.....	39
Πίνακας 3-4: Βασικοί Δείκτες Έξυπνης Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	43
Πίνακας 3-5: Βασικοί Δείκτες Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας και Σχετική Θέση στην ΕΕ και την Ελλάδα.....	45
Πίνακας 3-6: Χωρικός προσδιορισμός βιώσιμων αναπτυξιακών ενοτήτων	52
Πίνακας 4-1: Διοικητική Διαίρεση Π.Ε. Ροδόπης, έδρα, έκταση και πληθυσμός των δήμων της ΠΕ	55
Πίνακας 4-2: Συγκριτική ανάλυση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων του «Καποδίστρια» και του «Καλλικράτη».....	56
Πίνακας 4-3: Ετήσια Κλιματολογικά Δεδομένα για το έτος 2022.....	60
Πίνακας 4-4: Πληθυσμός Π.Ε. Ροδόπης ανά Δήμο και φύλο σύμφωνα με τις Απογραφές 2011 και 2021	66
Πίνακας 4-5: Διαχρονική εξέλιξη Δείκτη Γήρανσης Πληθυσμού Π.Ε. Ροδόπης	67
Πίνακας 4-6: Εκτίμηση Πληθυσμού Μουσουλμάνων στην Π.Ε. Ροδόπης.....	68
Πίνακας 4-7: Πίνακας 4-6: Διαχρονική πορεία Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ στην Π.Ε. Ροδόπης	68
Πίνακας 4-8: Διαχρονική μεταβολή Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας ανά κλάδο απασχόλησης για την Π.Ε. Ροδόπης.....	70
Πίνακας 4-9: Διαχρονική Εξέλιξη ανεργίας στην Π.Ε. Ροδόπης	73
Πίνακας 4-10: Εγκαταστάσεις Υγείας στην ΠΕ Ροδόπης στην πόλη της Κομοτηνής.....	75
Πίνακας 4-11: Εγκαταστάσεις Πρόνοιας στην Π.Ε. Ροδόπης στην πόλη της Κομοτηνής.....	75
Πίνακας 4-12: Οι δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες της Π.Ε. Ροδόπης.....	76

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με τίτλο «Μελλοντικές Προοπτικές Ανάπτυξης της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης» πραγματεύεται τη μελλοντική αναπτυξιακή πορεία της Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ) Ροδόπης, μιας ενότητας που εντάσσεται σε μία συνοριακή περιφέρεια της Ελλάδας, την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Η διερεύνηση της μελλοντικής αναπτυξιακής πορείας της ΠΕ Ροδόπης υλοποιείται υπό το πρίσμα της Βιώσιμης Ανάπτυξης, καθώς και της στρατηγικής και των αναπτυξιακών στόχων της εν λόγω περιφέρειας. Σκοπός της εργασίας είναι η εμβάθυνση τόσο σε δεδομένα της μελετούμενης ΠΕ Ροδόπης όσο και στο πλαίσιο πολιτικής, το σχετικό με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, που διαμορφώνουν το περιβάλλον λήψης απόφασης και συμβάλλουν στη διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις αναπτυξιακές προοπτικές της ΠΕ Ροδόπης.

Αρχικά γίνεται μια αναφορά στην έννοια της βιωσιμότητας και της περιφερειακής ανάπτυξης, όπου αναλύονται οι κυριότερες θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς και το περιφερειακό πρόβλημα. Στη συνέχεια γίνεται μια εκτενής αναφορά στην περιοχή μελέτης και συγκεκριμένα στην Π.Ε Ροδόπης και σκιαγραφείται το φυσιογνωμικό της προφίλ. Αναφέρονται κοινωνικά, δημογραφικά, οικονομικά κ.ά. δεδομένα, με ταυτόχρονη αναφορά στα ιδιαίτερα γεωφυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής και στον τουρισμό.

Στη συνέχεια, γίνεται η ανάλυση SWOT για την εν λόγω περιοχή μελέτης, με απώτερο σκοπό να γίνει καταγραφή των πλεονεκτημάτων και των αδυναμιών της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης· και ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στις ευκαιρίες προς αξιοποίηση, αλλά και το σύνολο των κινδύνων ή απειλών που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει η Περιφέρεια.

Συμπερασματικά, αναλύεται πως τα υφιστάμενα αναπτυξιακά προγράμματα οδήγησαν στην άνθιση του τόπου και πώς μπορούν να συνδράμουν ακόμα περισσότερο μακροπρόθεσμα στη βελτίωση τομέων της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης που αποτελούν τροχοπέδη για την περαιτέρω ανάπτυξή της.

Λέξεις-Κλειδιά: Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης, Περιφερειακή ανάπτυξη, Άρση περιφερειακών ανισοτήτων, Ανάλυση SWOT, Προτάσεις ανάπτυξης

This Thesis, entitled "Future Development Prospects of the Rhodope Regional Unit", deals with the future development perspectives of a specific Regional Entity (R.E.), the one of Rhodope spatial entity, which belongs to the Region of Eastern Macedonia and Thrace in the light of the Sustainable Development context and the forthcoming Regional Operational Programs. The purpose of this work is to collect all the necessary data that will support the drawing of conclusions as to the future development proposals for keeping track with the evolutionary course of the R.E. Rhodope.

First, a reference is made to the concept of sustainability and regional development, where the main theories and the regional problem are analyzed. Then, a thorough insight of the studied area is carried out, and its physiognomic profile is outlined. Towards this end, social, demographic, economic etc. data are collected and elaborated, coupled with the special geophysical characteristics of the region.

Based on the attributes of the study area, a SWOT analysis is conducted, in which the strong and weak elements of the Rhodope Regional Unit are highlighted and, at the same time, the opportunities ahead as well as the threats that need to be dealt with by the study area are identified.

The Thesis concludes with a critical consideration of past developmental policies and programs as well as those that are in progress, and the way these can contribute to the improvement of critical drawbacks or sectors of the Regional Unit of Rodopi, ensuring thus a successful future developmental trajectory.

Keywords: Rhodope Regional Unit, regional development, physiognomic profile, SWOT analysis, development proposals

0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΟΡΑΜΑ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία διερευνά τις προοπτικές ανάπτυξης της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης, με στόχο τη σκιαγράφηση μιας μελλοντικής αναπτυξιακής πορείας. Στο πλαίσιο αυτό, βαρύνουσα σημασία αποκτά η κατανόηση αρχικά μιας πολυσυζητημένης έννοιας, της έννοιας της «βιώσιμης ανάπτυξης».

Διερευνώντας την ετυμολογική σημασία του όρου «βιωσιμότητα», γίνεται αντιληπτή η συσχέτισή της με τη λέξη «βίος». Η έννοια της βιωσιμότητας βρίσκεται στο επίκεντρο της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία πρωτοεμφανίζεται και εξειδικεύεται για πρώτη φορά τη δεκαετία του '80, στο πλαίσιο της συνεργασίας διεθνών οργανισμών. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί μία προσπάθεια συγκερασμού της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος, έννοιες που μέχρι τότε θεωρούνταν ασυμβίβαστες μεταξύ τους (Πετράκος, 2004). Με την προσπάθεια διερεύνησης της σχέσης μεταξύ ανάπτυξης και περιβάλλοντος, η έννοια της «βιώσιμης ανάπτυξης» λαμβάνει ευρύτερο περιεχόμενο και αναγνωρίζεται το 1987 ως ένας **παγκόσμιος σχεδιαστικός στόχος** από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Πολύζος, 2011). Ορίζεται δε ως (Εικόνα 0-1):

«Βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development) είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (Brundtland Report, 1987)

Ωστόσο, παράλληλα με τον προαναφερόμενο ορισμό, καθορίζονται και οι δράσεις που πρέπει να αναληφθούν έτσι ώστε να επιτυγχάνονται οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης ως ακολούθως (Πλασκοβίτης, 2008):

- Η **κοινωνική ανάπτυξη** επικεντρώνεται στην κατανόηση της συλλογικής προσπάθειας για την αντιμετώπιση κοινών αναγκών και προκλήσεων,
- Η **περιβαλλοντική βιωσιμότητα** επιτυγχάνεται όταν η παραγωγική διαδικασία και η ανθρώπινη δραστηριότητα μειώνουν το οικολογικό τους αποτύπωμα.

Εικόνα 0-1: Διάγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης

Πηγή: https://ec.europa.eu/info/index_el

Σημαντικό σταθμό αποτέλεσε η Παγκόσμια Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η οποία έλαβε χώρα το 1992 στο Ρίο Ντε Τζανέιρο (United Nations, 1992). Κυβερνητικοί παράγοντες, Μη-Κυβερνητικοί Οργανισμοί και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παγκόσμιας εμβέλειας παρευρέθηκαν στη Διάσκεψη αυτή με σκοπό να διατυπώσουν απόψεις και να χαράξουν κοινά αποδεκτές πολιτικές για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων. «Το προϊόν αυτής της διαδικασίας ήταν η γνωστή ως ‘Ατζέντα 21’, η οποία έθεσε συγκεκριμένες αρχές και πολιτικές σχετικά με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου σε σχέση με το περιβάλλον» (Report of the United Nations Conference on Environment and Development, 1992). Οι τρόποι προώθησης των αρχών της «Ατζέντας 21» αποτελούν τον θεμέλιο λίθο της ατζέντας, καθώς οι αρχές και οι πολιτικές που διατυπώθηκαν σε αυτή αποσκοπούσαν στην εγκαθίδρυση της παγκόσμιας συνεργασίας, στη δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης και στην επίτευξη των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης στις αρχές του 21ου αιώνα (Παπαδασκαλόπουλος & Χριστοφάκης, 2016).

Ο διαρκής επαναπροσδιορισμός του όρου της βιώσιμης ανάπτυξης, με βάσει τις εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος και τις αντίστοιχες προκλήσεις που παρουσιάζονται, καταδεικνύει την ανάγκη μιας διαρκούς αναζήτησης της **διαλεκτικής σχέσης** ανάμεσα στην ανάπτυξη και την αναπτυξιακή διαδικασία από τη μία πλευρά και την περιβαλλοντική προστασία από την άλλη (Μοναστηριώτης, 2011). Δηλώνει την προσπάθεια του ανθρώπου να μειώσει το **οικολογικό αποτύπωμα** της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και να θέσει αυτό υπό το πρίσμα της διατήρησης της υγείας των οικοσυστημάτων. Έτσι λοιπόν, τον Σεπτέμβριο του 2015 εγκρίθηκε από τη διεθνή κοινότητα Θεματολόγιο με ορίζοντα το 2030 – **Ατζέντα 2030**

– το οποίο στο επίκεντρό του περιλαμβάνει τους **17 στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης** και τους συναφείς σκοπούς που εκτείνονται έως το 2030.

Η **Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη** (The 2030 Agenda for Sustainable Development, 2019) αποτελεί ένα σχέδιο δράσης για το σύνολο του πλανήτη, με βασικό στόχο την ευημερία του ανθρώπινου πληθυσμού, μέσα από την προσπάθεια ενσωμάτωσης των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις τομεακές πολιτικές (Μαγουλάς & Βλιάμος, 2011). Ταυτόχρονα, επιχειρεί να προάγει τη διασύνδεση και τη συνοχή των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) και των αντίστοιχων πολιτικών και νομοθετικών πλαισίων.

Οι 17 ΣΒΑ αποτελούν σήμερα τον **οδικό χάρτη**, σε έναν μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, για τη συστράτευση των δυνάμεων προς την επίτευξη ενός βιώσιμου μέλλοντος για όλους. Είναι εμφανές ότι τις τελευταίες δεκαετίες έχει δημιουργηθεί μία συζήτηση γύρω από ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον, τις πολιτικές προστασίας του σε διεθνές επίπεδο και τον προβληματισμό γύρω από τα θέματα της περιφερειακής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής προστασίας. Τα παραπάνω εντάχθηκαν σταδιακά και εμπλούτισαν τη συζήτηση γύρω από την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικότερα, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εστίαζε αρχικά στην περιβαλλοντική προστασία ως προϊόν του προβληματισμού για την περιβαλλοντική υποβάθμιση σε διεθνές επίπεδο. Σήμερα, η έννοια της περιφερειακής ανάπτυξης ενσωματώνεται στον γενικό προβληματισμό για τη βιωσιμότητα, στο πλαίσιο της θεωρητικής διεύρυνσης του εννοιολογικού περιεχομένου της έννοιας αυτής, η οποία πλέον συμπεριλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πολιτικών και τομέων εφαρμογής (Διακουλάκη, 2008).

Η βιώσιμη ανάπτυξη συνιστά σήμερα ένα σημαντικό πεδίο δράσης για την άσκηση πολιτικής, επιδιώκοντας την επίτευξη ευρείας συναίνεσης για την επιδίωξη των σχετικών στόχων που την υλοποιούν στο εκάστοτε κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο. Είναι σαφές ότι η συμπερίληψη των διαφορετικών αξιών επιμέρους δρώντων ή κοινωνικών ομάδων, στόχων προς υλοποίηση και σχετικών πολιτικών επιδίωξης της βιώσιμης ανάπτυξης, «μπορεί να δημιουργήσει ασάφεια ως προς το περιεχόμενό της και είναι ακριβώς εκείνο το χαρακτηριστικό που καθιστά δύσκολη τη συμφωνία ως προς την δημιουργία ενός κοινά αποδεκτού ορισμού» (Γκέκας & Χατζημιχάλης, 2001).

1. ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ BRUNDTLAND ΣΤΗΝ ΑΤΖΕΝΤΑ 2030 ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναλύονται οι στόχοι της Ατζέντας των Ηνωμένων Εθνών μέχρι το 2030. Η Ατζέντα **απαρτίζεται από 17 διακριτούς στόχους**, οι οποίοι πραγματεύονται σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης ζωής και στοχεύουν στη μείωση των ανισοτήτων και στην εξασφάλιση καλύτερου βιοτικού επιπέδου και συνθηκών διαβίωσης σε όλο τον πλανήτη. Στη συνέχεια γίνεται μια αναφορά στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, η οποία θα στοχεύει στην άμεση αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των περιβαλλοντικών μεταβολών λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Η Ατζέντα 2030 των Ηνωμένων Εθνών περιλαμβάνει μία σειρά από 17 στόχους, οι οποίοι αποκαλούνται Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) και σκοπό έχουν να αλλάξουν την ανθρωπότητα προς ένα καλύτερο μέλλον, σεβόμενοι την ανθρώπινη υπόσταση και το περιβάλλον. Οι στόχοι αυτοί, που αναλύονται εκτενώς στη συνέχεια, δεν έχουν τον ίδιο βαθμό αφομοίωσης και δεν υλοποιούνται μέσα από ανάλογες δράσεις από όλα τα κράτη. Ουσιαστικά αυτό σημαίνει πως παρά το γεγονός ότι οι στόχοι μπορεί να είναι κοινοί για όλους, δεν γίνεται να επιτευχθούν όλοι και στον ίδιο βαθμό ή με τα ίδια μέσα παντού, καθώς το κάθε κράτος και οι επιμέρους περιφέρειές του έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και γνωρίσματα. Επίσης διαφορές στον τρόπο και τον βαθμό υλοποίησης μπορεί να υπάρξουν ακόμα και στην ίδια χώρα και τις επιμέρους περιφέρειές της, οι οποίες εμφανίζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και αφετηρία επιδίωξης των στόχων αυτών.

Εικόνα 1-1: Οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ

Πηγή : <https://cor.europa.eu/el/news/Pages/un-sustainable-development-goals-should-guide-the-european-recovery.aspx>

Ξεκινώντας την ανάλυση της Ατζέντας 2030 των Ηνωμένων Εθνών με τον **Στόχο 1**, αξίζει να σημειωθεί πως είναι επιτακτική ανάγκη και πρωταρχικός στόχος να έχει επαλειφθεί η **ακραία φτώχεια** για όλους τους ανθρώπους μέχρι το 2030.

Στον **Στόχο 2** δίνεται ιδιαίτερη σημασία στον **τερματισμό της πείνας**. Επίσης, έως το 2030 επιδιώκεται να επιτευχθεί αύξηση της αγροτικής παραγωγής και των εισοδημάτων των μικροπαραγωγών τροφίμων, καθώς και η χρήση καινοτόμων και πιο φιλικών προς το περιβάλλον συστημάτων παραγωγής τροφίμων και νέων γεωργικών πρακτικών. Τα παραπάνω υποδηλώνουν την ανάγκη για μια ριζική αλλαγή σε παγκόσμιο επίπεδο στον τρόπο με τον οποίο παράγονται και καταναλώνονται τα τρόφιμα. Πρότυπα και διαδικασίες παραγωγής στη γεωργία, τη δασοπονία και την αλιεία πρέπει να αλλάξουν, ώστε οι εν λόγω τομείς να λειτουργούν με όρους προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και να εξασφαλίζουν την επάρκεια τροφής σε όλους.

Ο **Στόχος 3** εστιάζει περισσότερο στην εξασφάλιση καλύτερης υγειονομικής περίθαλψης για όλες τις ηλικίες και ανεξαρτήτως κοινωνικοοικονομικής κατάστασης. Έως το 2030 σε παγκόσμιο επίπεδο προέχει η μείωση της παγκόσμιας μητρικής θνησιμότητας, ο τερματισμός των επιδημιών της φυματίωσης, της ελονοσίας και άλλων παραμελημένων τροπικών ασθενειών. Επίσης προέχει η μείωση του αριθμού θανάτων από τροχαία ατυχήματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, ο τομέας της υγείας παίζει σημαντικό ρόλο ιδιαίτερα στη μετα-Covid19 εποχή, ανεξαρτήτως της περιφερειακής ενότητας που εξετάζεται. Η κάθε περιφέρεια, όπως και η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και η ΠΕ Ροδόπης (περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας) ως τμήμα της εν λόγω περιφέρειας, επιδιώκει να δώσει ιδιαίτερη σημασία στην επίτευξη της καθολικής υγειονομικής κάλυψης και στην εκπαίδευση και διατήρηση του υγειονομικού δυναμικού των νοσοκομειακών μονάδων της περιοχής.

Στον **Στόχο 4** επιδιώκεται η αντιμετώπιση του **αναλφαριθμισμού** σε παγκόσμιο επίπεδο και η ενίσχυση των γυναικών, κυρίως στην **ισότιμη πρόσβαση και εξάλειψη της διάκρισης των δύο φύλων**. Πάνω από 260 εκατομμύρια παιδιά δεν πηγαίνουν στο σχολείο, αριθμός που αποτελεί το 25% των παιδιών σε παγκόσμια κλίμακα που βρίσκονται σε αυτή την ηλικιακή ομάδα και δεν λαμβάνουν εκπαίδευση. Κατά την τελευταία δεκαετία, σημειώθηκε σημαντική πρόοδος όσον αφορά την αύξηση των ποσοστών εγγραφής στα σχολεία, ιδίως για τις γυναίκες και τα κορίτσια. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει σημειωθεί εξισορρόπηση του αριθμού κοριτσιών και αγοριών που πηγαίνουν σχολείο. Παρόλα αυτά, είναι λίγες οι χώρες που έχει επιτευχθεί ο στόχος της ισότητας της συμμετοχής των δύο φύλων σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Ο **Στόχος 5** επιδιώκει την ενίσχυση της **ισότητας των δύο φύλων** και τον **τερματισμό της βίας**. Η ισότητα των φύλων δεν αποτελεί μόνο θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, αλλά απαραίτητη προϋπόθεση για έναν ειρηνικό, ευημερούντα και βιώσιμο πλανήτη. Δυστυχώς, σήμερα, 1 στις 5 γυναίκες καθώς και οι γυναίκες ηλικίας 15-49 ετών, έχουν αναφέρει ότι βίωσαν σωματική ή σεξουαλική βία από ένα κοντινό τους άτομο. Επιπλέον, 49 χώρες δεν έχουν σχετικό νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των γυναικών από την ενδοοικογενειακή βία. Πρόοδος έχει σημειωθεί όσον αφορά βλαβερές πρακτικές με θύματα τις γυναίκες, που είχαν ανησυχητική απήχηση σε συγκεκριμένους λαούς και πολιτισμούς, με χαρακτηριστικές περιπτώσεις να είναι η μείωση των γάμων ατόμων μικρής ηλικίας (παιδιών) και ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων.

Ο **Στόχος 6** αναφέρεται κυρίως στη **βιώσιμη διαχείριση του νερού και των εγκαταστάσεων/συστημάτων υγιεινής** για όλους. Η λειψυδρία, η κακή ποιότητα των υδάτων και η ανεπαρκής υγιεινή επηρεάζουν αρνητικά την επισιτιστική ασφάλεια και τις συνθήκες διαβίωσης για τις πιο φτωχές οικογένειες σε όλο τον κόσμο. Η ξηρασία συγκεκριμένα πλήττει μερικές από τις φτωχότερες χώρες του πλανήτη, επιδεινώνοντας την πείνα και τον υποσιτισμό. Αυτή τη στιγμή, περισσότεροι από 2 δισεκατομμύρια άνθρωποι ζουν με τον κίνδυνο της μειωμένης πρόσβασης σε πόρους πόσιμου νερού. Ευτυχώς, τα τελευταία 30 χρόνια σημειώνεται συνεχώς πρόοδος όσον αφορά την πρόσβαση σε πηγές πόσιμου νερού και τις εγκαταστάσεις υγιεινής και αποχέτευσης.

Ο **Στόχος 7** για **φτηνή και καθαρή ενέργεια** απασχολεί ιδιαίτερα της Π.Ε. Ροδόπης, όπως και όλη την Ελλάδα, ιδιαίτερα σήμερα που λόγω της ενεργειακής κρίσης η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή, καινοτόμα και φιλική προς το περιβάλλον και ως εκ τούτου στον άνθρωπο ενέργεια είναι επιτακτική ανάγκη. Έως το 2030 επιδιώκεται σημαντική αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Ο **Στόχος 8** εστιάζει στην **απασχόληση και την αντιμετώπιση της ανεργίας**. Σε παγκόσμια κλίμακα αναμένεται η προώθηση πολιτικών προσανατολισμένων στην ανάπτυξη, οι οποίες θα συμβάλλουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων παραγωγικότητας στο πεδίο της οικονομίας. Η έλλειψη ευκαιριών αξιοπρεπούς εργασίας, οι ανεπαρκείς επενδύσεις και η ανεργία οδηγούν στη διάβρωση του βασικού κοινωνικού συμβολαίου, που αποτελεί τη βάση των δημοκρατικών κοινωνιών και υποδηλώνει ότι όλοι οι πολίτες πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα στις αναπτυξιακές διαδικασίες. Καθώς η παραγωγικότητα της εργασίας μειώνεται και τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται, το βιοτικό επίπεδο αρχίζει να πέφτει εξαιτίας των χαμηλότερων μισθών. Η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη απαιτεί από τις κοινωνίες να δημιουργήσουν τις συνθήκες που θα επιτρέπουν στους

ανθρώπους να έχουν ποιοτικές θέσεις εργασίας, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην τόνωση της οικονομίας και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ο **Στόχος 9** επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της **βιομηχανίας, της καινοτομίας και των υποδομών**. Οι επενδύσεις σε υποδομές, οι μεταφορές, η άρδευση, η ενέργεια και οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Συνεισφέρουν στην ενίσχυση της κοινότητας και των μελών που την απαρτίζουν. Είναι προφανές ότι η αύξηση της παραγωγικότητας και των εισοδημάτων, καθώς και η βελτίωση των παροχών υγείας και εκπαίδευσης απαιτούν γενναίες επενδύσεις σε υποδομές. Οι εκπομπές των αερίων και πιο συγκεκριμένα του διοξειδίου του άνθρακα μπορεί να μειώθηκαν την τελευταία δεκαετία σε πολλές χώρες, αλλά ο ρυθμός μείωσής τους δεν είναι ο ίδιος σε όλο τον κόσμο και δεν θεωρείται επαρκής.

Στον **Στόχο 10** τίθεται το πρόβλημα των **κοινωνικών ανισοτήτων**. Σε παγκόσμιο επίπεδο επιδιώκεται, μεταξύ άλλων, η προοδευτική επίτευξη και διατήρηση της αύξησης του εισοδήματος για το κατώτερο 40% του πληθυσμού με ρυθμό υψηλότερο του μέσου εθνικού, η διασφάλιση των ισότιμων ευκαιριών και η διασφάλιση της ενισχυμένης εκπροσώπησης και φωνής των αναπτυσσόμενων χωρών στη λήψη αποφάσεων. Η διεθνής κοινότητα έχει κάνει σημαντικά βήματα για την αρωγή βοήθειας και την ανακούφιση των ανθρώπων που είναι αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Ωστόσο, οι μεγάλες ανισότητες εξακολουθούν να υφίστανται σχετικά με την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης. Έχει παρατηρηθεί αλλαγή όσον αφορά την άμβλυνση της διαφοράς των εισοδημάτων μεταξύ κατοίκων διαφορετικών χωρών, αυτό όμως δεν ισχύει για τα εισοδήματα των ανθρώπων εντός των συνόρων μιας χώρας. Εκεί παρατηρούνται μεγάλες διαφορές μεταξύ φτωχότερων και πλουσιότερων ομάδων του πληθυσμού. Η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη εμπεριέχει την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική διάσταση.

Ο **Στόχος 11** αναφέρεται στη δημιουργία **ασφαλών και βιώσιμων πόλεων**. Σε παγκόσμιο επίπεδο, δεδομένων των αναταραχών λόγω πολέμου που έχουν δημιουργηθεί σε πολλές χώρες, επιδιώκεται έως το 2030 η διασφάλιση της πρόσβασης όλων σε επαρκή, ασφαλή, προσιτή στέγαση και βασικές υπηρεσίες και η παροχή ασφαλών δικτύων μεταφορών και δημόσιας συγκοινωνίας. Οι πόλεις είναι κόμβοι ανταλλαγής ιδεών, συναλλαγών εμπορίου, εξέλιξης της επιστήμης, παραγωγής δραστηριοτήτων και κοινωνικής ευημερίας. Συνιστούν ακόμη κόμβους πολιτισμού. Με τον αριθμό των ανθρώπων που ζουν σε πόλεις να προβλέπεται ότι θα ανέλθει σε 5 δισεκατομμύρια άτομα έως το 2030, είναι σημαντικό να υπάρχουν αποτελεσματικές πολεοδομικές και διαχειριστικές πρακτικές για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκαλεί η προβλεπόμενη εντατική αστικοποίηση. Επιτακτική θεωρείται η ανάγκη εξέλιξης των πόλεων με τρόπο που να συνεχίζει να δημιουργεί θέσεις

εργασίας και να συμβάλει στην ευημερία, χωρίς να ‘στραγγαλίζει’ τη διαθέσιμη γη και τους πόρους.

Στον **Στόχο 12** δίνεται ιδιαίτερη σημασία, αφού εστιάζει σε **βιώσιμα πρότυπα κατανάλωσης και παραγωγής**. Ο στόχος αυτός είναι ένας από τους σημαντικότερους σε παγκόσμιο επίπεδο. Έως το 2030 επιδιώκεται η επίτευξη της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων και η μείωση των κατά κεφαλήν παραγόμενων αποβλήτων τροφίμων παγκοσμίως. Όταν η κατανάλωση και η παραγωγή είναι βιώσιμες, ενισχύουν την προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων και της επάρκειας της ενέργειας, την κατασκευή των βιώσιμων υποδομών και την παροχή πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, όπως και σε πράσινες και αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας. Η εφαρμογή και υλοποίηση των παραπάνω συμβάλλει στην επίτευξη του συνόλου των αναπτυξιακών στόχων, στη μείωση του μελλοντικού οικονομικού, περιβαλλοντικού και κοινωνικού κόστους, στην ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και στην ελαχιστοποίηση της φτώχειας.

Ο **Στόχος 13** επικεντρώνεται στη **δράση για το κλίμα**. Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει όλες τις χώρες του πλανήτη. Διαταράσσει την ισορροπία των εθνικών και περιφερειακών οικονομιών και έχει σημαντικές επιπτώσεις για τον ίδιο τον άνθρωπο. Τα επίπεδα της ανόδου της στάθμης της θάλασσας αυξάνονται· τα καιρικά φαινόμενα γίνονται συχνότερα και πιο ακραία· και οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου βρίσκονται ιστορικά στα υψηλότερα επίπεδα. Οι πιο φτωχές και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες είναι εκείνες που επηρεάζονται περισσότερο από τη διαμόρφωση αυτών των ακραίων συνθηκών.

Ο **Στόχος 14** αφορά στην **προστασία της υποθαλάσσιας ζωής**. Οι ωκεανοί είναι αυτοί που καθιστούν τη γη κατοικήσιμη για την ανθρωπότητα. Το νερό που συγκεντρώνεται από τη βροχή, το πόσιμο νερό, οι καιρικές και κλιματολογικές συνθήκες, οι ακτογραμμές, το μεγαλύτερο μέρος της τροφής του ανθρώπου, ακόμη και το οξυγόνο στον αέρα είναι στοιχεία τα οποία παρέχονται στον άνθρωπο από τη θάλασσα. Η ορθολογική και με όρους βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας διαχείριση των θαλάσσιων πόρων αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για ένα βιώσιμο μέλλον στον πλανήτη συνολικά.

Ο **Στόχος 15** αφορά στη **ζωή στη στεριά**. Τα δάση καλύπτουν το 30% της επιφάνειας της Γης, παρέχοντας επισιτιστική ασφάλεια και αποτελώντας καταφύγιο για τους έμβιους οργανισμούς. Κάθε χρόνο χάνονται δεκατρία εκατομμύρια εκτάρια δασών και η διαρκής και επίμονη υποβάθμιση των ξηρών περιοχών έχει οδηγήσει στην ερημοποίηση 3,6 δισεκατομμυρίων εκταρίων. Η αποψίλωση και η απερίμωση δημιουργούν μείζονες προκλήσεις για την αειφόρο ανάπτυξη· και έχουν επηρεάσει τη ζωή και τα μέσα διαβίωσης εκατομμυρίων ανθρώπων στη μάχη για την καταπολέμηση της ερημοποίησης.

Ο **Στόχος 16** αναφέρεται στην προαγωγή της **ειρήνης, της δικαιοσύνης και των ισχυρών θεσμών**. Οι ανθρωποκτονίες, η βία κατά των παιδιών, η εμπορία ανθρώπων και η σεξουαλική βία είναι θέματα με μεγάλη κρισιμότητα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Η επιτυχής διαχείρισή τους συμβάλει στη συμβίωση σε μία ειρηνική, χωρίς αποκλεισμούς, κοινωνία. Σε έναν τέτοιο τύπο κοινωνίας ευδοκμεί και η βιώσιμη ανάπτυξη. Τέλος, ανοίγει ο δρόμος για την πρόσβαση όλων στις δομές της δικαιοσύνης και στην οικοδόμηση αποτελεσματικών και δίκαιων θεσμών σε όλες τις βαθμίδες οργάνωσης της κοινωνίας. Έως το 2030 επιδιώκεται να επιτευχθεί σημαντική μείωση όλων των μορφών βίας, κακοποίησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Επίσης, επιδιώκεται να υπάρξει ένα κράτος δικαίου, στο οποίο η δικαιοσύνη θα υπηρετεί τον άνθρωπο, ανεξαρτήτου κοινωνικοοικονομικής κατάστασης.

Τέλος, ο **Στόχος 17** αναφέρεται αποκλειστικά στην **παγκόσμια Σύμπραξη για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη**. Ένα επιτυχημένο πρόγραμμα βιώσιμης ανάπτυξης απαιτεί τη σύμπραξη μεταξύ των κυβερνήσεων, του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών. Αν η συνεργασία πραγματοποιείται χωρίς αποκλεισμούς και είναι βασισμένη σε αρχές και κοινά αποδεκτές αξίες, ενώ ακόμη στηρίζεται σε ένα κοινό όραμα και σε στόχους που βάζουν τους ανθρώπους και τον πλανήτη στο επίκεντρο της συζήτησης, τότε είναι βέβαιο ότι μια τέτοιου είδους πρωτοβουλία θα οδηγήσει στην επίτευξη των στόχων που θα τεθούν. Η σπουδαιότητα μιας αποτελεσματικής συνεργασίας είναι τέτοια, που δείχνει πόσο σημαντική είναι η εφαρμογή της, σε παγκόσμιο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

1.1 Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ανακοινώθηκε τον Δεκέμβριο του 2019 με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, οι επιπτώσεις της οποίας γίνονται ολοένα και εντονότερες, απειλώντας το μέλλον και τις επόμενες γενιές. Η Πράσινη Συμφωνία αποτελεί τον **οδικό χάρτη** για την εκπλήρωση του στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) για **κλιματική ουδετερότητα** μέχρι το 2050, σε συνδυασμό με τη δέσμευση για μία κοινωνικά δίκαιη μετάβαση και την ανάγκη υλοποίησης επενδύσεων ύψους €1τρισ. «Είναι μία από τις κύριες συνιστώσες της αναπτυξιακής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί τον δρόμο που οδηγεί σε μια πράσινη, εύρωστη και βιώσιμη ανάκαμψη από την πανδημία και τις οικονομικές επιπτώσεις της» (Μανασάκης, 2021).

Το όφελος από την υιοθέτηση της Πράσινης Συμφωνίας είναι μεγάλο και εκτείνεται σε ένα μεγάλο φάσμα της καθημερινότητας. Συγκεκριμένα το σύνολο των μέτρων της Πράσινης Συμφωνίας αποσκοπούν στο να συμβάλλουν στους ακόλουθους **τομείς** (Μανασάκης, 2021):

- Βελτιωμένη ενεργειακή ασφάλεια και εξοικονόμηση οικονομικών πόρων

- Λιγότερη ατμοσφαιρική ρύπανση
- Βελτιωμένες συνθήκες διαβίωσης και υγειονομικών όρων
- Νέες πράσινες θέσεις εργασίας
- Καθαρότερη ενέργεια

Αναλυτικότερα, η Ευρωπαϊκή Συμφωνία για την ΕΕ και τους πολίτες της ανανεώνει τη δέσμευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των εξ αυτής απορροεόντων σύγχρονων προκλήσεων – π.χ. αποψίλωση δασών, υποβάθμιση της ποιότητας των ωκεανών, υποβάθμιση της βιοποικιλότητας – που αποτελούν καθήκον ύψιστης σημασίας για την παρούσα και τις επερχόμενες γενεές.

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αποτελεί απάντηση σε αυτές τις προκλήσεις. Πρόκειται για μια νέα αναπτυξιακή στρατηγική, που αποσκοπεί στον μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια δίκαιη και ευημερούσα κοινωνία, η οποία διαθέτει μια οικονομία σύγχρονη, ανταγωνιστική και αποδοτική ως προς τη χρήση των πόρων· έχει έως το 2050 μηδενίσει τις καθαρές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου· και επιδιώκει μια οικονομική ανάπτυξη, που αποσυνδέεται από την εντατική χρήση των πόρων (Μανασάκης, 2021).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιλέγει να γίνει μια κλιματικά ουδέτερη ήπειρος έως το 2050, χρησιμοποιώντας περιβαλλοντικά φιλικούς και υπεύθυνους τρόπους για να καλύψει τις ανάγκες της. Οι τομείς παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας παρουσιάζονται στην Εικόνα 1-2. Ενδεικτικά, η Ευρωπαϊκή **βιομηχανία** επιλέγει να χρησιμοποιεί ανακυκλώσιμα υλικά στην παραγωγική της διαδικασία και προωθεί την καινοτομία. Ακόμη, σημαντική πηγή των εκπομπών είναι οι **μετακινήσεις**. Στο πλαίσιο αυτό, στόχο αποτελεί η μείωση των μετακινήσεων με ιδιωτικά μέσα και η προώθηση της δημόσιας συγκοινωνίας. Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό της **κατανάλωσης ενέργειας** οφείλεται στα κτίρια, στοιχείο που θέτει ως σημαντική προτεραιότητα τη διασφάλιση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων.

Εικόνα 1-2: Οι Πυλώνες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας

Πηγή: https://ec.europa.eu/info/index_el

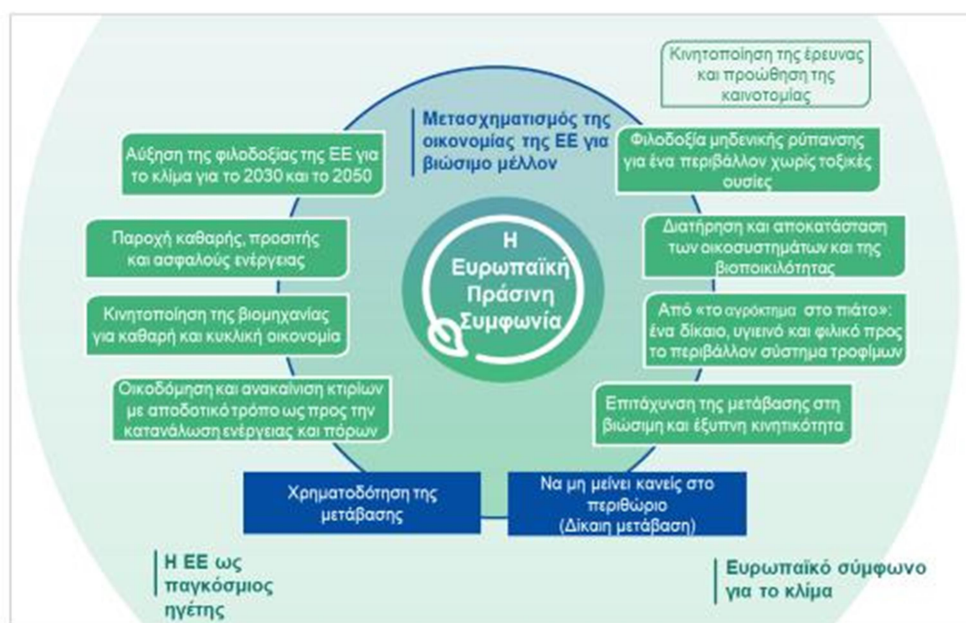
Πρωταρχικός στόχος και κύριο μέλημα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας είναι επίσης να διατηρηθεί και ενισχυθεί το **φυσικό κεφάλαιο** στην επικράτεια της ΕΕ, με παράλληλη μέριμνα για την προστασία του συνόλου του πληθυσμού από περιβαλλοντικούς κινδύνους. «Ταυτόχρονα η μετάβαση αυτή πρέπει να είναι δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς. Πρέπει να δίνει προτεραιότητα στον άνθρωπο και να μεριμνά για τις περιφέρειες, τους κλάδους και τους εργαζόμενους που θα έρθουν αντιμέτωποι με τις μεγαλύτερες προκλήσεις» (Μανασάκης, 2021). Δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία εκτιμάται ότι θα επιφέρει ουσιώδεις αλλαγές σε ένα σύνολο τομέων, η ενεργός συμμετοχή και η εμπιστοσύνη του κοινού για την επιδίωξη των φιλόδοξων στόχων της είναι υψίστης σημασίας για την αποτελεσματικότητα και την αποδοχή των σχετικών πολιτικών υλοποίησής της.

Η ΕΕ έχει, μέσα από τη συνεργασία και τη συλλογική δράση, τη δυνατότητα να μετασχηματίσει την οικονομία και την κοινωνία της προς μια πιο βιώσιμη πορεία. Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕ διαδραματίζει σημαντικό ηγετικό ρόλο για τις σχεδιαζόμενες πολιτικές σε θέματα όπως το κλίμα, τα εργασιακά θέματα ή τα θέματα περί προστασίας του συνόλου των πολιτών της. Όμως, η προσθήκη νέων μέτρων που αφορούν το κλίμα αποτελεί μια σημαντική πρόκληση, που καλείται να αντιμετωπίσει έχοντας στο επίκεντρό της τον περιορισμό των παραγόμενων αερίων του θερμοκηπίου. «Η ΕΕ πρέπει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στον συντονισμό των διεθνών προσπάθειών για την οικοδόμηση ενός συνεκτικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, που θα στηρίξει την υλοποίηση περισσότερο βιώσιμων

λύσεων. Πρόκειται για μια αρχική επένδυση, η οποία αποτελεί επίσης ευκαιρία ώστε η Ευρώπη να τεθεί σε μία νέα σταθερή πορεία βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία εκτιμάται ότι θα επιταχύνει και θα στηρίξει τη μετάβαση που απαιτείται σε όλους τους τομείς» (Μανασάκης, 2021).

Η περιβαλλοντική φιλοδοξία της Πράσινης Συμφωνίας δεν μπορεί να επιτευχθεί αν η Ευρώπη δεν αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή. Οι αιτίες της κλιματικής αλλαγής και της απώλειας της βιοποικιλότητας είναι παγκόσμιες και δεν περιορίζονται από τα εθνικά σύνορα. Η ΕΕ μπορεί να χρησιμοποιήσει την επιρροή, την τεχνογνωσία και τους οικονομικούς της πόρους για να κινητοποιήσει τους γείτονες και τους εταίρους της, ώστε να ακολουθήσουν και αυτοί το υπόδειγμα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας προς μια περισσότερο βιώσιμη μελλοντική πορεία. Η Πράσινη Συμφωνία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την υλοποίηση του Θεματολογίου των Ηνωμένων Εθνών για το 2030 και των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτής θα επανεστιαστεί η διαδικασία μακροοικονομικού συντονισμού υπό το φως του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου για να ενσωματώσει τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, να θέσει τη βιωσιμότητα και την ευημερία των πολιτών στο επίκεντρο της οικονομικής πολιτικής και τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης στο επίκεντρο της χάραξης πολιτικής και δράσης της ΕΕ.

Στην Εικόνα 1-3 αποτυπώνονται ανάγλυφα τα στοιχεία από τα οποία απαρτίζεται η ιδέα και φιλοσοφία της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

Εικόνα 1-3: Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Πηγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=NL>

Στη συνέχεια φαίνονται ενδεικτικά κάποιες από τις βασικότερες δράσεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και το αντίστοιχο χρονοδιάγραμμα που προβλέπεται (Πίνακας 1-1).

Πίνακας 1-1: Δράσεις της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και χρονοδιάγραμμα

Πηγή: Παράρτημα Της Ανακοίνωσης Της Επιτροπής Προς Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Την Ευρωπαϊκή Οικονομική Και Κοινωνική Επιτροπή Και Την Επιτροπή Των Περιφερειών

Δράσεις	Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα
Κλιματική φιλοδοξία	
«Πρόταση για έναν ευρωπαϊκό «νόμο για το κλίμα» που θα περιλαμβάνει τον στόχο της κλιματικής ουδετερότητας για το 2050»	Μάρτιος 2020
Καθαρή, οικονομικά προσιτή και ασφαλής ενέργεια	
«Πρωτοβουλία ‘Κύμα ανακαινίσεων’ για τον οικοδομικό τομέα»	2020
«Αξιολόγηση και επανεξέταση του κανονισμού για τα διευρωπαϊκά δίκτυα στον τομέα της ενέργειας»	2020
Βιομηχανική στρατηγική για μια καθαρή και κυκλική οικονομία	
«Πρωτοβουλίες για την τόνωση πρωτοπόρων αγορών για κλιματικά ουδέτερα και κυκλικά προϊόντα σε βιομηχανικούς τομείς που χαρακτηρίζονται από ένταση ενέργειας»	Από το 2020
«Πρόταση για τη στήριξη διαδικασιών χαλυβουργίας με μηδενικές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα έως το 2030»	2020
Βιώσιμη και έξυπνη κινητικότητα	
«Αναθεωρημένη πρόταση οδηγίας για τις συνδυασμένες μεταφορές»	2021
«Επανεξέταση της οδηγίας για τις υποδομές εναλλακτικών καυσίμων και το διευρωπαϊκό δίκτυο μεταφορών — Κανονισμός για τις μεταφορές»	2021
Οικολογικός προσανατολισμός της κοινής γεωργικής πολιτικής / Στρατηγική «από το αγρόκτημα στο πιάτο»	
«Εξέταση των εθνικών στρατηγικών σχεδίων, με αναφορά στις φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της στρατηγικής ‘από το αγρόκτημα στο πιάτο’	2020-2021
Στρατηγική ‘από το αγρόκτημα στο πιάτο’	Άνοιξη 2020
Διαφύλαξη και προστασία της βιοποικιλότητας	
«Νέα δασική στρατηγική της ΕΕ»	2020
«Μέτρα για τη στήριξη αξιακών αλυσίδων μηδενικής αποψίλωσης»	Από το 2020
Προς έναν φιλόδοξο στόχο μηδενικής ρύπανσης για ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από τοξικές ουσίες	
«Αναθεώρηση των μέτρων για την αντιμετώπιση της ρύπανσης από μεγάλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις»	2021
Η ΕΕ ως παγκόσμιος ηγετικός παράγων	
«Διμερείς προσπάθειες παρότρυνσης των εταίρων να ενεργήσουν και να διασφαλίσουν τη συγκρισιμότητα των δράσεων και των πολιτικών»	Από το 2020
«Πράσινη ατζέντα για τα Δυτικά Βαλκάνια»	Από το 2020

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σημαντική είναι η συνεισφορά του δεύτερου κεφαλαίου, καθώς σε αυτό αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης. Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρεται το περιφερειακό πρόβλημα, το οποίο πρακτικά αποτυπώνει τις περιφερειακές ανισότητες. Ως μέτρο αντιστάθμισης των συνεχώς αυξανόμενων περιφερειακών ανισοτήτων παρουσιάζεται το φάσμα των καλών πρακτικών που ανήκουν στην περιφερειακή πολιτική, η οποία ωστόσο είναι μια δύσκολη υπόθεση εξαιτίας της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει την κάθε περιφέρεια. Στο ίδιο πλαίσιο αναλύεται η περιφερειακή πολιτική τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και της Ελλάδας, δίνοντας μάλιστα έμφαση στις περιφερειακές ανισότητες στη χώρα μας.

2.1. Το Περιφερειακό Πρόβλημα

Το «περιφερειακό πρόβλημα» αντικατοπτρίζει τη διαφορά των **ρυθμών ανάπτυξης** που παρατηρούνται ανάμεσα στις διαφορετικές περιφέρειες μιας χώρας ή ακόμη και εντός των διαφορετικών περιοχών μιας περιφέρειας. Η δημιουργία του μπορεί να οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο ανισομερές χωρικό πρότυπο (δίκτυα, υποδομές κ.λπ.), που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αναπτυξιακών ανισοτήτων με επιπτώσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο μεταξύ των χωρικών ενοτήτων μιας περιοχής/περιφέρειας.

Τα βασικότερα χαρακτηριστικά που έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία **περιφερειακών ανισοτήτων** και ως εκ τούτου του «**περιφερειακού προβλήματος**» σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά ενός γεωγραφικού συνόλου, τα δημογραφικά του χαρακτηριστικά, τις οικονομικές συγκυρίες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η κάθε περιοχή (Σταυρακάκη, 2014). Το τελευταίο – συγκριτικά πλεονεκτήματα – είναι αυτό που έχει διαμορφωθεί από τα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά και τους σχετικούς με αυτά πόρους μιας περιοχής και αποτελεί την κινητήρια δύναμη και παράγοντα διαφοροποίησής της από τις λοιπές περιοχές. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η γεωγραφική θέση μιας περιοχής / περιφέρειας στον χώρο, αν αναλογιστεί κανείς το κόστος μεταφοράς και την προσβασιμότητα. Έτσι αν η περιοχή είναι εύκολα προσβάσιμη τότε θα υπάρχει χαμηλότερο κόστος μεταφοράς σε αγαθά, προϊόντα και ανθρώπινο κεφάλαιο. Τα στοιχεία αυτά παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξελικτική πορεία μιας περιφέρειας· και αποτελούν, με τη σειρά τους, ελκυστικούς παράγοντες για την προσέλκυση επενδυτικού ενδιαφέροντος και την οικονομική ευημερία μιας περιοχής, σε αντίθεση με άλλες που υστερούν στα παραπάνω χαρακτηριστικά (Παπαδασκαλόπουλος, 2000).

Στην ανάγνωση του «περιφερειακού προβλήματος», βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί, μεταξύ άλλων, το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) (ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν διαιρεμένο με τον αριθμό των κατοίκων μιας περιφέρειας). Το ΑΕΠ είναι σε γενικές γραμμές ένας βασικός δείκτης που δείχνει την οικονομική ευημερία μιας περιοχής, αλλά και τις ευκαιρίες που υπάρχουν για οικονομική πρόοδο (Πετράκος & Ψυχάρης, 2004). Αναμφίβολα η συγκέντρωση του πληθυσμού αποτελεί ακόμα ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του «περιφερειακού προβλήματος», αφού μια περιοχή μπορεί να υφίσταται πληθυσμιακή αποδυνάμωση ή αντίθετα να αποτελεί πόλο έλξης πληθυσμού λόγω μετανάστευσης.

Η **εισροή επενδύσεων** και η **ανάπτυξη της καινοτομίας**, που λαμβάνουν χώρα σε μια περιοχή, διαδραματίζουν εξίσου καθοριστικό ρόλο. Αυτό συμβαίνει καθώς οι επενδύσεις τονώνουν την τοπική οικονομία και κοινωνία, ενώ ακόμη συμβάλλουν στη δημιουργία οικονομικής προόδου και νέων θέσεων απασχόλησης. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η περιβαλλοντική κατάσταση που επικρατεί σε μια περιοχή. Αναλυτικότερα, αν σε μια περιοχή υπάρχει αναξιποίητος φυσικός πλούτος ή σημαντική περιβαλλοντική αλλοίωση από σειρά παραγόντων (φυσικών ή ανθρώπινης παρέμβασης), αυτά επιδρούν με θετικό και αρνητικό τρόπο αντίστοιχα στην ενδυνάμωση ή όχι της αντίστοιχης χωρικής ενότητας (Παπαδασκαλόπουλος & Χριστοφάκης, 2004). Σημαντικό στοιχείο για την αναπτυξιακή προοπτική μιας περιφέρειας αποτελεί επίσης η **πολιτιστική της κληρονομιά**, π.χ. μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, η οποία αποτελεί κατά κανόνα σημαντικό ελκτικό χαρακτηριστικό της.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι οι διαφοροποιήσεις των χαρακτηριστικών μιας περιφέρειας – φυσικών και πολιτιστικών πόρων, ανθρώπινων πόρων, υποδομών, διάρθρωσης της οικονομίας κ.λπ. – συνιστούν **παράγοντες διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας**, αλλά και της εν γένει **αναπτυξιακής της προοπτικής**. Ως εκ τούτου, ανάλογες μπορεί να είναι οι αποκλίσεις στις αμοιβές και στους διαθέσιμους πόρους. Ακόμη, η εργασία και το κεφάλαιο είναι δύο παραγωγικοί συντελεστές που παρουσιάζουν μεγάλη κινητικότητα, ανάλογα με τις ανάγκες αλλά και τις δυνατότητες αποκόμισης ωφελειών-κέρδους. Αποτέλεσμα αυτού είναι η καταγραφή, διαχρονικά, της κινητικότητας τόσο του κεφαλαίου όσο και του εργατικού δυναμικού από τη μία περιοχή στην άλλη. Η μετακίνηση αυτή μπορεί να οξύνει περαιτέρω τις περιφερειακές ανισότητες και να εντείνει το «περιφερειακό πρόβλημα» (Σαβιωλάκης, 2022), με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση αναπτυξιακών ανισοτήτων και την αντίστοιχη κατάταξη των περιοχών - περιφερειών σε ανεπτυγμένες και λιγότερο ανεπτυγμένες.

Η ιστορία ωστόσο έχει δείξει ότι οι **ανισότητες μεταξύ των περιφερειών** είναι ένα πρόβλημα που δεν μπορεί να εξαλειφθεί εντελώς. Ακόμη, τα αίτια εκείνα που μπορεί να

ενδυναμώνουν κοινωνικοοικονομικά μια περιφέρεια μπορεί στο μέλλον να αποτελέσουν τροχοπέδη για την ανάπτυξή της. Τέλος η προσπάθεια άρσης των περιφερειακών ανισοτήτων και αντιμετώπισης του «περιφερειακού προβλήματος» υλοποιείται μέσα σε ένα εξαιρετικά δυναμικό περιβάλλον, οι προκλήσεις του οποίου αλλά και οι ενδεχομενες μεταβολές απαιτούν τη διαρκή αξιολόγηση και επανατοποθέτηση ως προς τους στόχους, τις κατευθύνσεις πολιτικής και τις σχετικές δράσεις υλοποίησής τους.

Μιλώντας για το «περιφερειακό πρόβλημα», αυτό γίνεται εντονότερο λόγω της τριτογενοποίησης και της έντονης αστικοποίησης που παρατηρούνται σήμερα στις διάφορες χωρικές ενότητες. Η τάση τριτογενοποίησης της οικονομίας και η ανάλογη αύξηση των αναγκών του τριτογενούς τομέα (π.χ. υπηρεσίες), η αστικοποίηση και η αύξηση της ζήτησης κατοικιών, η αναδιάρθρωση των παραγωγικών συστημάτων με ανάλογη μείωση της απασχόλησης κυρίως στον πρωτογενή αλλά και τον δευτερογενή τομέα αποτελούν παράγοντες που αναδιατυπώνουν διαρκώς το «περιφερειακό πρόβλημα». Παράλληλα, η διαχρονική τάση αστικοποίησης και οι συνακόλουθες μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις έχουν οδηγήσει στη δημιουργία ενός δικτύου σημαντικών αστικών κέντρων, σε εγγύτητα με τα δίκτυα μεταφορών και τους άξονες ανάπτυξης της χώρας (Παλάσκας, Πεχλιβάνος & Στοφόρος, 2004). Όλα τα παραπάνω έχουν δημιουργήσει μια περιφέρεια-υπερδύναμη, αυτή της Αττικής, ενώ αυτήν ακολουθεί η Θεσσαλονίκη και η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Δημιουργήθηκε έτσι διαχρονικά ο αναπτυξιακός άξονας S, ο οποίος συμπίπτει, στο μεγαλύτερο μέρος του, με τις περιοχές που διέρχεται ο αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ (Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Εύζωνοι). Από τα κέντρα αυτά εξαρτήθηκαν οι ευρύτερες περιοχές στις οποίες αυτά εντάσσονται· ενώ ταυτόχρονα τα κέντρα αυτά αποτέλεσαν πόλους εθνικής και διεθνούς εμβέλειας. Αντίθετα, άλλες περιοχές της χώρας παρέμειναν **αναπτυξιακά «αφανείς»**, χωρίς ιδιαίτερες ενδοπεριφερειακές και διαπεριφερειακές αλληλεξαρτήσεις (Πετράκος & Ψυχάρης, 2003). Τέτοιες περιφέρειες είναι όσες βρίσκονται μακριά από τον άξονα αυτό, όπως κάποιες περιφερειακές ενότητες στις Περιφέρειες Πελοπόννησο, Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης, κ.ά.

Τα **ερωτήματα** που προκαλούνται από τις περιφερειακές ανισότητες και οξύνουν το «περιφερειακό πρόβλημα» προσπάθησαν να απαντήσουν διάφορες σχολές σκέψης, αναπτύσσοντας σχετικές με αυτό **θεωρητικές προσεγγίσεις**. Στις δεκαετίες του 1940-1950, οι περιφερειακές ανισότητες επιχειρήθηκε να προσεγγιστούν από θεωρίες που είχαν στο επίκεντρο της ανάλυσης τις οικονομίες κλίμακας, με κυριότερους υποστηρικτές τους Rosenstein-Rodan (1943), Fleming (1955), Myrdal (1957), Perroux (1955), Hirschman (1958). Όμως στις μετέπειτα δεκαετίες και μέχρι πρόσφατα, η βιβλιογραφία κατακλύστηκε από εργασίες, υποδείγματα και προσεγγίσεις που στηρίζονταν στις νεοκλασικές υποθέσεις των σταθερών οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή και συνεπώς του πλήρους

ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων και εργασίας (Monastiriotis, 2011). Ο Krugman (1993α) αναφέρει ότι περίπου το 1960 έγινε μια βιβλιογραφική τομή στα θέματα της ανάπτυξης και των περιφερειακών ανισοτήτων. Πριν από το 1960, οι περισσότεροι συγγραφείς θεωρούσαν πως οι οικονομίες κλίμακας στην παραγωγική δραστηριότητα ήταν βασικό στοιχείο των μηχανισμών της ανάπτυξης· ενώ μετά το 1960 παρατηρήθηκε μια συνεχώς αυξανόμενη τάση υιοθέτησης υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας, με σταθερές αποδόσεις κλίμακας.

2.2. Περιφερειακή Πολιτική

Ο ρόλος της περιφερειακής πολιτικής είναι να συμβάλει στη **μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων** μέσα από ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο σχεδιασμού και εφαρμογής. Η Περιφερειακή Πολιτική συμπληρώνει τους στόχους της εθνικής πολιτικής που αποσκοπούν στη βελτίωση της κατανομής των πόρων, στην οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνική ευημερία (Κόνσολας, 1997).

Η διαμόρφωση της Περιφερειακής Πολιτικής είναι μια δύσκολη υπόθεση, αφού οι αποφάσεις που λαμβάνονται καθοδηγούνται από διλήμματα λόγω της πολυπλοκότητας της κάθε περιφέρειας. Οι στόχοι της Περιφερειακής Πολιτικής διαμορφώνονται ύστερα από ενδελεχή μελέτη των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων που επικρατούν στο εσωτερικό της χώρας, λαμβάνοντα ταυτόχρονα υπόψη τις επικρατούσες συνθήκες και εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον και τη διεθνή πολιτική σκηνή (Κόνσολας, 1997). Να σημειωθεί ότι όλες οι περιφέρειες, όσο ανεπτυγμένες και αν είναι, παρουσιάζουν προβλήματα και έχουν περιθώρια βελτίωσης στο πλαίσιο της άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων.

Σημασία έχει επίσης η εξέλιξη της θεωρητικής συζήτησης γύρω από την περιφερειακή πολιτική κατά τον τελευταίο αιώνα. Οι θεωρητικές «κατασκευές» της ισόρροπης ανάπτυξης, τα νεοκλασικά και τα νεοκεϋνσιανά μοντέλα, το μοντέλο της ενδογενούς ανάπτυξης, το υπόδειγμα της σωρευτικής αιτιότητας, η διάχυση της καινοτομίας και τα δίκτυα έχουν διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό την κατεύθυνση των στόχων της (Πλασκοβίτης, 2008).

Οι **παρεμβάσεις** της Περιφερειακής Πολιτικής εξυπηρετούν το τρίπτυχο «οικονομικοί, κοινωνικοπολιτικοί και περιβαλλοντικοί στόχοι».

Στους **οικονομικούς στόχους** περιλαμβάνονται η μείωση των οικονομικών ανισορροπιών, η μείωση της ανεργίας, το επίπεδο της απασχόλησης, το επίπεδο του πληθωρισμού και των εξ αυτού πιέσεων, καθώς και η βέλτιστη κατανομή των πόρων.

Στους **περιβαλλοντικούς στόχους**, οι οποίοι έχουν συμβάλει δυναμικά στον σχεδιασμό της πολιτικής αυτής, συγκαταλέγονται ο σεβασμός στο περιβάλλον και η προσπάθεια βιώσιμης

παρέμβασης του ανθρώπινου παράγοντα στη φύση, αλλά και η καλυτέρευση της ποιότητας του περιβάλλοντος στην κάθε περιφέρεια.

Οι **κοινωνικοπολιτικοί στόχοι** περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη διατήρηση του πολιτισμικού στοιχείου και αντίστοιχα την οικονομική και κοινωνική συνοχή και ασφάλεια (Μιχαηλίδης, 2011).

Οι παραπάνω στόχοι, αν και έχουν διαφορετικό περιεχόμενο και επιδιώξεις, θα πρέπει να είναι αλληλένδετοι και συμπληρωματικοί. Ουσιαστικά θα πρέπει να υπάρχει μια θετική σχέση μεταξύ τους και η επιδίωξη ενός στόχου θα πρέπει να μην δυσχεραίνει την επιδίωξη ενός άλλου.

2.3. Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ε.Ε. στοχεύει στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων, που είναι μια από τις βασικότερες προτεραιότητες της Ενωμένης Ευρώπης (Μηλιός & Σωτηρόπουλος, 2011). Έτσι ένα μεγάλο μέρος του κοινοτικού προϋπολογισμού χρηματοδοτεί πλήθος πολιτικών και δράσεων που συνδράμουν στην άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων του Ευρωπαϊκού χώρου συνολικά.

Τα πιο βασικά επιχειρήματα υπέρ της άσκησης της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. είναι τα εξής (Πλασκοβίτης, 2008):

- Η αξιοποίηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας.
- Η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης.
- Η αποφυγή κοινωνικών αναταραχών και εντάσεων.
- Η κοινωνική δικαιοσύνη και ο μηχανισμός της αγοράς.
- Η αντιστάθμιση των επιπτώσεων άλλων πολιτικών.
- Η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομική ολοκλήρωσης.

Η περιφερειακή πολιτική, που υλοποιείται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, εξετάζει τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών των διαφορετικών κρατών-μελών. Ο λόγος δραστηριοποίησης της Ε.Ε. στο πεδίο αυτό έγκειται στο γεγονός ότι οι σχετικές περιφερειακές πολιτικές των κρατών-μελών της Ε.Ε. αδυνατούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις περιφερειακές ανισότητες όχι μόνο στο εθνικό, αλλά κυρίως και στο Ευρωπαϊκό επίπεδο (Νεραντζίδης, 2020). Προκειμένου η Ευρωπαϊκή Ένωση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα φαινόμενα περιφερειακών ανισοτήτων που λαμβάνουν χώρα στα εδάφη της, δρα συμπληρωματικά με τις εθνικές πολιτικές για την άμβλυνση των ανισοτήτων. Η Περιφερειακή Πολιτική της Ε.Ε. αποτελεί ουσιαστικά μια πολιτική που ασκείται οριζόντια στον Ευρωπαϊκό χώρο και αποσκοπεί στη μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων στο σύνολο του χώρου αυτού και

όχι σε κάποιο μεμονωμένο κράτος-μέλος. Το τελευταίο αποτελεί αντικείμενο πολιτικών που ασκούνται από το κάθε κράτος μεμονωμένα, αποσκοπώντας στην άρση των περιφερειακών ανισοτήτων στον εθνικό χώρο (Λώλος, 2009).

Η άσκηση της Περιφερειακής Πολιτικής σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι επιβεβλημένη, δεδομένων των δυσμενών επιπτώσεων που δημιουργούνται στην ενιαία αγορά εξ αιτίας της ύπαρξης των περιφερειακών ανισοτήτων. Ειδικότερα, οι περιφέρειες που υστερούν αναπτυξιακά γίνονται λιγότερο ανταγωνιστικές, με αποτέλεσμα την περαιτέρω αναπτυξιακή τους υστέρηση και την, σταδιακά, πληθυσμιακή τους αποδυνάμωση μέσα από τη δημιουργία μεταναστευτικές κινήσεων τόσο σε επίπεδο κεφαλαίου όσο και σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού (Ψυχάρης, Καλλιώρας & Πανταζής, 2014). Παρατηρείται έτσι μια μετακύληση παραγωγικών συντελεστών από μια χώρα ή περιφέρεια σε μία άλλη χώρα ή περιφέρεια, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πολωτικών καταστάσεων μεταξύ των περιφερειών ή/και των χωρών (Lolos, 2009).

Αναμφίβολα στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και το άνοιγμα των συνόρων με την ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και εργατικού κεφαλαίου. Έτσι, οι περιφέρειες σε αναπτυξιακή υστέρηση, που συμμετέχουν στην κοινή αγορά της Ε.Ε. αλλά και στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς, πλήττονται ακόμα περισσότερο, αφού υστερούν σημαντικά με όρους ανταγωνιστικότητας (Gialis & Tsampra, 2015). Αντιστάθμισμα για το κόστος που υφίστανται οι χώρες και οι περιφέρειες σε αναπτυξιακή υστέρηση είναι η μεταφορά σε αυτές πόρων από τις πιο προηγμένες αναπτυξιακά, μέσα από τον καθορισμό κατάλληλων πολιτικών που εφαρμόζονται κάτω από ένα κοινό πλαίσιο πολιτικών.

Παρόλα αυτά, λόγω του μεγάλου κόστους που έχει η εφαρμογή μιας περιφερειακής πολιτικής, πρέπει να ικανοποιούνται ορισμένα κριτήρια ώστε η πολιτική αυτή να θεωρηθεί αναγκαία και επιθυμητή για το κοινωνικό σύνολο (Mamatzakis, 2001). «Το κριτήριο της **ισότητας** αφορά τη μείωση των περιφερειακών διαφορών στους δείκτες ευημερίας για δεδομένο συνολικό επίπεδο εισοδήματος· ενώ το κριτήριο της **αποτελεσματικότητας** επιδιώκει τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, με δεδομένους παραγωγικούς πόρους και τεχνολογία» (Πετράκος & Ψυχάρης, 2004).

Εν κατακλείδι η άσκηση της Περιφερειακής Πολιτικής είναι αναγκαία και έχει βοηθητικό ρόλο, προκειμένου να αξιοποιηθεί το μεγαλύτερο μέρος των αναπτυξιακών δυνατοτήτων μιας χώρας ή περιφέρειας (Πλασκοβίτης, 2008).

2.4. Η Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας

Πρωταρχικό μέλημα της Περιφερειακής Πολιτικής της Ελλάδας είναι η μείωση των ανισοτήτων ανάμεσα στις περιφέρειές της. Η περιφερειακή πολιτική που υλοποιείται σε εθνικό επίπεδο εξετάζει τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών εντός της ίδιας της χώρας (Αρταβάνη, 2011). Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 προκάλεσε σοβαρές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία, η οποία άρχισε να παρουσιάζει τάσεις ανάκαμψης κατά το 2017, μετά από την εφαρμογή ενός εντυπωσιακού αριθμού διαθροτικών μεταρρυθμίσεων (Σταθάκης, 2011). Η έξαρση ωστόσο της πανδημίας COVID-19 επιβράδυνε τους ρυθμούς ανάπτυξης και προκάλεσε αναταραχή και ανισορροπία, κλονίζοντας τη νέα κατάσταση ισορροπίας που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται.

Προκειμένου λοιπόν η ελληνική οικονομία να ανταπεξέλθει στα απόνερα της χρηματοπιστωτικής και στην έξαρση της υγειονομικής κρίσης, προώθησε ένα σύνολο δράσεων, οι οποίες αποσκοπούν στην αξιοποίηση των ελληνικών περιφερειών αναλογικά με τις δυνατότητες και των ευκαιρίες ανάπτυξης που διαθέτουν (Αθανασόπουλος, 2012). Η Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας εναρμονίζεται με το «όραμα» της Ευρωπαϊκής Πολιτικής, υιοθετεί ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, αλλά για να είναι αποτελεσματική προσαρμόζεται στις απαιτήσεις και προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η ελληνική πλευρά.

Οι βασικότερες εκ των δράσεων αυτών είναι οι εξής (Χριστοφάκης, 2004):

- Ενίσχυση Περιφερειακών Πολιτικών.
- Ωθηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της δημιουργίας τοπικών θέσεων εργασίας σε όλες τις περιφέρειες.
- Προώθηση της ποιοτικής απασχόλησης και της κοινωνικής ένταξης σε όλες τις περιφέρειες.
- Ενίσχυση της διασύνδεσης και της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις περιφέρειες.

Αρχικά, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία μιας **εθνικής τοποκεντρικής περιφερειακής πολιτικής** με μακροπρόθεσμο στόχο. Με βάση την πολιτική αυτή, υποστηρίζεται η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, που βασίζονται στην επιδίωξη της βιώσιμης ανάπτυξης και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών. Πέραν του εθνικού σχεδίου, υπάρχει μια ιεράρχηση των ασκούμενων πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των ελληνικών περιφερειών και τις αντίστοιχες ελλείψεις και ανάγκες τους (Rodríguez-Pose & Fratesi, 2007). Στην Ελλάδα οι περιφέρειες μπορούν γενικά να ταξινομηθούν σε τέσσερα είδη, που περιλαμβάνουν:

- τις μητροπολιτικές ανεπτυγμένες περιοχές περιοχές (π.χ. Αττική),
- τις περιφέρειες με μεταποιητική βάση (π.χ. Στερεά Ελλάδα),
- τις αγροτικές (π.χ. Ήπειρος), και
- τις νησιωτικές (π.χ. Κρήτη).

Να σημειωθεί ότι αναφορικά με τις δεύτερες κατά σειρά περιφέρειες που αναφέρθηκαν – περιφέρειες με μεταποιητική βάση –, αυτές είναι περιφέρειες με φυσικό πλούτο, οι οποίες βρίσκονται σε μια μετάβαση από το παραδοσιακό σε ένα πιο μοντέρνο και εκσυγχρονισμένο παραγωγικό πρότυπο, προκειμένου να δημιουργηθεί προϊόν οικονομικής δραστηριότητας με μεγάλη προστιθέμενη αξία.

Ταυτόχρονα απαιτείται η κατάρτιση **ολοκληρωμένων αναπτυξιακών στρατηγικών**, οι οποίες στοχευμένα εντοπίζουν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της κάθε περιφέρειας μεμονωμένα. Στην Ελλάδα, οι τρέχουσες περιφερειακές και τοπικές πολιτικές διαμορφώνονται κυρίως με βάση τις πολιτικές της Ε.Ε., προσαρμοζόμενες στις στρατηγικές επιλογές του Ευρωπαϊκού και εθνικού πλαισίου αναπτυξιακής πολιτικής.

Ως προς την καλύτερη χρήση του χωρικού σχεδιασμού και την ανάπτυξη ολοκληρωμένων προσεγγίσεων σε περιφερειακό επίπεδο, η Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας περιλαμβάνει αρχικά την επιτάχυνση της μετάβασης των περιφερειών στη νέα ολοκληρωμένη προσέγγιση για τον περιφερειακό χωρικό σχεδιασμό, που υποκινείται από τις τάσεις παγκοσμιοποίησης και την εναρμόνιση / αναθεώρηση των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων (ΠΧΠ) και των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ).

Ως προς την ανάπτυξη σαφούς εθνικής πολιτικής για τις αστικές περιοχές, υπάρχει το όραμα να ενισχυθούν τα συστήματα διακυβέρνησης της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει να γίνουν δράσεις που θα αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις αρνητικές επιπτώσεις των πολεοδομικών συγκροτημάτων. Η Περιφερειακή Πολιτική περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ορισμένες συμφωνίες σύμπραξης μεταξύ των δύο αυτών μητροπολιτικών πρωτευουσών, στοιχείο που υποκινεί το συνεργατικό πνεύμα μεταξύ των τοπικών περιφερειακών αρχών. Στο ίδιο μήκος κύματος, κινείται και η προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της κατανομής των οικονομικών πόρων για τις μητροπολιτικές περιοχές δεδομένου ότι, για να είναι αυτές επιτυχημένες, θα πρέπει να διαθέτουν επίσης έναν βαθμό αρμοδιότητας για τη λήψη αποφάσεων σε σχέση με τους πόρους και τα ίδια έσοδα. Με τον τρόπο αυτό, υπάρχει δυνατότητα τόνωσης της διαδημοτικής συνεργασίας τόσο μεταξύ των δύο διαφορετικών περιφερειών όσο και μεταξύ των δήμων που ανήκουν στην ίδια περιφέρεια. Αυτές οι πρακτικές μπορούν να συμπληρώσουν την υποστήριξη για τη διαδημοτική συνεργασία και τις συμπράξεις μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών, η οποία υποστηρίζεται μέσω

χρηματοδοτικών εργαλείων της Ε.Ε., όπως το πρόγραμμα LEADER, η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ) και οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ).

Με κριτήριο τις **αγροτικές περιοχές**, η ελληνική Περιφερειακή Πολιτική εντάσσει στο πεδίο δράσεων της την ανάπτυξη ολοκληρωμένης στρατηγικής αγροτικής ανάπτυξης δεδομένου ότι η Ελλάδα δεν διαθέτει κάτι ανάλογο, με εξαίρεση την παρέμβαση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ). Ο πρωτογενής τομέας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του τόπου, αφού ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού απασχολείται σε αυτόν. Επομένως, έχει σημασία να αναπτυχθεί ένας ενισχυμένος συντονισμός μεταξύ των αγροτικών, των περιφερειακών, των γεωργικών, των αλιευτικών και των θαλάσσιων πολιτικών, ώστε να συνεκτιμηθούν οι διαφορετικές ανάγκες και τομείς ανάπτυξης σε όλες τις περιφέρειες και να αξιοποιηθούν οι διαθέσιμοι πόροι τους.

Στο ίδιο πλαίσιο και ακολουθώντας τις τρέχουσες εξελίξεις, η Περιφερειακή Πολιτική περιλαμβάνει δράσεις που προωθούν **οικονομική διαφοροποίηση** των αγροτικών περιοχών, όπως την ενθάρρυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της αγροτικής οικονομίας. Παράλληλα, οι περισσότερες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε οικονομίες με αγροτικό και περιφερειακό χαρακτήρα είναι, σε μεγάλο ποσοστό, μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, χωρίς επίσημη δραστηριότητα έρευνας και ανάπτυξης αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, ικανότητα ανάπτυξης μη τυποποιημένων μορφών καινοτομίας. Η Περιφερειακή Πολιτική εισάγει την έννοια της καινοτομίας, πέραν της παραδοσιακής επιστήμης και του βασισμένου στην τεχνολογία μοντέλου μέσω καλύτερα συντονισμένων **περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης**.

Πέραν όλων των παραπάνω, η Περιφερειακή Πολιτική στη χώρα μας περιλαμβάνει δράσεις που στοχεύουν στην ώθηση της παραγωγικότητας και δημιουργούν θέσεις εργασίας στην τοπική αγορά εργασίας των περιφερειών. Οι εν λόγω θέσεις εργασίας αποτελούν το κίνητρο για την επιστροφή πληθυσμού στις περιφέρειες της χώρας, αφού ο βασικός λόγος εγκατάλειψής τους ήταν η ανεργία. Περιλαμβάνει έτσι δράσεις και στρατηγικές που καλλιεργούν το **ανταγωνιστικό πλεονέκτημα** στην κάθε Περιφέρεια της χώρας, πλεονέκτημα που μπορεί να ανήκει σε διάφορους κλάδους όπως, μεταξύ άλλων, ο τουρισμός, η μεταποίηση και οι αλυσίδες εφοδιασμού, καθώς και η παραγωγή τροφίμων. Οι περιφέρειες με πιο ανεπτυγμένες δυνατότητες έρευνας και τεχνολογίας/καινοτομίας και με δυνατότητες επέκτασης προς μεταποιητικές μονάδες και υπηρεσίες έντασης γνώσης θα πρέπει να υποστηριχθούν με ad hoc μέτρα. Πρακτικά, η Περιφέρεια Αττικής θα πρέπει να λάβει υποστήριξη για τη δημιουργία επιχειρήσεων έντασης γνώσης, δημιουργώντας προστιθέμενη αξία σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αντίθετα, άλλες περιφέρειες της χώρας, που στηρίζονται σε μια

περισσότερο παραδοσιακή μεταποιητική βάση, θα πρέπει να ενισχυθούν περισσότερο μέσα από την επαγγελματική επιμόρφωση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, αλλά και την προώθηση της καινοτομίας. Οι απομακρυσμένες περιοχές της χώρας θα πρέπει να δώσουν έμφαση στις δυνατότητες που προσφέρει η νέα τεχνολογία, επενδύοντας στην ψηφιοποίηση των υποδομών τους.

Ο κλάδος του **τουρισμού** αποτελεί έναν από τους βασικότερους πόρους και πυλώνα ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Έτσι θα πρέπει να αναπτυχθούν εθνικές και περιφερειακές στρατηγικές, οι οποίες θα αξιοποιήσουν τα οφέλη του τουρισμού προς όφελος της τοπικής, αλλά και του συνόλου της ελληνικής οικονομίας. Προτεραιότητα για την Ελλάδα και τις περιφέρειές της θα πρέπει να αποτελέσει η ανάπτυξη μιας πολιτικής με στόχο την ακόμα μεγαλύτερη διεύρυνση των οικονομικών πλεονεκτημάτων, που απορρέουν από τον τουρισμό. Ταυτόχρονα στην ελληνική Περιφερειακή Πολιτική της χώρας εντάσσονται δράσεις για τη σύνδεση του τουρισμού με τις τοπικές αλυσίδες αξίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου, που θα προωθεί θεματικά προϊόντα του τουρισμού. Τέλος, αν και ο αγροτουρισμός έχει μπει στο σκηνικό του τουρισμού εδώ και αρκετά χρόνια, εντούτοις δεν έχει δημιουργηθεί μια πολιτική που να στηρίζει την προώθηση της μορφής αυτής εναλλακτικού τουρισμού. Αυτό οφείλεται στο γεγονός πως ο κλάδος του αγροτουρισμού για να αναπτυχθεί προϋποθέτει επιχειρηματική δεξιότητα και εμπειρία σε ατομικό επίπεδο. Η Ελλάδα έχει ξεκινήσει να χρησιμοποιεί σήματα ποιότητας για να δημιουργήσει συνέργειες με την τοπική παραγωγή γεωργικών προϊόντων και προϊόντων διατροφής και να ενθαρρύνει τον τουρισμό σε αγροτικές περιοχές.

Τέλος, η ενσωμάτωση **στόχων βιώσιμης ανάπτυξης και προώθησης της κυκλικής οικονομίας** σε όλες τις περιφέρειες αποτελεί βασική προτεραιότητα της Περιφερειακής Πολιτικής της χώρας, αφού η βιωσιμότητα και η προστασία του φυσικού πλούτου της καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του τουρισμού και της γεωργίας, δύο κλάδων που συνιστούν πηγές εσόδων και διασφάλισης της οικονομικής ρευστότητας για την Ελλάδα. Στο ίδιο πλαίσιο, η χώρα πρέπει να διαφυλάξει το φυσικό της κεφάλαιο και πλούτο, μέσα από την αξιοποίηση του δυναμικού των περιφερειακών και τοπικών αρχών για την επιδίωξη της βιώσιμης αξιοποίησης του πλούτου αυτού και την περαιτέρω δημιουργία υποδομών για τη διαχείριση των απορριμμάτων σε περιοχές και δήμους που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη (π.χ. τα νησιά, απομακρυσμένες περιοχές) (Monastiriotis & Martelli, 2021).

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ελλάδας επιδιώκει να μειώσει τις ανισότητες τόσο στο εσωτερικό – ανάμεσα στις περιφέρειές της – όσο και στην αλληλεπίδραση με την Ευρώπη – ανάμεσα στις περιφέρειές της και αυτές του Ευρωπαϊκού χώρου. Μέσα από τις σχεδιαζόμενες δράσεις και πολιτικές ως πρωταρχικός στόχος τίθεται η βελτίωση των τομέων στους οποίους

οι περιφέρειες της χώρας διαθέτουν συγκριτικό πλεονέκτημα για την ενίσχυσή τους και στη συνέχεια η αντιμετώπιση των προκλήσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο για τη βελτίωση της θέσης των περιφερειών της χώρας στο Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι.

2.5. Οι Περιφερειακές Ανισότητες στον Ελλαδικό Χώρο

Το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων έχει αποτελέσει το βασικό αντικείμενο για την περιφερειακή πολιτική. Το «περιφερειακό πρόβλημα» στη διεθνή βιβλιογραφία, κυρίως, αναφέρεται σε τρεις περιπτώσεις (Καραβέλη & Τσιώνας, 2011):

- Στην άνιση ανάπτυξη που υπάρχει σε όλον τον κόσμο.
- Στην άνιση ανάπτυξη που υπάρχει σε ενότητες ή οικονομικές ενώσεις χωρών.
- Στην άνιση ανάπτυξη των περιφερειών μιας χώρας, όπου τα κριτήρια προσδιορισμού της έννοιας «περιφέρεια» μπορούν να ποικίλουν.

Στην Ελληνική επικράτεια υπάρχει έντονο το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων. Αποτελεί πολύ σημαντικό ζήτημα, το οποίο όμως φαίνεται σταδιακά να εμφανίζει τάσεις σύγκλισης. Οι αναπτυξιακές ανισότητες που παρατηρούνται οφείλονται κατά κύριο λόγο στην ανισοκατανομή του πληθυσμού και συγκεκριμένα στις τάσεις αστυφιλίας προς τα δύο μεγαλύτερα μητροπολιτικά κέντρα της χώρας, αυτά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (Κότιος & Παυλίδης, 2012). Δεδομένου ότι η υπόλοιπη ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα δεν διαθέτει μεγάλες αστικές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις, είναι προφανής η αντίστοιχη εικόνα της άνισης κατανομής σε επίπεδο υποδομών και ευκαιριών ανάπτυξης των λοιπών περιφερειών της χώρας.

Να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως οι ρυθμοί ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις και οι ανισότητες οφείλονται στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της κάθε περιφέρειας και στην πολυμορφία της χώρας με όρους μορφολογίας. Αναλυτικότερα, η Περιφέρεια της Ηπείρου είναι η πρώτη σε έκταση περιφέρεια με το μεγαλύτερο ποσοστό ορεινής έκτασης, ενώ η Αττική είναι η περιφέρεια με το χαμηλότερο αντίστοιχο ποσοστό. Το βασικότερο πρόβλημα έγκειται στο γεγονός πως στις ορεινές περιοχές παρουσιάζεται ανεπάρκεια υποδομών σε οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, δεν υπάρχει εξειδικευμένο αλλά ούτε και επαρκές ανθρώπινο δυναμικό και γενικά υπάρχει χαμηλό επίπεδο υπηρεσιών και χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Υπάρχει μια αλυσιδωτή σχέση μεταξύ του πληθυσμού, της παραγωγικής διαδικασίας και των αναγκών. Έτσι όσο λιγότερο πληθυσμός υπάρχει τόσο λιγότερες ανάγκες και άρα τόσο πιο άτονη η παραγωγική δομή. Βέβαια να επισημανθεί πως οι ανάγκες του τοπικού πληθυσμού ενδεχομένως να μην συνάδουν με την παραγωγική δομή στην περίπτωση που στην περιοχή δραστηριοποιείται μια

οικονομική μονάδα που εξυπηρετεί ανάγκες καταναλωτών που βρίσκονται εκτός των ορίων της. Στην περίπτωση αυτή όμως και όσον αφορά τις ορεινές περιοχές, στην παραγωγική «εξίσωση» εισέρχεται η μεταβλητή του μεταφορικού κόστους και της δυσκολίας μεταφοράς προϊόντων λόγω του ελλιπούς οδικού δικτύου, καθώς και η ιδιαίτερη μορφολογία, η οποία θέτει σημαντικούς φραγμούς στην ανταγωνιστικότητα κάθε παραγωγικής διαδικασίας.

Ακόμη υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν τις περιφερειακές ανισότητες στον ελλαδικό χώρο και μπορούν, μεταξύ άλλων, να κατηγοριοποιηθούν σε ιστορικούς, γεωμορφολογικούς, πολιτικούς και οικονομικούς.

Ξεκινώντας την ανάλυσή μας από τους **ιστορικούς παράγοντες**, αξίζει να αναφερθεί πως η Αθήνα ήταν το σταθερό σημείο αναφοράς από την αρχαιότητα μέχρι και τη Μικρασιατική καταστροφή και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφωθεί και να αναπτυχθεί περισσότερο το νότιο τμήμα της Ελλάδας, αν αναλογιστεί μάλιστα κανείς και το κύμα μετανάστευσης που εγκαταστάθηκε στην Αττική και στα περίχωρά της μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (Κουφάρης, 2010). Έτσι μετά τον πόλεμο του 1940, η οικονομική ανάπτυξη της Αθήνας ήταν ραγδαία, διαμορφώνοντας μια δυναμική που δεν υπήρχε άλλη εφάμιλλη στην Ελληνική επικράτεια εκείνη την εποχή.

Οι **γεωμορφολογικοί παράγοντες** παίζουν επίσης πολύ σημαντικό ρόλο, καθώς οριοθετούν την προσβασιμότητα, τις συνθήκες διαβίωσης και το μέγεθος που έχει μια τοπική οικονομία. Ειδικότερα, η ελληνική επικράτεια χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία φυσικού πλούτου, με αντιθέσεις και εναλλαγές στα φυσικά τοπία. Όπως θα αναλυθεί και σε επόμενο κεφάλαιο, η Ελλάδα συνδυάζει τόσο βουνό όσο και θάλασσα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει ανισοκατανομή του πληθυσμού (Σουλιώτης και άλλοι, 2018). Στις πεδινές και παράκτιες περιοχές της Ελλάδας συγκεντρώνεται μεγάλο μέρος του πληθυσμού σε σχέση με τις ορεινές και νησιωτικές περιοχές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην ευνοείται η ανάπτυξη στον ίδιο βαθμό και να δημιουργούνται ανισότητες μεταξύ των περιφερειών.

Τέλος να σημειωθεί πως οι περιφερειακές ανισότητες που παρουσιάζονται στον ελλαδικό χώρο διχοτομούν την Ελλάδα στον παραδοσιακό διαχωρισμό «**βορρά και νότου**». Έτσι η Αθήνα είναι το ισχυρότερο αστικό κέντρο στον νότο, με υποστηρικτικές δράσεις πόλεων από τις γύρω Περιφέρειες (π.χ. Πάτρα)· και η Θεσσαλονίκη στον βορρά, με αντίστοιχη υποστήριξη από τα γύρω αστικά κέντρα (π.χ. Λάρισα, Βόλος). Η κατάσταση αυτή αποτελεί μια μικρογραφία της Ευρώπης, η οποία παρουσιάζει πολώσεις μεταξύ βορρά και νότου. Οι ισχυρότερες χώρες ανήκουν στον Βορρά και οι λιγότερο αναπτυγμένες στον Νότο. Στην ελληνική επικράτεια ωστόσο οι πολώσεις είναι αντίστροφες, αφού στον νότο ανήκει το ισχυρότερο αστικό κέντρο και πρωτεύουσα της χώρας.

2.6. Η Προγραμματική Περίοδος (ΠΠ) 2021-2027 - Κατευθυντήριες Γραμμές

Η Προγραμματική Περίοδος 2021-2027 σχεδιάστηκε σε ένα έκρυθμο κοινωνικό, οικονομικό και υγειονομικό περιβάλλον. Ο σχεδιασμός της συμπίπτει με μια χρονική περίοδο στην οποία η ελληνική οικονομία μόλις προσπαθούσε να ισορροπήσει σε ένα νέο σημείο μετά την χρηματοοικονομική κρίση. Ταυτόχρονα, η κρίση της πανδημίας που έπληξε οικονομικά την παγκόσμια κοινωνία και οικονομία ήρθε να προσθέσει επιπρόσθετες προκλήσεις στην ΠΠ 2021-2027. Το 2019, όταν ακόμα η πανδημία ήταν στην αρχή και ήταν άγνωστες οι επιπτώσεις της στην παγκόσμια οικονομία, η πολιτική ηγεσία της Ευρώπης ανακοίνωσε την πρότασή της για το νέο Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027 (ΠΔΠ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αντίστοιχα ανακοίνωσε την πρότασή της για την Πολιτική Συνοχής και τους Κανονισμούς των Ταμείων της νέας Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027.

Συγκεκριμένα για την Ελληνική πλευρά, απώτερος σκοπός του νέου Σχεδίου Ανάπτυξης ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας και απόδοσης των εργαζομένων σε ένα πλαίσιο που η καινοτομία και η εξωστρέφεια ανθίζει. Οι προτεραιότητες της Ελλάδας για την ΠΠ 2021-2027 σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες (Τζαβέλα, 2019):

- Η αύξηση των επενδύσεων και των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- Η καταπολέμηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.
- Η ενδυνάμωση της μισθωτής εργασίας και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.
- Η επένδυση σε εκπαίδευση και γνώση.
- Οι επενδύσεις στις Ελληνικές επιχειρήσεις για την αύξηση του μεγέθους τους.
- Η ενσωμάτωση της καινοτομίας και της τεχνολογίας στην επιχειρηματική δραστηριότητα.
- Η υποστήριξη των αδύναμων νοικοκυριών.
- Η αναδιάρθρωση του συστήματος υγείας, με άξονα προτεραιότητας την ψηφιοποίηση αυτού.
- Η ενεργειακή αναβάθμιση της κτιριακής υποδομής.

Πέραν του Σχεδίου Ανάπτυξης για την Ελληνική οικονομία, η προσπάθεια για ολοκλήρωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, συμπληρώνεται και αλληλοϋποστηρίζεται από το **Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης**. Με βάση αυτό, υπάρχουν **πέντε βασικοί πυλώνες**, οι οποίοι κινούνται γύρω από την Έξυπνη Ανάπτυξη, την Πράσινη Ανάπτυξη, την Κοινωνική Ανάπτυξη, την Ανάπτυξη Υποδομών και την Εξωστρέφεια. Επιπρόσθετα, όλα τα μέτρα και οι άξονες προτεραιότητας που θα ακολουθήσουν τη δομή του κάθε ΠΕΠ θα εστιάζουν κατά κύριο λόγο στην κυκλική

οικονομία και τη βιώσιμη ανάπτυξη, ακολουθώντας τις επιταγές της Πράσινης Ευρωπαϊκής Συμφωνίας, που έχει θεσμοθετηθεί και υπογραφεί από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Psycharis και άλλοι, 2021).

Στο σημείο αυτό να επισημανθεί πως ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (Recovery and Resilience Facility - RRF) συστάθηκε για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της COVID-19 κρίσης και τη στήριξη της μετάβασης σε μια πράσινη και ψηφιακή οικονομία. Συμπληρωματικά με το Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, το REACT-EU αφορά πιο βραχυπρόθεσμες δράσεις αντιμετώπισης της κρίσης σε τομείς που χαρακτηρίζονται καίριας σημασίας για να τεθούν οι βάσεις μιας υγιούς ανάκαμψης (δημιουργία θέσεων απασχόλησης, πράσινη συμφωνία, ψηφιακή μετάβαση) (Psycharis και άλλοι, 2019).

Συνοψίζοντας την προηγούμενη συζήτηση, στον Πίνακα 2-1 φαίνονται αναλυτικά οι στόχοι της πολιτικής συνοχής 2021-2027.

Πίνακας 2-1: Οι Στόχοι της Πολιτικής Συνοχής 2021-2027

Πηγή: <https://www.eydamth.gr/index.php/pp-2021-2027/pliroforisi-gia-to-neo-espa-2021-2027>

Στόχος Πολιτικής 1: Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού

Στόχος Πολιτικής 2: Μια πιο πράσινη Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα μέσω της προώθησης της δίκαιης μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης των κινδύνων

Στόχος Πολιτικής 3: Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας και των περιφερειακών διασυνδέσεων

Στόχος Πολιτικής 4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων

Στόχος Πολιτικής 5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και μέσω της στήριξης τοπικών πρωτοβουλιών»

Με βάση τους παραπάνω στόχους γίνεται αντιληπτό ότι η συγκεκριμένη προγραμματική περίοδος είναι η πιο απαιτητική (Διακουλάκη, 2008). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι στόχοι που έχουν τεθεί θα επιχειρηθεί να πραγματοποιηθούν μέσα σε ένα νέο καθεστώς και πεδίο εφαρμογής, με αρκετούς περιορισμούς με βάση όσα ανακοινώθηκαν στην Πράσινη Ευρωπαϊκή Συμφωνία. Ταυτόχρονα είναι η σημαντικότερη πρόκληση της Ευρώπης, καθώς η ίδια καλείται να προετοιμαστεί για μια επερχόμενη υγειονομική κρίση. Οφείλει έτσι να

δημιουργήσει όλες εκείνες τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για να μην βρεθεί πάλι αντιμέτωπη με δυσάρεστες εκπλήξεις.

Δίνοντας έμφαση στην Πράσινη Ευρωπαϊκή Συμφωνία, αυτή έχει διττό ρόλο για την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς από την μία πλευρά αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της Προγραμματικής Περιόδου για το 2021-2027 και από την άλλη πλευρά παίζει σημαντικό ρόλο για την υλοποίηση στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία έχει υποστηρικτικό ρόλο στην προσπάθεια της Ευρώπης να μετατραπεί σε μια δίκαιη και ισότιμη κοινωνία, η οποία σέβεται και μεριμνά για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και ταυτόχρονα προσπαθεί να μην στερήσει τους πόρους από τις μελλοντικές γενιές.

3. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ - ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Το παρόν κεφάλαιο διερευνά τη θέση της περιφέρειας μελέτης στον ελληνικό αλλά και διεθνή χώρο υπό το πρίσμα του στρατηγικού αναπτυξιακού σχεδιασμού που η ίδια η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ακολουθεί, αλλά και του πλαισίου της περιφερειακής της πολιτικής. Παρουσιάζεται το όραμα του στρατηγικού σχεδιασμού της Περιφέρειας και οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές που θα βοηθήσουν στην επίτευξή του.

3.1. Η Θέση της Περιφέρειας στον Ελληνικό και Διεθνή Χώρο

Η περιφέρεια μελέτης της παρούσας εργασίας βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της χώρας και συνορεύει με Ευρώπη και Ανατολή (Εικόνα 3-1). Η περιφέρεια αυτή καταλαμβάνει περίπου το 11 % της Ελληνικής επικράτειας και ανήκει στις μικρότερες, από άποψη έκτασης, περιφέρειες της Ελλάδος.

Στην Εικόνα 3-1 φαίνεται με ποιες περιοχές συνορεύει η βορειότερη περιοχή της Ελλάδας και συγκεκριμένα η Περιφέρεια που εξετάζεται.

Πριν γίνει αναφορά στα οικονομικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως ο μόνιμος πληθυσμός της είναι πολύ λιγότερο από ένα εκατομμύριο και καλύπτει έτσι λιγότερο από το 7% του συνόλου του ελληνικού πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, «ο πληθυσμός της περιφέρειας ανέρχεται σε 562.069 κατοίκους, σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ» (Απογραφή 2021). Η πλειοψηφία των κατοίκων της εντάσσεται στην κατηγορία του αστικού πληθυσμού, σε αντίθεση με τον αγροτικό πληθυσμό, ο οποίος ανέρχεται σε ποσοστό περίπου 41%, με τάσεις περαιτέρω μείωσης. Αξίζει επίσης να γίνει αναφορά στη μειονότητα που αποτελείται από Τούρκους, Πομάκους και Ρομά μουσουλμάνους, οι οποίοι συγκροτούν την αναγνωρισμένη Μουσουλμανική Μειονότητα Ελλάδος. Η εν λόγω μειονότητα διαμένει κατά κύριο λόγο στην Περιφερειακή Ενότητα Ξάνθης και Ροδόπης, ενώ σημαντική είναι επίσης και η παρουσία της σε ένα δυτικό τμήμα της Περιφερειακή Ενότητα Έβρου. Η παρουσία της μειονότητας αυτής είναι ιδιαίτερα σημαντική και προσδίδει στην περιφέρεια έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα.

Εικόνα 3-1: Θέση και σύνορα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης
 Πηγή: <https://www.komotini.gr/dioikisi-kai-ilektroniki-diakivernisi/o-dimos-komotinis>

Στον Πίνακα 3-1 αποτυπώνεται η εξέλιξη του πληθυσμού της Περιφέρειας με βάση στοιχεία των απογραφών του 2011 και του 2021, από τα οποία παρατηρείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού.

Πίνακας 3-1: Εξέλιξη Πληθυσμού Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης
 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2001, 2011 και 2021

Έτος	Πληθυσμός	Άνδρες	Γυναίκες
2001	607.162	303.974	303.188
2011	608.182	299.643	308.539
2021	562.069	275.340	286.729

Ο περιορισμένος πληθυσμός της μελετούμενης περιφέρειας σε σχέση με το σύνολο της χώρας έχει ως αποτέλεσμα τη μικρή παρουσία εργατικού δυναμικού και την αντίστοιχη μικρή

παρουσία του μεριδίου της στο ΑΕΠ της χώρας, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Η πληθυσμιακή συγκρότηση της περιφέρειας δηλαδή είναι στενά συνδεδεμένη με τον οικονομικό αντίκτυπό της στο σύνολο της χώρας, αντίκτυπος ο οποίος είναι πολύ μικρός σε σχέση με άλλες περιφέρειες. Το ίδιο προκύπτει από τη σύγκριση και με άλλες περιφέρειες της υπόλοιπης Ε.Ε. και ειδικότερα της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης, στην οποία ανήκουν οι οικονομικά ισχυρότερες χώρες και συνακόλουθα περιφέρειες της Ευρώπης. Ενδεικτικά αναφέρεται η Γερμανία και η Νορβηγία, αλλά και οι υπόλοιπες σκανδιναβικές χώρες. Βέβαια οι έντονες ανισότητες μεταξύ της Ελλάδας και των προαναφερθέντων αυτών χωρών είναι άδικο να αποδοθούν μόνο στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Η αναφορά γίνεται σκόπιμα, προκειμένου να επισημανθεί πόσο χαμηλά κατατάσσεται η Περιφέρεια με βάση τους δείκτες ανάπτυξης. Ενδεικτικά, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης διαμορφώνονταν στα 11.472 ευρώ, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 74,63% (στοιχεία του 2021) του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας, κατατάσσοντας την περιφέρεια αυτή στις **λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες** της ελληνικής επικράτειας.

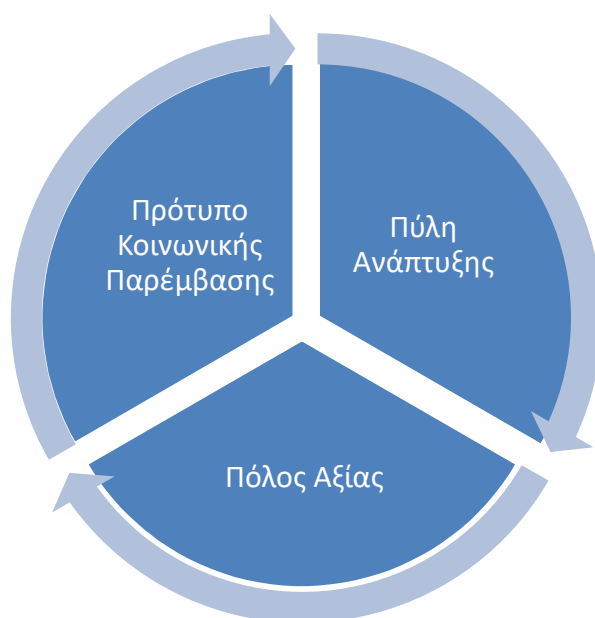
Από γεωστρατηγική σκοπιά, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης βρίσκεται σε ιδιαίτερα στρατηγική θέση, με σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο, χωρίς ωστόσο να αξιοποιεί τις αναπτυξιακές προοπτικές της θέσης αυτής. Ειδικότερα, η θέση της είναι σημαντική όταν στο προσκήνιο των διεθνών εξελίξεων βρίσκονται τα θέματα της ενεργειακής ασφάλειας ή θέματα που αφορούν το διακομιστικό εμπόριο σε Ευρώπη και Ασία. Αναμφίβολα, η ύπαρξη του αεροδρομίου στην Αλεξανδρούπολη και του λιμένα στην Καβάλα, σε συνάρτηση με τις Βιομηχανικές Περιοχές που διαθέτει, αναμένεται να συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη της, με απώτερο σκοπό να προσεγγίσει τα επίπεδα ανάπτυξης των υπόλοιπων περιφερειών της χώρας. Είναι επίσης γεγονός ότι διατέθηκαν σημαντικά κονδύλια, από εθνικούς κατά κύριο λόγο πόρους, για την ανάπτυξη του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα ως επιχορηγήσεις βάσει της αναπτυξιακής νομοθεσίας. Η υλοποίηση των σχετικών δράσεων, παρόλα αυτά, δεν οδήγησε στο επιθυμητό αποτέλεσμα όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια των επιχειρήσεων. Συνοψίζοντας η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, δεδομένης της γεωπολιτικής της θέσης, είναι σε θέση να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, αξιοποιώντας τα βασικά της συγκριτικά πλεονεκτήματα.

3.2 Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης 2021 – 2027

Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΠΕΠ) Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης 2021 – 2027 με την επίσημη ονομασία Πρόγραμμα «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2001 – 2027» αναπτύχθηκε με σκοπό την αντιμετώπιση των βασικών προκλήσεων των επόμενων

ετών, και πιο συγκεκριμένα τις ανάγκες για πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό. Επίσης, σημαντική προτεραιότητα αποτελούν η απασχόληση, η ανάπτυξη των δεξιοτήτων του πληθυσμού και η κοινωνική προστασία. Το Πρόγραμμα είναι εναρμονισμένο με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ και μάλιστα η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης (Π-ΑΜΘ) υιοθετεί και ακολουθεί τους εν λόγω στόχους. Συνεπώς, το Πρόγραμμα έχει βασικό στόχο τη δίκαιη, προσβάσιμη Περιφέρεια, την παροχή ευκαιριών απασχόλησης και ανάπτυξης, την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης – σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο – και την κοινωνική συνοχή.

Το Πρόγραμμα «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2001 – 2027» παρουσιάζει υψηλή συμπληρωματικότητα με άλλα προγράμματα και χρηματοδοτικά μέσα όπως είναι το Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΠΠΑ) 2021 – 2025, το οποίο αναλύεται στη συνέχεια, το Πρόγραμμα ΠΑνΕΚ, το «Ελλάδα 2.0» κ.ά. Επίσης, το Πρόγραμμα είναι σύμφωνο με τα κείμενα Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ και τις αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, τις πολιτικές και τα εργαλεία εθνικής και περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας και τις εθνικές στρατηγικές. Ύστερα από την ενδελεχή μελέτη και καταγραφή των αναπτυξιακών αναγκών και προκλήσεων, τρεις είναι οι βασικοί στόχοι που καλείται το Πρόγραμμα να υλοποιήσει. Οι στόχοι αυτοί επιδιώκουν η Περιφέρεια ΑΜΘ να καταστεί Πύλη Ανάπτυξης, Πόλος Αξίας και Πρότυπο Κοινωνικής Παρέμβασης (Εικόνα 3-2).

Εικόνα 3-2: Στόχοι Προγράμματος «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2001 – 2027»

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Η Περιφέρεια ΑΜΘ επιδιώκεται να αποτελέσει «**Πύλη Ανάπτυξης**», αφού βρίσκεται σε μια πλεονεκτική γεωγραφική θέση και διαθέτει πλήθος φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Απαιτείται η ολοκλήρωση σημαντικών υποδομών, όπως είναι η σύνδεση με τα εθνικά και διεθνή οδικά δίκτυα μεταφορών, ενέργειας και τηλεπικοινωνιών. Μέσω της ενίσχυσης των υποδομών αυτών μπορεί η Περιφέρεια ΑΜΘ να αποτελέσει πόλο έλξης ανθρώπινου δυναμικού, επενδύσεων και επισκεπτών με θετικό αποτύπωμα στην αναπτυξιακή της πορεία.

Ακόμη, η Περιφέρεια ΑΜΘ είναι επιθυμητό να αποτελέσει «**Πόλο Αξίας**». Αυτό μπορεί να υλοποιηθεί μέσω της επένδυσης στην Εκπαίδευση και Κατάρτιση, στοιχείο που θα ενισχύσει και θα διευρύνει την παραγωγική της βάση. Μάλιστα, λαμβάνονται υπόψη κατά προτεραιότητα οι τομείς που αναφέρονται στην Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας (RIS3), για την οποία γίνεται αναλυτική αναφορά σε επόμενη παράγραφο. Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη βιώσιμων πρακτικών ανάπτυξης όσον αφορά τους τομείς του τουρισμού, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της αγροδιατροφής. Εξάλλου, βασική προτεραιότητα αποτελεί η πράσινη επιχειρηματικότητα, η κυκλική οικονομία, και οι καθαρές μορφές ενέργειας.

Τρίτον, βασικό στοιχείο του οράματος της Περιφέρειας αποτελεί η ανάδειξή της σε «**Πρότυπο Κοινωνικής Παρέμβασης**». Στο πλαίσιο αυτό, επιδιώκεται η ενίσχυση της απασχόλησης στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές της Περιφέρειας, μέσω της αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού, της διεύρυνσης των υπαρχόντων κοινωνικών δομών και υπηρεσιών και την καταπολέμηση των ανισοτήτων και διακρίσεων. Υποστηρίζεται, τέλος, η ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Έχοντας υπόψη τους παραπάνω θεμελιώδεις στόχους, το ΠΕΠ ΑΜΘ 2021-2027 σχεδιάστηκε στη βάση πέντε προτεραιοτήτων, οι οποίες παρουσιάζονται επιγραμματικά στον Πίνακα 3-2. Οι στόχοι που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3-2 αναπτύχθηκαν ύστερα από ενδελεχή μελέτη της επικρατούσας κατάστασης και των αναγκών της Περιφέρειας. Στη συνέχεια αναφέρονται βασικά στοιχεία που αιτιολογούν την επιλογή των εν λόγω Προτεραιοτήτων – Στόχων Πολιτικής – και των επιμέρους στρατηγικών κατευθύνσεων.

Πίνακας 3-2: Προτεραιότητες & Στρατηγικές Κατευθύνσεις του ΠΕΠ της ΠΑΜΘ 2021-27

Πηγή: Στοιχεία από Ε.Ε.Τ.Α.Α. (2023) & Ε.Π. Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (2021)

Προτεραιότητα (Στόχος Πολιτικής – ΣΠ)	Στρατηγικές κατευθύνσεις
ΣΠ1. Προώθηση Επιχειρηματικότητας & Καινοτομίας	<ul style="list-style-type: none">-Επαναπροσδιορισμός του παραγωγικού προτύπου & έμφαση στους τομείς προτεραιότητας της στρατηγικής RIS3.-Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος μέσω της παροχής στήριξης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.-Σύνδεση της Έρευνας & Ανάπτυξης με την παραγωγή και ενίσχυση συμπράξεων ερευνητικών κέντρων με επιχειρήσεις.-Ανάπτυξη του δικτύου 5G και διεύρυνση της ευρυζωνικής κάλυψης στις απομακρυσμένες περιοχές της Περιφέρειας.-Υποστήριξη ψηφιακού μετασχηματισμού των δημόσιων υπηρεσιών.
ΣΠ2. Βιώσιμη διαχείριση πόρων & υποδομών	<ul style="list-style-type: none">-Αξιοποίηση της γεωθερμίας και των λοιπών ΑΠΕ που μπορεί να υποστηρίξει η Περιφέρεια.-Εξοικονόμηση ενέργειας όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες και τον δημόσιο χώρο.-Ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση υδάτινων πόρων.-Ολοκληρωμένη διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων.-Διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.-Προστασία από την κλιματική αλλαγή.
ΣΠ3. Βελτίωση της συνδεσιμότητας της Π-ΑΜΘ	<ul style="list-style-type: none">-Ένταξη της Π-ΑΜΘ στα διεθνή δίκτυα μεταφορών μέσω του διευρωπαϊκού οδικού δικτύου.-Βελτίωση του οδικού δικτύου της Περιφέρειας, με έμφαση στις απομακρυσμένες περιοχές.-Ενίσχυση της ασφαλούς μετακίνησης ανθρώπων και αγαθών.-Βελτίωση λιμενικών υποδομών και θαλάσσιων μεταφορών.
ΣΠ4-Α. Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής	<ul style="list-style-type: none">-Εξασφάλιση ποιοτικής εκπαίδευσης του πληθυσμού.-Ενίσχυση κοινωνικών δομών για την υποστήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.-Ενίσχυση του συστήματος δημόσιας υγείας.-Ενίσχυση του τουρισμού.-Αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και ανάδειξη του πολιτισμού και της τοπικής κοινωνίας.
ΣΠ4-Β. Κοινωνική Ενσωμάτωση και αντιμετώπιση της φτώχειας	<ul style="list-style-type: none">-Διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση, ιδιαίτερα των ευάλωτων ομάδων.-Προώθηση της δια βίου μάθησης και κυρίως ανάπτυξη ψηφιακών και επιχειρηματικών δεξιοτήτων του πληθυσμού.-Προώθηση της ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση.-Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσω της ανάπτυξης πρακτικών κταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.
ΣΠ5. Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη στην Περιφέρεια ΑΜΘ	<ul style="list-style-type: none">-Ανάδειξη της τοπικότητας-Ολοκλήρωση των παρεμβάσεων που αφορούν την Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση (ΟΧΕ) της Εγνατίας.-Αξιοποίηση του μηχανισμού των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ώστε να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα προβλήματα των απομακρυσμένων και λιγότερο ευναημένων περιοχών.-Εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών Βιώσιμης Ανάπτυξης στα 5 αστικά κέντρα της Περιφέρειας.

Μιλώντας για την «**Προώθηση της Επιχειρηματικότητας & της Καινοτομίας**» (ΣΠ1), η Π-ΑΜΘ φαίνεται να υστερεί όσον αφορά την ευρυζωνική κάλυψη, κάτι που εξάλλου συνάδει με τη γενικότερη κατάσταση που επικρατεί στη χώρα, η οποία καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις στο δείκτη DESI. Ωστόσο, είναι πλέον κοινά αποδεκτό ότι απαιτείται η μετάβαση της Περιφέρειας στην ψηφιακή οικονομία και κοινωνία, ώστε να μπορέσει να συμμετέχει ενεργά σε δραστηριότητες ανάδειξης του τουρισμού και του πολιτισμού, αλλά και να αντιμετωπίσει φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και να δώσει τη δυνατότητα στον πληθυσμό της να συμμετέχει ενεργά στη διαμορφούμενη ψηφιακή οικονομία. Εξάλλου, η Ελλάδα έχει αναπτύξει σχετική Εθνική Στρατηγική για τον ψηφιακό μετασχηματισμό και οι στρατηγικές κατευθύνσεις του ΠΕΠ συντάσσονται με τη στρατηγική αυτή. Μια ακόμη περιοχή παρέμβασης είναι η ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Πράγματι, προς το παρόν η Περιφέρεια ΑΜΘ βρίσκεται στην 265^η θέση μεταξύ των 268 Περιφερειών της ΕΕ όσον αφορά την Ανταγωνιστικότητα, ενώ παρατηρούνται χαμηλά επίπεδα καινοτομίας και μειωμένη εξωστρέφεια. Επιπλέον, δεν προωθούνται οι επιχειρηματικές συνεργασίες. Συνεπώς, η στήριξη των επιχειρήσεων θα συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός νέου, ανταγωνιστικού επιχειρηματικού προτύπου.

Ο ΣΠ2 για τη «**Βιώσιμη διαχείριση πόρων & υποδομών**» αναφέρεται στη μετάβαση σε μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη. Η Περιφέρεια ΑΜΘ χρειάζεται να βελτιώσει την ενεργειακή αποδοτικότητα των κτιριακών υποδομών, αφού σε μεγάλο ποσοστό τα κτίρια είναι παλιά, κατασκευασμένα πριν το 1980. Επίσης, απαιτείται μείωση των εκπομπών αέριων ρύπων (CO₂) και βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των δημόσιων κτιρίων, κάτι που είναι συμφωνο με το «Ελλάδα 2.0» και την προτεραιότητα «πράσινη μετάβαση». Ακόμη, με δεδομένο ότι η Περιφέρεια μπορεί, με βάση τους διαθέσιμους πόρους της, να αναπτύξει όλες τις μορφές ΑΠΕ, εμφανίζει σημαντικές προοπτικές στον τομέα της ενέργειας. Εξάλλου, ήδη η Περιφέρεια ΑΜΘ κατέχει την 3^η θέση στην Ελλάδα σε εγκαταστάσεις και παραγωγή ΑΠΕ, ενώ έχει πολλές αναξιοποίητες πηγές, κυρίως γεωθερμίας. Τέλος, η κλιματική αλλαγή θέτει πολλές προκλήσεις, αφού στην περιοχή υπάρχουν Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας, ενώ χρειάζεται να γίνουν παρεμβάσεις στην παράκτια ζώνη ώστε να αποφευχθεί η διάβρωση. Οι υδάτινοι πόροι, επίσης, χρειάζεται να διαχειριστούν αποτελεσματικά. Το δίκτυο ύδρευσης χρειάζεται επέκταση, ώστε να καλυφθούν επαρκώς τουριστικές και μη περιοχές, ενώ χρειάζεται να ληφθούν μέτρα για την αποτροπή του κινδύνου υφαλμύρινσης που είναι εφικτός. Τα παραπάνω είναι σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας όσον αφορά την αειφόρο χρήση υδάτινων πόρων.

Ο ΣΠ3 αναφέρεται στη «**Βελτίωση της συνδεσιμότητας της Π-ΑΜΘ**». Πράγματι, η Περιφέρεια ΑΜΘ επιδιώκεται να αναδειχθεί σε κόμβο διεθνών μεταφορών και για τον λόγο αυτό απαιτείται η αξιοποίηση και η περαιτέρω ανάπτυξη των υποδομών σε σημαντικά

λιμάνια, όπως της Καβάλας, καθώς και παρεμβάσεις στο οδικό της δίκτυο. Οι εν λόγω σχεδιαστικές παρεμβάσεις είναι σύμφωνες με το σχετικό Εθνικό Σχέδιο Μεταφορών. Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα είναι η προσπελασιμότητα εντός της Περιφέρειας, τόσο όσον αφορά το οδικό δίκτυο, όσο και τις θαλάσσιες μεταφορές. Η σημασία του ζητήματος φαίνεται από το γεγονός ότι ήδη έχει εκπονηθεί Ολοκληρωμένο Σχέδιο Οδικής Ασφάλειας για την Περιφέρεια.

Ο ΣΠ4 – «Ενίσχυση της Κοινωνικής Συνοχής (ΣΠ4-Α) / Κοινωνική Ενσωμάτωση και αντιμετώπιση της φτώχειας» (ΣΠ4-Β) – συνάδει με το περιεχόμενο του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων και στοχεύει στην εξασφάλιση ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση (ο δείκτης σχολικής διαρροής είναι υψηλότερος από τον μ.ό. της χώρας), στη βελτίωση των υποδομών βασικής εκπαίδευσης που είναι σημαντικά παλιές, αλλά και στην ενίσχυση της δια βίου μάθησης (σε εναρμόνιση με το «Ελλάδα 2.0»). Ακόμη, στην Περιφέρεια παρατηρείται μετανάστευση από νεότερες ηλικιακά ομάδες πληθυσμού και έλλειψη υποστήριξης ευάλωτων ομάδων (όπως οι ηλικιωμένοι). Ο δείκτης γήρανσης είναι υψηλός και οι υποδομές πρόνοιας χρειάζονται ενίσχυση. Περαιτέρω, η υγειονομική περίθαλψη στην Περιφέρεια χρειάζεται αναβάθμιση σε κλίνες και προσωπικό, ενώ είναι συχνά δύσκολη η πρόσβαση σε δομές υγείας. Επιπλέον, η περιοχή έχει σημαντικό αριθμό Ρομά και μεταναστών, στοιχείο που θέτει την ανάγκη της ομαλής τους ένταξης στην τοπική κοινωνία. Γενικότερα, η αντιμετώπιση της φτώχειας και η κοινωνική ενσωμάτωση μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων της Περιφέρειας.

Ο ΣΠ5 – «Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη» – εστιάζει στη χωρική διάσταση και τη βιώσιμη ανάπτυξη όλων των επιμέρους χωρικών οντοτήτων της Π-ΑΜΘ. Η αστική ανάπτυξη, η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, η προστασία της φυσικής κληρονομιάς μπορούν να εξασφαλιστούν μέσω πρωτοβουλιών, όπως οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις.

3.3 Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΠΠΑ) Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης 2021-25

Σε γενικά πλαίσια, η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα ανταγωνιστικότητας. Το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΠΠΑ) είναι ένα πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ). Προκειμένου να υπάρξει βελτίωση και περαιτέρω ανάπτυξη στη συγκεκριμένη περιφέρεια απαιτείται η στρατηγική της να προσανατολιστεί προς ένα μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο θα υποστηρίζεται από τομείς όπως η έρευνα και ανάπτυξη, η καινοτομία κτλ. Το **όραμα** που στοχεύει να υλοποιήσει η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης για το 2021-2025

βασίζεται στην απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος με τη συνδρομή πληθώρας δραστηριοτήτων με υψηλή προστιθέμενη αξία στην περιφερειακή οικονομία.

Οι βασικές αρχές, που διέπουν το όραμα και στις οποίες θα δομηθούν οι βασικοί άξονες στρατηγικής της ΠΑΜΘ, συνδέονται με τις παρακάτω κατευθύνσεις (80440 ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ Τεύχος Β' 6316/30.12.2021):

- Αποτελεσματική αξιοποίηση της γνώσης, της τεχνολογίας και της καινοτομίας. Σε μια εποχή ολόενα και αυξανόμενου ανταγωνισμού, η ΠΑΜΘ καλείται να αντιμετωπίσει τη συγκεκριμένη πρόκληση, όχι απλά μέσω της προσαρμογής στα νέα δεδομένα, αλλά κυρίως, μέσω της ενσωμάτωσης της γνώσης και της καινοτομίας στις παραγωγικές της δραστηριότητες.
- Ορθή διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και προστασία του περιβάλλοντος.
- Αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής, καθώς και των αναγκών που προκύπτουν, λόγω έκτακτων συνθηκών, όπως η πανδημία Covid-19.
- Εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ευημερίας. Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στο σύνολο της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων και των ευπαθών ομάδων πληθυσμού.
- Ενίσχυση δυνατοτήτων προσβασιμότητας, μέσω της συντήρησης και ανάπτυξης των αναγκαίων υποδομών.

Στο πλαίσιο αυτό, η Στρατηγική της ΠΑΜΘ για την περίοδο 2021-2025 περιλαμβάνει τους γενικούς στόχους που αποτυπώνονται στον Πίνακα 3-3.

Πίνακας 3-3: Στόχοι της ΠΑΜΘ για την περίοδο 2021-2025

Πηγή: Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Τεύχος Β' 6316/30.12.2021

Στόχοι
Μεγαλύτερη ευημερία
Ενδυνάμωση του τοπικού τουρισμού
Αποτελεσματική διαχείριση των πόρων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος
Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας
Ενδυνάμωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του ανθρώπινου δυναμικού.

Αναλυτικότερα, οι βασικοί πυλώνες πάνω στους οποίους θα στηριχτούν οι άξονες προτεραιότητας που θα αναλυθούν παρακάτω είναι ο σεβασμός στο περιβάλλον, με την ταυτόχρονη προσπάθεια εισαγωγής νέων προτύπων-τεχνικών πιο φιλικών σε αυτό (Βαΐτσος, 2010). «Το περιβάλλον πρέπει να τίθεται ως παράμετρος του στρατηγικού στόχου της περιφέρειας. Αποτελεί και αυτό μια συνιστώσα της βιωσιμότητας της ανάπτυξης» (Γκέκας & Χατζημιχάλης, 2001). Σήμερα τα κυριότερα προβλήματα σχετικά με το περιβάλλον αφορούν

την προστασία και ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων και των απορριμμάτων, καθώς και την πρόληψη των επιπτώσεων που θα έχουν το σύνολο των σχεδιαζόμενων παρεμβάσεων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Σημαντική κρίνεται επίσης, η ανάπτυξη της Περιφέρειας και των Νομικών Προσώπων της ως οργανισμών, καθώς και η βελτίωση των σχέσεών της με τους πολίτες και άλλους δημόσιους φορείς. Το βασικότερο όλων είναι η στήριξη των επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας και η προσπάθεια προώθησης των τοπικών προϊόντων στην εγχώρια αλλά και ξένη αγορά, με άμεσο αντίκτυπο στην απασχόληση. Τέλος, επιτακτική κρίνεται η στήριξη στην κοινωνική μέριμνα και η εισαγωγή νέων πιο αποτελεσματικών και εκσυγχρονισμένων μέτρων για την υγεία, την παιδεία και τον πολιτισμό.

Η αναπτυξιακή στρατηγική της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης θα πρέπει για να είναι επιτυχής να γίνει σε κλίμα συνεργασίας και ομαδικότητας όλων των περιοχών, αστικών, ορεινών και ημιορεινών· καθώς και να επιδειξεί σεβασμό στις διάφορες δυναμικές της κάθε περιοχής και στη διαφοροποίηση των αγροτικών περιοχών. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να αναδείξει και να αξιοποιήσει τα θετικά στοιχεία της κάθε περιοχής και να επιτύχει τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης (Γκέκας & Χατζημιχάλης, 2001). Επιπρόσθετα, ο σεβασμός στη φυσιογνωμία της περιφέρειας και συγκεκριμένα στη δημιουργική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην προστασία των φυσικών και αγροτικών τοπίων καθώς και της φυσικής κληρονομιάς όχι μόνο θα αναδείξουν την περιφέρεια αλλά θα κρατήσουν και τη μοναδικότητά της, στοιχείο που είναι πολύ σημαντικό σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Ενημερωτική Ημερίδα για την Πολιτική Συνοχής στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο, 2018).

Στη συνέχεια αναλύονται ενδεικτικά κάποιοι **βασικοί άξονες και μέτρα** που συνθέτουν το αναπτυξιακό όραμα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπως αυτά διατυπώνονται στο σχετικό Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας (Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης 2021-2025, 2021).

→ **Άξονας Προτεραιότητας 1: Ανάδειξη της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας της τοπικής οικονομίας με έμφαση στην επιχειρηματική κουλτούρα των νέων. Έτσι αναμένεται να επιτευχθεί στροφή προς την ποιοτική επιχειρηματικότητα και μετάβαση σε μια τοπική οικονομία με λιγότερη ανεργία και ανισότητες.**

Μέτρο 1: Εκστρατείες δημοσιότητας μέσω διαδικτύου και MME. Η προώθηση του πολιτιστικού προϊόντος ως πόλου έλξης τόσο για τον ξένο όσο και εγχώριο τουρισμό θα αναδείξει το τουριστικό προϊόν, κάνοντας αυτό πιο γνωστό στο ευρύ κοινό.

Μέτρο 2: Ψηφιακή ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός επικοινωνίας πολιτών, δημοσίων υπηρεσιών και νέων επιχειρήσεων. Με αυτόν τον τρόπο εκτιμάται ότι θα αυξηθούν οι υπηρεσίες ΤΠΕ, ηλεκτρονικού εμπορίου και γενικότερα θα βελτιωθεί η ποιότητα της επικοινωνίας. Λόγω της πανδημίας και γενικότερα της ανάγκης προσαρμογής σε μια νέα ψηφιακή πραγματικότητα, η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι πιο αναγκαία από ποτέ. Τέλος, καλό θα ήταν να δημιουργηθούν σύνδεσμοι νέων επιχειρηματιών, επιχειρηματικές λέσχες και επιμελητήρια νέων, ώστε οι νέοι επιχειρηματίες να εισχωρούν στα δίκτυα της προσφοράς και να διεξάγονται εικονικές συζητήσεις εύκολα και ανέξοδα.

Μέτρο 3: Επιμόρφωση σε επιχειρηματικές ικανότητες και νοοτροπία με τη βοήθεια υπηρεσιών συμβουλευτικής και υπηρεσιών καθοδήγησης. Μπορούν να δημιουργηθούν διαδικτυακές πύλες που θα βοηθούν στην έναρξη των νέων επιχειρήσεων και θα παρέχουν πληροφόρηση για αιτήσεις δανείων. Επίσης στο μέτρο αυτό θα πρέπει να παρέχονται ευκαιρίες για πρακτική άσκηση και coaching με τη βοήθεια γραφείων υποστήριξης των επιχειρήσεων τόσο στο στάδιο εκκίνησης όσο και στο στάδιο ανάπτυξης.

Μέτρο 4: Έμφαση στις θερμοκοιτίδες-επιταχυντές νέων επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό παρέχονται, στο ξεκίνημα μιας επιχείρησης, ένα ευρύ φάσμα πόρων και υπηρεσιών για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

→ **Άξονας Προτεραιότητας 2: Μετάβαση σε μια οικονομία πιο φιλική στο περιβάλλον.**

Μέτρο 1: Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις επιχειρήσεις, με στόχο μια οικονομία με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Στη λογική του μέτρου αυτού θα πρέπει να συμπεριληφθεί και η δημιουργία θαλάσσιων μεταφορών και πλωτών οδών, με σκοπό την προώθηση της περιφερειακής κινητικότητας.

Μέτρο 2: Στήριξη της ενεργειακής απόδοσης, της έξυπνης διαχείρισης της ενέργειας και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις δημόσιες υποδομές, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων κτιρίων και στον τομέα της στέγασης.

Μέτρο 3: Επενδύσεις στον τομέα της διαχείρισης των αποβλήτων και των υδάτινων πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, η επέκταση του δικτύου του Φορέα Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦοΔΣΑ) είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς τα απόβλητα δυσχεραίνουν την ομαλή μετάβαση σε πολιτικές πιο φιλικές προς το περιβάλλον. Ακόμη, η διαχείριση επιφανειακών και υπόγειων νερών με τα κατάλληλα έργα (φράγματα ανάσχεσης, έργα εμπλουτισμού, διωλιστήρια νερού) αναμένεται ότι θα επιλύσει οριστικά τα υπάρχοντα προβλήματα,

εξασφαλίζοντας την ομαλότητα της διαχείρισης των υδατικών πόρων σε επίπεδο υδρολογικών λεκανών και υδατικών διαμερισμάτων.

Μέτρο 4: Ενίσχυση του Πυροσβεστικού Σώματος για την προμήθεια εξοπλισμού για την πρόληψη και διαχείριση κινδύνων & καταστροφών, όπως δασικές πυρκαγιές και πλημμύρες. Από τα σημαντικότερα μέτρα, αν αναλογιστεί κανείς τις κατά καιρούς τραγωδίες που έχουν συντελεστεί στον ελλαδικό χώρο, ιδιαίτερα κατά του καλοκαιρινούς μήνες με την αύξηση της θερμοκρασίας και της ξηρασίας.

Μέτρο 5: Κατασκευή νέου δικτύου διανομής φυσικού αερίου.

→ **Άξονας Προτεραιότητας 3: Βελτίωση της Ελκυστικότητας της Περιφέρειας ως Τόπου Εγκατάστασης Επιχειρήσεων και Πληθυσμού.**

Προωθείται η βελτίωση της αποδοτικότητας των υποδομών, οι οποίες στηρίζουν την τοπική οικονομία και αυξάνουν την προστιθέμενη αξία σε ενισχυόμενες παραγωγικές δραστηριότητες μέσα από την καλύτερη αξιοποίηση υφιστάμενων πόρων.

Μέτρο 1: Ενίσχυση έργων ύδρευσης που παρέχουν επαρκή ποσότητα αλλά και βελτιωμένη ποιότητα πόσιμου νερού σε περισσότερους από 200.000 κατοίκους της Περιφέρειας.

→ **Άξονας Προτεραιότητας 4: Εκσυγχρονισμός των Υποδομών Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού και Ενίσχυσης της Κοινωνικής Συνοχής.**

Μέτρο 1: Ανάπτυξη δεσμών και συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων, κέντρων έρευνας και ανάπτυξης και του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μέσω της προαγωγής επενδύσεων στην ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών, στη μεταφορά τεχνολογίας, καθώς και στήριξης της τεχνολογικής και εφαρμοσμένης έρευνας εκτιμάται ότι θα υπάρξει μετάβαση στην κοινωνία της γνώσης και εκσυγχρονισμός.

Μέτρο 2: Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Μέτρο 3: Επενδύσεις στη δια βίου εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση και στην ενεργητική ένταξη. Έτσι θα βελτιωθούν οι δεξιότητες και το ανθρώπινο δυναμικό θα είναι πιο ανταγωνιστικό στην αγορά εργασίας. Ταυτόχρονα θα υπάρξει βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης και προώθηση δραστήριας συμμετοχής, ενώ θα αναβαθμιστεί ο εργαστηριακός εξοπλισμός επαγγελματικής εκπαίδευσης και εκπαίδευση ενηλίκων (ΕΠΑΝ, ΙΕΚ, ΣΔΕ).

Μέτρο 4: Επενδύσεις σε κοινωνικές υποδομές και υποδομές υγείας. Η προμήθεια νέου εξοπλισμού σε όλες τις βαθμίδες υγείας θα ενισχύσει τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης

και τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας και θα συμβάλει στην καταπολέμηση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Αυτό θα συμβεί εφόσον είναι εφικτή η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτές υπηρεσίες υγείας.

3.4 Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης

Παραπάνω έγινε αναφορά στη στρατηγική RIS3, με την οποία εναρμονίζεται σε πολλά σημεία το ΠΕΠ «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2001 – 2027». Συνεπώς, είναι ενδιαφέρον να γίνει σύντομη αναφορά και στις προτεραιότητες της Στρατηγικής αυτής. Η Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης για την Έξυπνη Εξειδίκευση (ή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης) - RIS3 - είναι η «στρατηγική που οδηγεί στον εντοπισμό των μοναδικών χαρακτηριστικών και συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε Περιφέρειας και στη συγκέντρωση πόρων για την αποτελεσματική και με όρους ανταγωνιστικότητας αξιοποίησή τους, με δράσεις που ενσωματώνουν την έρευνα και την καινοτομία και στοχεύουν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε επίπεδο αλυσίδων αξίας» (Ψυχάρης, 2004). Αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα στον αναπτυξιακό σχεδιασμό των τελευταίων προγραμματικών περιόδων (Χριστοφάκης, 2001). Είναι μια ολοκληρωμένη ατζέντα οικονομικού κυρίως μετασχηματισμού, η οποία σέβεται τα χαρακτηριστικά της κάθε περιφέρειας και στοχεύει σε επενδύσεις και σε τεχνολογική καινοτομία, εστιάζοντας στα δυνατά σημεία της κάθε περιφέρειας. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η λέξη-κλειδί για τον προσδιορισμό των προτεραιοτήτων μιας στρατηγικής έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση και επομένως ουσιώδες στοιχείο για τον επιτυχή σχεδιασμό της είναι η διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης.

Αναλυτικότερα για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, παρουσιάζονται οι βασικότεροι δείκτες 'έξυπνης' ανάπτυξης και η θέση που κατέχει η Περιφέρεια σε σχέση με τον εθνικό και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Πίνακας 3-4).

Πίνακας 3-4: Βασικοί Δείκτες Έξυπνης Ανάπτυξης της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Πηγή:

https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_583/REMTH_RIS3_V4.2_FINAL.pdf

Δείκτης (έτος)	ΑΜ-Θ	Ελλάδα	ΕΕ-28
Απασχόληση στην τεχνολογία και τη γνώση - Εντατικοί κλάδοι			
Ποσοστό της συνολικής απασχόλησης – 2008			
Τομείς Υψηλής Τεχνολογίας	1.09	2.02	4.40
Κατασκευή υψηλής τεχνολογίας	N(a)	0.23	1.11

Δείκτης (έτος)	ΑΜ-Θ	Ελλάδα	ΕΕ-28
Κατασκευή χαμηλής τεχνολογίας	10.15	10.00	11.60
Βιομηχανοποίηση	11.22	12.06	18.29
Ένταση Γνώσης Υψηλής Τεχνολογίας	N(a)	1.82	3.29
Σύνολο Υπηρεσιών	55.25	66.90	66.73
Ανθρώπινο Δυναμικό στην Επιστήμη και την Τεχνολογία			
Ποσοστό Συνολικού Πληθυσμού – 2012	17.0	23.6	30.3
Σύνολο προσωπικού E&A ανά κλάδους εκτέλεσης			
Ερευνητές (FTEs) – 2011			
Όλοι οι Τομείς	940	24.674	1.628.127
Επιχείρηση	63	4.021	742.583
Κυβέρνηση	30	4.370	203.870
Ανώτερη εκπαίδευση	842	16.068	662.518
Ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό	0	216	19.157
Σύνολο προσωπικού E&A ανά κλάδους εκτέλεσης			
Ερευνητές (Headcount) – 2011.			
Όλοι οι Τομείς	2.170	45.239	2.545.346
Επιχείρηση	128	5.858	931.716
Κυβέρνηση	48	6.094	254.883
Ανώτερη εκπαίδευση	1.194	32.842	1.332.853
Ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό	0	445	25.893
Αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο ΕΡΟ κατά έτος προτεραιότητας			
Αριθμός ανά εκατομμύριο κατοίκους – 2009	1.65	6.18	111.42
Συνολικές ενδοσχολικές δαπάνες E&A (GERD)			
Ευρώ ανά κάτοικο – 2011	75.8	125.1	512.4
Ποσοστό του ΑΕΠ – 2011	0.57	0.67	2.04
Επαγγελματικός τομέας	0.17	0.23	1.14
Κυβερνητικός Τομέας	0.05	0.16	0.25
Ανώτερη εκπαίδευση	0.35	0.27	0.41
Άτομα που δεν έχουν χρησιμοποιήσει ποτέ το Διαδίκτυο			
% των ατόμων ηλικίας 16 έως 74 ετών (2012)		42	22
Νοικοκυριά με BB πρόσβαση στο Διαδίκτυο στο σπίτι			
% των νοικοκυριών με τουλάχιστον ένα μέλος ηλικίας 16 έως 74 ετών	50	51	72

Με βάση τα δεδομένα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3-4, παρατηρείται μια συνολική υστέρηση των επιδόσεων της Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας & Θράκης τόσο ως προς τον εθνικό, όσο και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ως προς τους ανθρώπινους πόρους (HSRT), η ΠΑΜΘ βρίσκεται στην 8^η θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών ως προς τους κατά κεφαλή πτυχιούχους ή υποψήφιους πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας 15-74 ετών· και στο 50% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το απόθεμα ανθρώπινων πόρων με δεξιότητες και γνώση, που μπορούν εν δυνάμει να υποστηρίξουν καινοτομική δραστηριότητα, είναι πολύ χαμηλό.

Στη συνέχεια εξετάζεται η θέση της υπό μελέτης Περιφέρειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ σε θέματα που αφορούν την ανταγωνιστικότητά της. Έτσι, με βάση τους δείκτες που παρουσιάζονται (Πίνακας 3-5), γίνεται αντιληπτό ότι στην περιφέρεια μελέτης καταγράφεται χαμηλή ανταγωνιστικότητα και χαμηλά ποσοστά απασχόλησης ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα Έρευνας και Ανάπτυξης.

Πίνακας 3-5: Βασικοί Δείκτες Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας και Σχετική Θέση της ΠΑΜΘ στην ΕΕ και την Ελλάδα

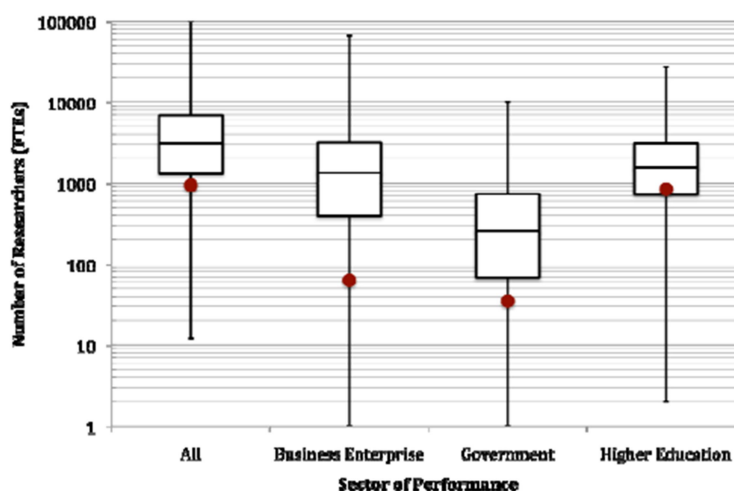
Πηγή:

https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_583/REMTH_RIS3_V4.2_FINAL.pdf, σελ 7

Δείκτης	Κατάταξη ΕΕ-28 (273 Περιφέρειες)	Κατάταξη μεταξύ των Ελληνικών Περιφερειών
Basic Group		
Θεσμοί	241	Στην τελευταία ομάδα μαζί με ΠΚΜ, ΠΔΜ, και ΠΘ
Υποδομές	244	7 ^η
Υγεία	217	12 ^η
Efficiency Group		
Ανώτατη Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση	230	3 ^η
Αποδοτικότητα Αγοράς και Εργασίας	255	11 ^η
Μέγεθος Αγοράς	221	7 ^η
Innovation Group		
Τεχνολογική Ετοιμότητα	240	Στην 3 ^η ομάδα (4 συνολικά) μαζί με ΠΚΜ, ΠΔΜ και ΠΘ
Βαθμός Εκσυγχρονισμού του επιχειρείν (Business Sophistication)	236	11 ^η
Καινοτομία	239	9 ^η

Στη συνέχεια απεικονίζεται η θέση της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών αναφορικά με το πλήθος των ερευνητών αλλά και την κατά κεφαλή δαπάνη για Έρευνα και Ανάπτυξη ανά τομέα δραστηριότητας. Στην Εικόνα 3-3, οι τομείς απόδοσης αφορούν την επιχειρηματικότητα, την κυβέρνηση και την πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Το χαμηλό απόθεμα ανθρώπινων πόρων καταλλήλων προσόντων, σε συνδυασμό με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της περιφερειακής απασχόλησης που είναι βασισμένη στη μεταποίηση χαμηλής έντασης γνώσης και τον πρωτογενή τομέα, εξηγούν τις ιδιαίτερα χαμηλές κατά κεφαλή δαπάνες σε Ε&Α (βλ. τρίτο box plot στην Εικόνα 3-3). Στο σημείο αυτό να σημειωθεί πως με τη βοήθεια των box plot, δηλαδή του θηκογράμματος όπως ονομάζεται στα ελληνικά, εξηγείται αν υπάρχει συμμετρία γύρω από τη διάμεσο του δείγματος που εξετάζεται. Στο τρίτο λοιπόν θηκόγραμμα υπάρχει συμμετρία και τα δεδομένα κατανέμονται ομοιόμορφα γύρω από τη διάμεσο. Αναλυτικότερα, ο συνδυασμός των περιορισμένων ανθρώπινων πόρων στην έρευνα και της οικονομικής διάρθρωσης χαμηλής

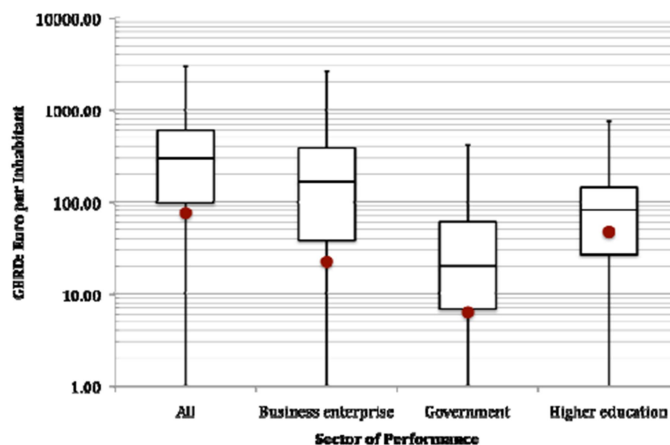
έντασης γνώσης εξηγεί τον ιδιαίτερα χαμηλό αριθμό των κατά κεφαλή αιτημάτων για διπλώματα ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο (EPO), που φέρνει την ΠΑΜ-Θ στην 8η θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών.

Εικόνα 3-3: Αριθμός Ερευνητών, Ισοδύναμα Πλήρους Απασχόλησης: Η Θέση της ΠΑΜΘ στο σύνολο των Ευρωπαϊκών Περιφερειών το 2011

Πηγή:

https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_583/REMTH_RIS3_V4.2_FINAL.pdf, σελ 9

Εικόνα 3-4: Συνολικές Δαπάνες για Έρευνα και Ανάπτυξη (€/Κάτοικο): Η Σχετική Θέση της ΠΑΜΘ στο Σύνολο των Ευρωπαϊκών Περιφερειών το 2011

Πηγή:

https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_583/REMTH_RIS3_V4.2_FINAL.pdf, σελ 9

Στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, οι κατά κεφαλήν δαπάνες για Έρευνα και Ανάπτυξη παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα (Εικόνα 3-4). Στο σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού, που απασχολείται σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, αντικατοπτρίζεται αποκλειστικά το σύνολο των εξόδων και λοιπών δαπανών που προορίζονται για τον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης και οι οποίες δεν βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα, συγκριτικά πάντα με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές περιφέρειες. (βλ. Εικόνα 3-4). Επίσης, τα ποσά που δαπανούνται για τις εγκαταστάσεις των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων είναι χαμηλά σε σύγκριση με τις δαπάνες που διατίθενται από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές περιφέρειες (Πίνακας 3-5). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είναι μια κατ' εξοχήν αγροτική περιφέρεια, με την οικονομία της να κυριαρχείται από τον πρωτογενή τομέα και τη μεταποίηση χαμηλής έντασης γνώσης. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει ανθρώπινο δυναμικό που να ασχολείται με την Έρευνα και Ανάπτυξη, πέραν αυτού των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια. Με βάση τα στοιχεία αυτά εξηγείται και ο χαμηλός αριθμός των κατά κεφαλή αιτημάτων για διπλώματα ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Γραφείο (EPO), που φέρνει την ΠΑΜΘ στην 8η θέση μεταξύ των ελληνικών περιφερειών.

Δεδομένων των παραπάνω, η **Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3)** που αφορά την Περιφέρεια ΑΜΘ για την περίοδο 2014-2020 είχε στόχο την ενίσχυση της έρευνας και της καινοτομίας. Πρόκειται για μια στρατηγική η οποία στοχεύει στην αποτελεσματική χρήση των αποτελεσμάτων έρευνας και καινοτομίας ώστε να αναπτυχθούν περαιτέρω οι τομείς όπου κάθε Περιφέρεια έχει – ή μπορεί να αποκτήσει - ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η εν λόγω στρατηγική βασίζεται στην ανάπτυξη συνεργειών και τη συνεργασία μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών, δηλαδή των επιχειρήσεων, της ερευνητικής κοινότητας της κοινωνίας των πολιτών και του δημόσιου τομέα. Μάλιστα, η εν λόγω Στρατηγική αποτελεί προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση άλλων προγραμμάτων και επενδύσεων. Η Στρατηγική υλοποιείται υπό την εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Καινοτομίας, ενώ διαμορφώνεται σε Εθνικό και Περιφερειακό επίπεδο (ΓΓΕΤ, 2023). Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε και το Περιφερειακό Συμβούλιο Έρευνας και Καινοτομίας σε κάθε Περιφέρεια της χώρας.

Η Στρατηγική RIS3 2014-2020 για την Περιφέρεια ΑΜΘ αναφέρεται στους τομείς της αγροδιατροφής, του τουρισμού – πολιτισμού, των χημικών, φαρμάκων και υγείας, του περιβάλλοντος και ενέργειας, των υβριδικών τεχνολογιών, των ΤΠΕ και του ηλεκτρονικού / ηλεκτρολογικού εξοπλισμού. Για τους παραπάνω τομείς, η Στρατηγική εστιάζει στις ακόλουθες κατευθύνσεις / στόχους:

- Την ανάπτυξη δραστηριοτήτων υψηλής προστιθέμενης αξίας, μέσω της ανανέωσης των παραδοσιακών κλάδων.

- Την υιοθέτηση και διάδοση των νέων τεχνολογιών.
- Την τεχνολογική διαφοροποίηση.
- Την υιοθέτηση καινοτόμων πρακτικών για την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων στην οικονομία της Περιφέρειας.
- Την υιοθέτηση μορφών καινοτομίας όπως είναι η κοινωνική καινοτομία.

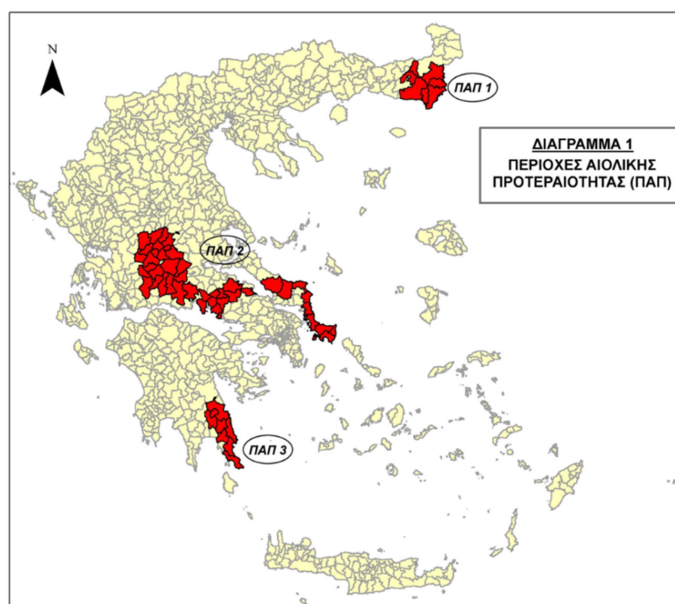
Στην περίπτωση της Περιφέρειας ΑΜΘ αναπτύχθηκαν τα ακόλουθα Θεματικά Εργαστήρια, με στόχο να αναπτυχθούν σχετικές επιχειρηματικές δραστηριότητες από υφιστάμενες και νέες επιχειρήσεις:

- Θεματικό Εργαστήριο για την Αλυσίδα Αξίας της Οινοποιίας.
- Θεματικό Εργαστήριο για την Αλυσίδα Αξίας Κρέατος και Γάλακτος.
- Θεματικό Εργαστήριο για την Αλυσίδα Αξίας του Τουρισμού.
- Θεματικό Εργαστήριο για την Αλυσίδα Αξίας των Μη Μεταλλικών Ορυκτών (μαρμάρου).
- Θεματικό Εργαστήριο για τις Αλυσίδες Αξίας των Χημικών & Πολυμερών Υλικών, και της Παραγωγής Ηλεκτρονικών & Ηλεκτρολογικού Εξοπλισμού.

3.5. Αναθεωρημένο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζει γενικά χαμηλά ποσοστά σύγκλισης σε διάφορους τομείς με άλλες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε εθνικό επίπεδο, η Περιφέρεια εμφανίζει διαχρονικά χαμηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης. Στα δυνατά στοιχεία της συγκαταλέγεται η γεωγραφική της θέση, καθώς με βάση τα νέα δεδομένα, η Περιφέρεια έχει πολύ σημαντικές προοπτικές στον τομέα τη ενέργειας, αλλά και του εμπορίου. Στην Εικόνα 3-5 φαίνεται ότι ανάμεσα στις τρεις Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας βρίσκεται και η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Η μία από τις τρεις χωρικές ενότητες παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ ταυτίζεται με την ΠΑΠ1, η οποία εκτείνεται στο ανατολικό τμήμα του ορεινού όγκου της Ροδόπης και στις ορεινές περιοχές της ΠΕ Έβρου.

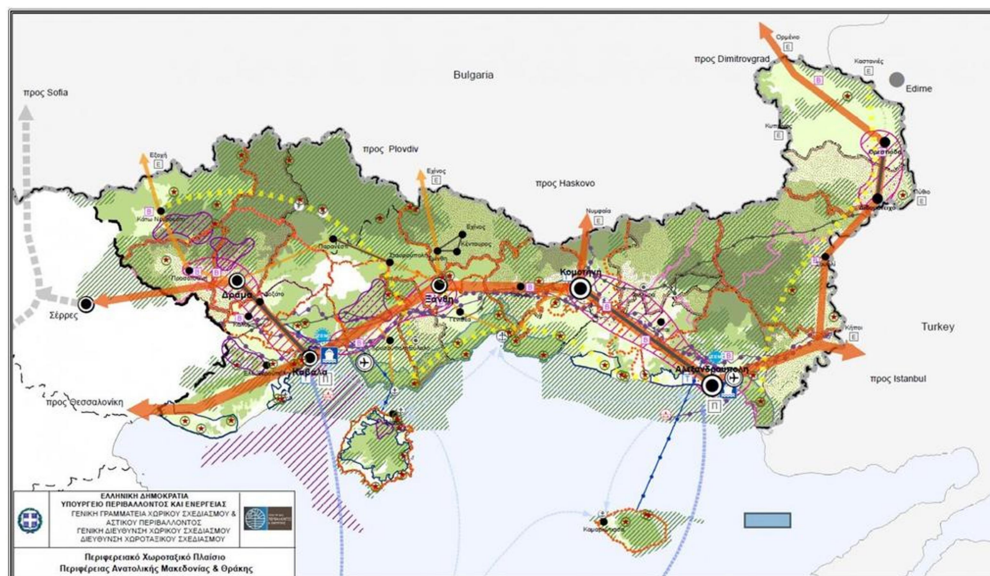
Άλλωστε η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσω της δημιουργίας υποδομών παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ (Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας) αποτελούν μία από τις βασικότερες προτεραιότητες του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου (ΠΧΠ) της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Ειδικότερα, ορισμένες από τις βασικότερες προτεραιότητες του ΠΧΠ της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης έχουν ως ακολούθως (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Α.Α.Π. 248/25.10.2018):

Εικόνα 3-5: Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας

Πηγή: <https://ypen.gov.gr/chorikos-schediasmos/chorotaxia/ethniki-politiki/>

- Ενδυνάμωση της σημαντικότητας της Περιφέρειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο υπό το πρίσμα των πολιτικών εδαφικής συνοχής.
- Ενίσχυση της εδαφικής συνοχής σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο και τόνωση των σχέσεων μεταξύ των δημοτικών κοινοτήτων, με απώτερο σκοπό την ισοκατανομή και ορθή αξιοποίηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων της περιφέρειας.
- Ορθή αξιοποίηση των παραγωγικών και φυσικών πόρων της περιφέρειας, με έμφαση σε δράσεις ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησής τους.
- Προστασία και ανάδειξη του ξεχωριστού φυσικού πλούτου, αποκτώντας ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Το συγκριτικό πλεονέκτημα υπάρχει ήδη από την παρουσία των φυσικών πόρων. Το θέμα είναι πως το συγκριτικό πλεονέκτημα μετουσιώνεται σε ανταγωνιστικό, στοιχείο που γίνεται μέσα από την καινοτόμο αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος.

Εικόνα 3-6: Τόξο του Ποταμού Νέστου και της Ορεινής Ροδόπης

Πηγή: ΦΕΚ 248 Α.Α.Π./25.10.2018

Ως προς το **χωρικό πρότυπο** της Περιφέρειας, συγκροτούνται πόλοι ανάπτυξης που σκοπό έχουν να ενισχύσουν την αναπτυξιακή φυσιογνωμία της. Μεταξύ άλλων, γίνεται εκτενέστερη αναφορά στο Τόξο του Ποταμού Νέστου και της Ορεινής Ροδόπης (Εικόνα 3-6). Πρόκειται για έναν από τους βασικότερους άξονες οικοανάπτυξης, που επιδιώκουν να αναδείξουν την πολιτιστική και περιβαλλοντική κληρονομιά κατά μήκος των πιο σημαντικών υδατικών πόρων της Περιφέρειας. Το τόξο αυτό συγκεκριμένα εκτείνεται γύρω από τον ποταμό Νέστο και συνδέει ορισμένα σημεία του Εθνικού Πάρκου της Οροσειράς της Ροδόπης με κάποια από τα παρακλάδια του ποταμού Νέστου. Τα άλλα τρία βασικά οικοσυστήματα είναι το Τόξο Υγροβιότοπων και Αρχαιολογικών Χώρων μεταξύ του Εθνικού Πάρκου ΑΜΘ και του χώρου της Αρχαίας Ζώνης, αλλά και το Πολιτιστικό Τόξο του Έβρου, το οποίο φτάνει μέχρι το Εθνικό Πάρκο Δέλτα Έβρου.

Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της περιφέρειας μελέτης περιλαμβάνει επίσης την δημιουργία οδικών αξόνων για τη βελτίωση του δικτύου μεταφορών και την ευκολότερη εξυπηρέτηση από και προς τα διαμετακομιστικά κέντρα της. Βασικό μέρος αυτού αποτελεί ο αναπτυξιακός άξονας Ξάνθη - Εχίνος - ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Μέσω του άξονα αυτού διευκολύνονται κάποιοι ορεινοί οικισμοί της Ροδόπης, οι οποίοι ήταν αποκομμένοι από το οδικό δίκτυο και ως εκ τούτου δυσπρόσιτοι.

Επίσης ως προς τις χωρικές ενότητες ανάπτυξης σε δασοκομία και υλοτομία αξίζει να αναφερθούν εκείνες που βρίσκονται στο ορεινό πεδίο περιφέρειας, «σε σημαντικό μέρος του

Εθνικού Πάρκου Οροσειράς Ροδόπης (ΕΠΟΡ), σε τμήμα του Φαλακρού Όρους, στο Παπίκιο Όρος στην Ανατολική Ροδόπη, καθώς και οι ημιορεινές / λοφώδεις περιοχές στα όρια των ΠΕ Έβρου και Ροδόπης». Ο ρόλος τους είναι κατά κύριο λόγο συμπληρωματικός, αποσκοπεί στην άμβλυση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων και πραγματοποιείται στο πλαίσιο της αειφορίας και της βιωσιμότητας των δασικών οικοσυστημάτων. Ένα σημαντικό και πρωτοπόρο βήμα για τα ελληνικά δεδομένα είναι η σύνδεση του τουρισμού των περιοχών αυτών με την τοπική αγροτική παραγωγή. Λόγω αυτού λοιπόν έχει αναπτυχθεί έντονα ο εναλλακτικός τουρισμός και ειδικότερα ο αγροτουρισμός και για τον λόγο αυτό έχουν δημιουργηθεί υποδομές που μπορούν να φιλοξενήσουν τους επισκέπτες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ορεινή περιοχή της ΠΕ Ροδόπης, η οποία καλλιεργεί μεγάλες εκτάσεις καπνού. Εκτός αυτού, η κτηνοτροφία και γενικότερα η μεταποίηση παρουσιάζουν ανάπτυξη και με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται σε σημαντικό βαθμό η συνέχεια των οικοτόπων και φυσικών σχηματισμών, με περιορισμό των διάσπαρτων δραστηριοτήτων.

Μια βασική επίσης στρατηγική κατεύθυνση για τον τουρισμό είναι η ενίσχυση των ορεινών προορισμών και η ανάδειξη της μοναδικότητάς τους ως προς τον φυσικό πλούτο και την πολιτιστική αξία που διαθέτουν. Προωθούνται έτσι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, με σεβασμό πάντα στο περιβάλλον και ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές της οικοανάπτυξης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν:

- «Η ευρύτερη περιοχή των ορεινών οικισμών της Ανατολικής Ροδόπης, η οποία συνδυάζει το ορεινό φυσικό περιβάλλον με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά.
- Προωθείται η δημιουργία του «δρόμου του καπνού», σε συνδυασμό με την πιστοποίηση του καπνού ανατολικού τύπου («μπασμάς») και τη δημιουργία μουσείου για την ανάδειξη της δραστηριότητας στην περιοχή του ΕΠΟΡ και της Ανατολικής Ροδόπης».

Επίσης, στο πλαίσιο της βέλτιστης προσαρμογής του αναπτυξιακού προτύπου με τις διοικητικές ενότητες της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, καθορίζονται επιμέρους αναπτυξιακές ενότητες, με στόχο την οργάνωση της ανάπτυξης της ενδοχώρας της Περιφέρειας μέσω της συγκρότησης λειτουργικών αναπτυξιακών ενοτήτων για την εξισορρόπηση των ανισοτήτων. Ωστόσο γίνεται αναφορά μόνο των αναπτυξιακών ενοτήτων που αφορούν την Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης (Πίνακας 3-6), που αποτελεί την περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας.

Πίνακας 3-6: Χωρικός προσδιορισμός βιώσιμων αναπτυξιακών ενοτήτων

Πηγή:ΦΕΚ 248 Α.Α.Π./25.10.2018

Δήμος/ΔΕ	Κέντρο	Αναπτυξιακός χαρακτήρας
ΔΕ Κομοτηνής	Κομοτηνή	Ενότητα συνδυασμένης αστικής ανάπτυξης, ως ζώνη επιρροής της Κομοτηνής. Αποτελεί ενότητα έντονης γεωργικής ανάπτυξης, με επιμέρους περιοχές μεταποιητικής δραστηριότητας.
Παραλιακή Ροδόπης (Αιγείρου Σιδηροχωρίου - Μαρόνειας)	Ξυλαγανή	Ενότητα με διττό αναπτυξιακό χαρακτήρα, που περιλαμβάνει αφενός περιοχές έντονης γεωργικής ανάπτυξης και αφετέρου παράκτια οικοανάπτυξης, με ήπια τουριστική ανάπτυξη.

Η **Κομοτηνή** ως έδρα της Περιφέρειας, συνδέεται με σχέσεις λειτουργικής - διοικητικής εξάρτησης με τα υπόλοιπα αστικά κέντρα της Περιφέρειας και ιδιαίτερα με την Αλεξανδρούπολη. Ως έδρα της ΠΕ Ροδόπης, συνδέεται επίσης με σχέσεις λειτουργικής - διοικητικής εξάρτησης με τους υπόλοιπους Δήμους και ειδικά με τις έδρες τους. Ειδικότερα η Κομοτηνή διαδραματίζει τους ακόλουθους ρόλους (ΦΕΚ 248 Α.Α.Π./25.10.2018):

- διοικητικό κέντρο - Έδρα Περιφέρειας
- περιφερειακό κέντρο οργάνωσης της αγροτικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας
- αστικός πυκνωτής δραστηριοτήτων τριτογενούς τομέα
- κέντρο μεταποίησης
- κέντρο επιχειρήσεων και υποδομών εφοδιαστικής διαχείρισης
- κέντρο ακαδημαϊκής εκπαίδευσης και έρευνας
- κέντρο αστικού και συνεδριακού τουρισμού με λειτουργία πύλης προς τον ορεινό όγκο της Ροδόπης

3.5.1 Ο Ενεργειακός ρόλος της Περιφέρειας ΑΜΘ

Η Περιφέρεια ΑΜΘ αναμένεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή μετάβαση. Το φυσικό αέριο (αγωγοί φυσικού αερίου, πλωτή μονάδα αερίου στην Αλεξανδρούπολη), η γεωθερμία και οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας μπορούν να αποτελέσουν πηγές πλεονεκτημάτων για την τοπική οικονομία. Μάλιστα, η Περιφέρεια διαθέτει συμβατικές πηγές πρωτογενούς παραγωγής ενέργειας, όπως είναι τα στερεά, υγρά και αέρια καύσιμα, καθώς και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Η Περιφέρεια ΑΜΘ συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω της ενίσχυσης των ενεργειακών συνδέσεων (IGB, TAP, POSEIDON) και της ανάπτυξης στρατηγικών έργων αποθήκευσης ενέργειας (FSRU).

Όσον αφορά τις ΑΠΕ, η Περιφέρεια ΑΜΘ, αν και δεν αξιοποιεί επαρκώς τις διαθέσιμες πηγές της, βρίσκεται ήδη στην 3^η θέση στη χώρα σε εγκαταστάσεις αλλά και παραγωγή

Αιολικής Ενέργειας (η Περιφέρεια έχει αναπτύξει το 12% του συνόλου των εγκαταστάσεων και της παραγωγής αιολικής ενέργειας στην Ελλάδα). Συνεπώς, η Περιφέρεια ΑΜΘ μπορεί να αποτελέσει ενεργειακό κέντρο της χώρας. Επιπλέον, η γεωθερμία αποτελεί μια πηγή ενέργειας που μπορεί να αξιοποιηθεί, αφού υπάρχουν γεωθερμικά πεδία τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή ενέργειας και τη χρήση της στον αγροτικό τομέα και την αστική τηλεθέρμανση. Η μείωση του κόστους παραγωγής από τη χρήση της γεωθερμίας μπορεί να προσελκύσει επενδύσεις, όπως την ανάπτυξη θερμοκηπίων.

Συνολικά, η Περιφέρεια ΑΜΘ μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην υλοποίηση των στόχων για τη μετάβαση σε μια πιο «πράσινη» οικονομία και κοινωνία, στόχοι οι οποίοι είναι περιφερειακοί αλλά και εθνικοί και αποτυπώνονται σε σχετικές στρατηγικές και μπορούν να υλοποιηθούν με τα κατάλληλα χρηματοδοτικά εργαλεία (Ε.Π. Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, 2021).

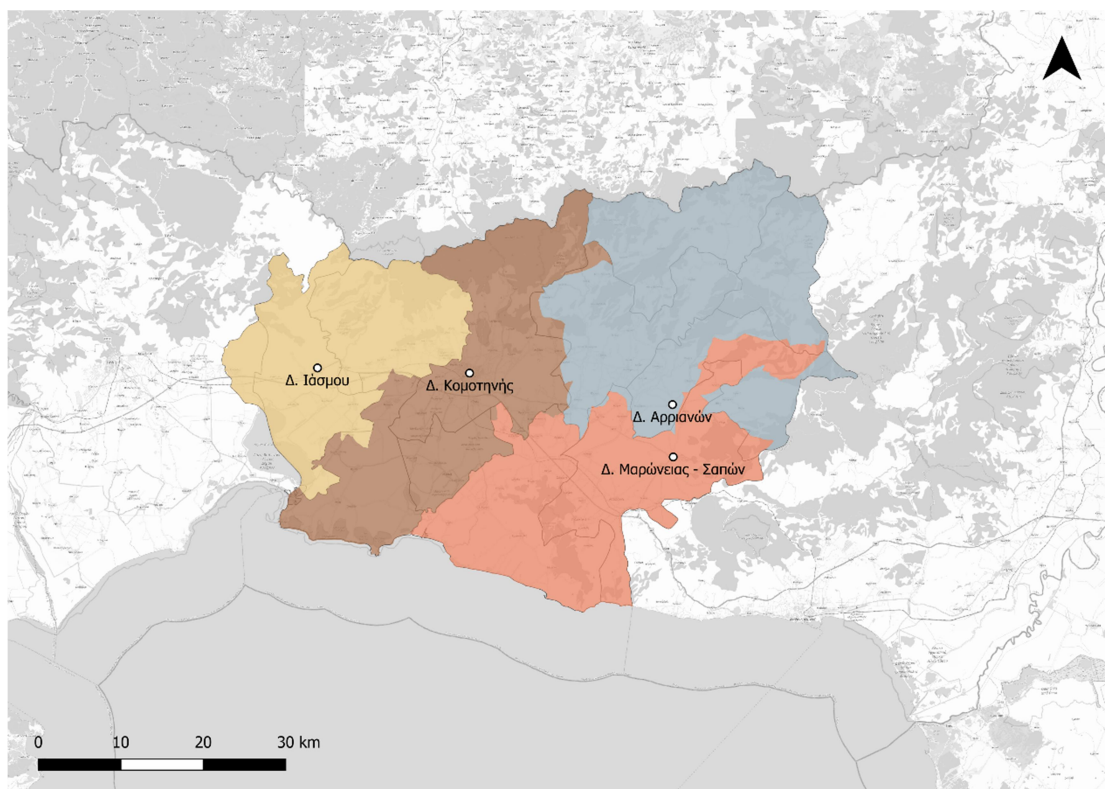
4. ΠΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ: Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΟΔΟΠΗΣ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια αναλυτική περιγραφή όλων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ΠΕ Ροδόπης που αφορούν τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της και τους φυσικούς και πολιτιστικούς της πόρους. Επίσης γίνεται μια αναφορά στην εξέλιξή της μέσα στον χρόνο και σκιαγραφείται το δημογραφικό της προφίλ, κάνοντας αναφορά σε κοινωνικά, οικονομικά χαρακτηριστικά που αφορούν τον πληθυσμό της. Ιδιαίτερη σημασία έχει η αναφορά στις μειονότητες που ζουν στην ΠΕ Ροδόπης, οι οποίες διαμορφώνουν ένα πολυπολιτισμικό προφίλ, διαχωρίζοντας έτσι ολόκληρη την Περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης από τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας.

4.1 Ιστορικό Πλαίσιο / Εξέλιξη

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στην περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας και συγκεκριμένα στην Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης και παρατίθενται στοιχεία σχετικά με το γενικότερο φυσιογνωμικό της προφίλ. Να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης και γενικότερα η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης διαφοροποιείται και ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας, καθώς στην περιφέρεια αυτή είναι έντονο το μουσουλμανικό στοιχείο. Έτσι παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σχετικά με το πως μπορούν να συνυπάρχουν το χριστιανικό και μουσουλμανικό στοιχείο, τα οποία χαρακτηρίζονται από μεγάλες διαφορετικότητες που παρουσιάζουν μεταξύ τους και τελικά διαμορφώνουν το προφίλ της Περιφερειακής Ενότητας.

Αρχικά το 2011, με την εφαρμογή του προγράμματος Καλλικράτης (Ν.3852/2010), άλλαξε εξ ολοκλήρου η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας και δημιουργήθηκαν νέα όρια των αυτοδιοικητικών μονάδων, ενώ ακόμη άλλαξε ο τρόπος εκλογής των οργάνων και οι αρμοδιότητές τους. Ειδικότερα, με βάση το πρόγραμμα «Καλλικράτης», ο Δήμος Κομοτηνής ανήκει σε διοικητικά πλαίσια στην υπό μελέτη Περιφέρεια, και είναι η πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης, η οποία περιλαμβάνει τέσσερις δήμους (Εικόνα 4-1). Η έδρα, ο πληθυσμός και η έκταση κάθε ενός από τους τέσσερις δήμους της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-1.

Εικόνα 4-1: Χάρτης Διοικητικής Διαίρεσης

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Πίνακας 4-1: Διοικητική Διαίρεση Π.Ε. Ροδόπης, έδρα, έκταση και πληθυσμός των δήμων της ΠΕ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Δήμος	Έδρα	Πληθυσμός (2001)	Πληθυσμός (2011)	Πληθυσμός (2021)	% μεταβολή 2001-2021	Έκταση (τ. χλμ.)
Αρριανών	Φιλλύρα	18.178	16.577	14.905	-18,01%	771,2
Ίασμου	Ίασμος	14.890	13.810	12.247	-17,75%	485,3
Κομοτηνής	Κομο- τηνή	60.574	66.919	65.243	-7,71%	385,386
Μαρώνειας - Σαπών	Σάπες	17.186	14.733	11.867	-30,95%	641,8
Σύνολο		110.828	104.262	2.284	-5,92%	

Προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητός ο βαθμός των μεταρρυθμίσεων που έλαβαν χώρα στη διοικητική διάρθρωση της Ελλάδας λόγω του προγράμματος «Καλλικράτης»,

γίνεται μια σύντομη συγκριτική ανάλυση με το πρώην πρόγραμμα « Καποδίστριας» (Πίνακας 4-2).

Πίνακας 4-2: Συγκριτική ανάλυση των διοικητικών μεταρρυθμίσεων του «Καποδίστρια» και του «Καλλικράτη»

Πηγή:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF_%C2%AB%CE%9A%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%AF%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%82%C2%BB

Διοικητική ενότητα	«Καποδίστριας»	«Καλλικράτης»
Δήμοι	Πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ. Συνολικά 910 δήμοι και 124 κοινότητες. Οι περισσότεροι είχαν προκύψει από συνενώσεις το 1997 με τον «Καποδίστρια». Διαιρούταν σε δημοτικά διαμερίσματα.	Πρωτοβάθμιοι ΟΤΑ. Περιορισμός σε 325 δήμους, μέσω εθελοντικών ή αναγκαστικών συνενώσεων. Ανάληψη μέρους των αρμοδιοτήτων των νομαρχιών. Διαιρούνται σε δημοτικές ενότητες, που ταυτίζονται ουσιαστικά με τους δήμους που συνενώθηκαν. Αυτές με τη σειρά τους διαιρούνται σε κοινότητες, που ταυτίζονται με τα παλαιά δημοτικά διαμερίσματα.
Νομαρχίες	Δευτεροβάθμιοι ΟΤΑ. Συνολικά 57 νομαρχίες και 19 επαρχεία. Ακολουθούσαν τον χωρισμό της χώρας σε νομούς, εκτός από την Αττική	Καταργήθηκαν
Περιφέρειες	Συνολικά 13. Υπεύθυνες για τον συντονισμό των ΟΤΑ, τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεών τους και την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο. Ο περιφερειάρχης διοριζόταν από τη κυβέρνηση.	Παρέμειναν στα ίδια γεωγραφικά όρια, αλλά πλέον αποτελούν δευτεροβάθμιους ΟΤΑ με αιρετό περιφερειάρχη και συμβούλιο. Ανάληψη μέρους των αρμοδιοτήτων των νομαρχιών.
Αποκεντρωμένες Διοικήσεις	Δεν υπήρχαν	Συνολικά 7. Ο Επικεφαλής διορίζεται από τη κυβέρνηση. Ανέλαβαν σε γενικές γραμμές τις αρμοδιότητες των παλαιών περιφερειών.
Δημοτικές Επιχειρήσεις	Περίπου 6.000 Νομικά Πρόσωπα και επιχειρήσεις των Δήμων	Μειώνονται σε περίπου 1.500 μέσω συνενώσεων ή καταργήσεων.
Χρηματοδότηση ΟΤΑ	Κρατικός προϋπολογισμός, Ευρωπαϊκά προγράμματα, δημοτικά τέλη, ίδιοι πόροι (δημοτικές επιχειρήσεις, εκμίσθωση παραλιών και λατομείων κ.ά.)	Παραμένουν τα προηγούμενα. Προστίθεται μερίδιο από κρατικούς φόρους (ΦΠΑ, φορολογία εισοδήματος, φόρο ακίνητης περιουσίας)
Αυτοδιοικητικές Εκλογές	Κάθε 4 χρόνια, μήνα Οκτώβριο. Εάν ο πρώτος συνδυασμός δεν συγκέντρωνε 42%, η διαδικασία επαναλαμβανόταν την επόμενη Κυριακή μεταξύ των δύο πρωτευσάντων.	Κάθε 5 χρόνια, μήνα Ιούνιο μαζί με τις Ευρωεκλογές (εξαιρούνται οι εκλογές του 2010). Απαιτείται απόλυτη πλειοψηφία για την ανακήρυξη συνδυασμού ως νικητή. Εάν δεν επιτευχθεί, η διαδικασία επαναλαμβάνεται την επόμενη Κυριακή μεταξύ των δύο πρωτευσάντων.

4.2 Γεωμορφολογικά Χαρακτηριστικά

Σχετικά με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και γνωρίσματα της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης, η περιοχή διαθέτει φυσικό πλούτο που την διαχωρίζει από τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Πριν την παράθεση όλων εκείνων των φυσικών χαρακτηριστικών της, αξίζει να σημειωθεί ότι η περιοχή μελέτης αποτελεί τμήμα του βορειοανατολικού συνόρου της Ελλάδας και καταλαμβάνει το 2% της συνολικής έκτασής της. Παρά τη μικρή της έκταση, η περιοχή διαθέτει ποικιλομορφία ως προς τα γεωμορφολογικά της χαρακτηριστικά και έντονες διαφοροποιήσεις. Στην Εικόνα 4-2 φαίνεται ο γεωφυσικός χάρτης της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης και ο διαχωρισμός σε πεδινή και ορεινή ζώνη.

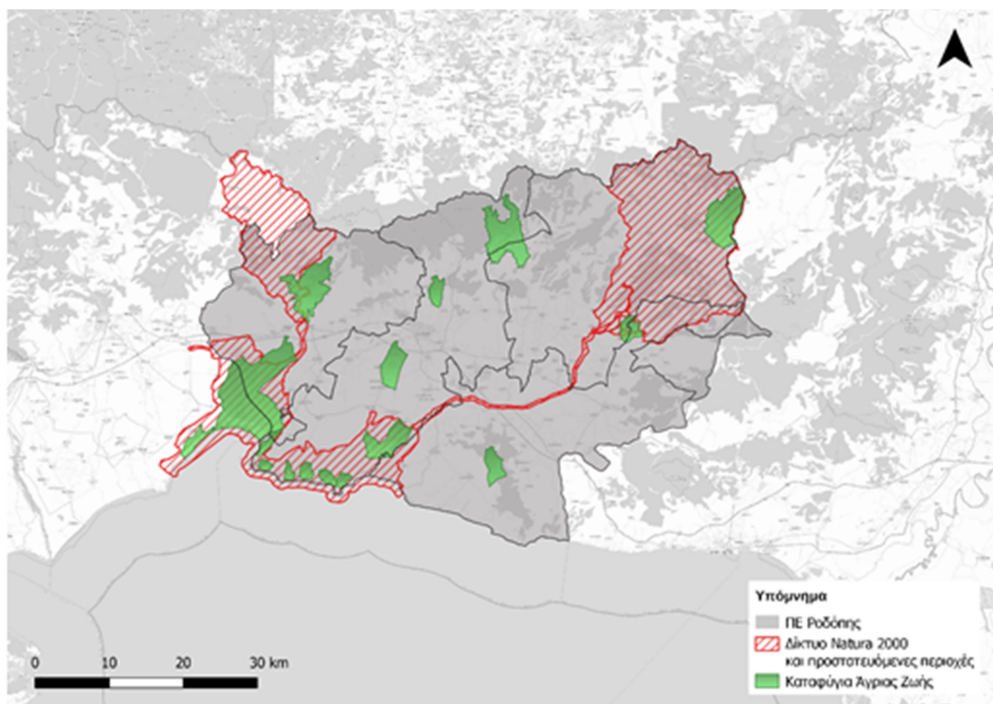

Εικόνα 4-2: Χάρτης Γεωμορφολογικών Χαρακτηριστικών ΠΕ Ροδόπης

Πηγή: <https://cp.pamth.gov.gr/civil/wp-content/uploads/2013/10/RODOPI0709-60low.jpg>

Αναφορικά με τη μορφολογία του εδάφους, η ΠΕ Ροδόπης κατηγοριοποιείται σε δύο ζώνες, ενώ χωρίζεται σε ορεινή και πεδινή. Η ορεινή ζώνη συναντάται κατά κύριο λόγο στο βορειότερο τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης και συγκεκριμένα σε αυτό που συνορεύει με τη Βουλγαρία και τα Βαλκάνια γενικότερα. Το υψόμετρο που συναντάται είναι πάνω από 250 μέτρα και από την κορυφή διέρχονται υδάτινα ρεύματα. Ξακουστή είναι και η οροσειρά της Ροδόπης, στην οποία υπάρχουν πολλά φαράγγια με άγρια ομορφιά, αλλά και πολλά υδάτινα ρεύματα, τα οποία μετά την πορεία τους στην οροσειρά της Ροδόπης εκβάλλουν στο Θρακικό πέλαγος, όπου και αρχίζουν να διαμορφώνονται οι παραλίες της ΠΕ Ροδόπης. Αναφορικά με την πεδινή ζώνη, εκείνη συνορεύει μόνο με άλλες ελληνικές περιοχές και βρίσκεται στο νοτιότερο τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας. Στην πεδινή ζώνη

μάλιστα βρίσκονται και οι λίμνες Βιστωνίδα και Ισμαρίδα, οι οποίες εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000. Σε αυτές έχουν δημιουργηθεί λιμνοθάλασσες και υδροβιότοποι που συγκεντρώνουν πολλά είδη της πανίδας της περιοχής. Να σημειωθεί ότι στις πλαγιές του Ισμάρου βρίσκεται το σπήλαιο της Μαρώνειας, το οποίο εντάσσεται στον κατάλογο των προστατευόμενων περιοχών Natura 2000, καθώς στο εσωτερικό του φωλιάζουν πλήθη νυχτερίδων και άλλων ασπόνδυλων ζώων, δίνοντας μια ιδιαίτερη χροιά στην πανίδα της περιοχής.

Εικόνα 4-3: Χάρτης Προστατευόμενων Περιοχών και Ειδικών Ζωνών ΠΕ Ροδόπης

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Οι κυριότεροι επιφανειακοί υδατικοί πόροι είναι οι ποταμοί Νέστος και Έβρος, με παραπόταμους τον Άρδα και τον Ερυθροπόταμο, καθώς και μικρότερους ποταμούς όπως ο Φιλιουρής, το ρέμα Κομοτηνής, ο Ποταμός, το ρέμα Λουτρού, το Ξηρόρεμα, ο Ασπροπόταμος, το ρέμα Ξάνθης και τα ρέματα Θάσου και Σαμοθράκης. Από τις φυσικές λίμνες, οι σημαντικότερες είναι η Βιστωνίδα και ακολουθούν οι λίμνες Μητρικού, Μαυρόλιμνη, Αλυκή, Φαναριού και Νυμφών. Το υγρό στοιχείο έχει επίσης έντονη παρουσία, αφού στην ΠΕ Ροδόπης συναντά κανείς τρεις πανέμορφες λίμνες εκ των οποίων οι δύο είναι τεχνητές και συγκεκριμένα η λίμνη Γρανίτης και η λίμνη Ν. Αδριανής, ενώ η φυσική λίμνη είναι αυτή της Ισμαρίδας.

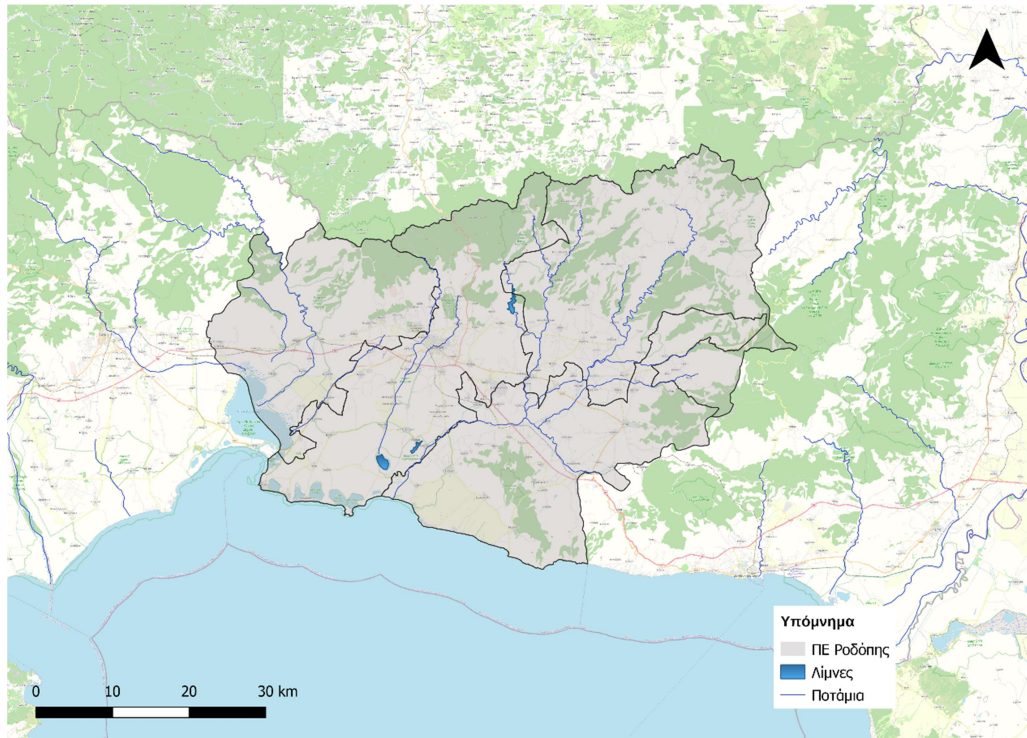
Εικόνα 4-4: Λίμνη Βιστωνίδα

Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%AF%CE%BC%CE%BD%CE%B7_%CE%92%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B4%CE%B1)

Εικόνα 4-5: Λίμνη Ισμαρίδα

Πηγή: <https://xronos.gr/reportaz/protaseis-gia-tin-veltiosi-ton-limnon-ismarida-kai-vistonida>

Εικόνα 4-6: Το Υδρογραφικό Δίκτυο της ΠΕ Ροδόπης

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Στις Εικόνες 4-4 και 4-5 απεικονίζεται η φυσική ομορφιά και το τοπίο των λιμνών αυτών και στην Εικόνα 4-6 απεικονίζεται γεωγραφικά το υδρογραφικό δίκτυο της ΠΕ Ροδόπης.

Να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι και οι τρεις λίμνες παρουσιάζουν ιδιαίτερη ποικιλομορφία ως προς την πανίδα τους, αφού στις όχθες τους ζουν και αναπτύσσονται σπάνια είδη ψαριών, όπως το Σαζάνι ή το Χέλι, επιβιώνει η ενυδρίδα αλλά και πολλά είδη πτηνών όπως Κύκνοι, Κορμοράνοι και πολλά άλλα είδη. Τέλος, οι λιμνοθάλασσες της Ροδόπης προστατεύονται από τη Συνθήκη Ramsar, στοιχείο που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την προστασία της πανίδας και χλωρίδας όχι μόνο της εν λόγω ΠΕ αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας.

Οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή μελέτης είναι ανάλογες αυτών που επικρατούν γενικά στις ορεινές και πεδινές ζώνες αντίστοιχα. Έτσι, στις παραθαλάσσιες και πεδινές περιοχές το κλίμα είναι μεσογειακό ξηρό, ενώ στα ορεινά τμήματα μετατρέπεται σε ηπειρωτικό.

Πίνακας 4-3: Ετήσια Κλιματολογικά Δεδομένα για το έτος 2022

Πηγή: Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

Μέση Ελάχ. Θερμοκρασία	Μέση Μεγ. Θερμοκρασία	Υετός (mm)	Ταχύτητα Ανέμου (km/h)	Προσανατολισμός Ανέμου
5.1	27.4	36.2	6.2	Βορειοανατολικός

4.3 Πολιτιστικοί Πόροι

Το πολιτιστικό απόθεμα είναι ιδιαίτερα πλούσιο στην Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης, με τα περισσότερα λαογραφικά στοιχεία να βρίσκονται στην πόλη της Κομοτηνής, η οποία είναι και η μεγαλύτερη πόλη και πρωτεύουσα της εν λόγω Περιφερειακής Ενότητας. Έτσι, υπάρχουν πολλά μουσεία και αρχοντικά στην περιοχή και διάφορα άλλα μνημεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Βυζαντινό Φρούριο, το οποίο είναι από τα παλαιότερα αρχιτεκτονικά έργα της πόλης και ανεγέρθηκε από την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Το φρούριο δεν έχει απομείνει ακέραιο και με την αρχική του μορφή, αλλά έχει υποστεί σοβαρές καταστροφές που έχουν αλλοιώσει την αρχιτεκτονική του, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 4-7.

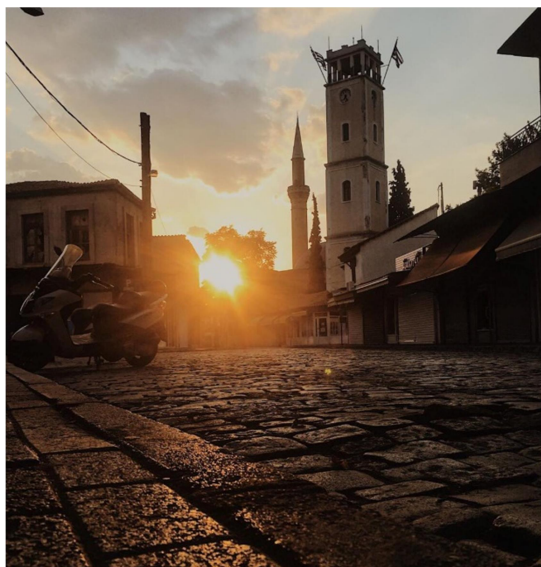
Εικόνα 4-7: Βυζαντινό Φρούριο

Πηγή: gnoristetinellada.gr/politismos/mnimeia/3630-vyzantino-teixos-komotinis

Ο Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι ένα ακόμη σημαντικό μνημείο της περιοχής. Ο ναός είναι κατασκευασμένος εντός του φρουρίου και αξίζει να αναφερθεί πως εντός του βρίσκεται η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, η οποία είναι πολύ παλιά και κατασκευάστηκε κατά τον Μεσαίωνα και συγκεκριμένα περίπου τον 15^ο αιώνα, σύμφωνα με μαρτυρίες και σχετικές πηγές (Λιάπης, 1996).

Ένα άλλο σημαντικό μνημείο είναι ο πύργος του Ωρολογίου, ο οποίος χτίστηκε περίπου το 1890 και είναι τοποθετημένο σε σημείο εύκολα προσβάσιμο, στο κέντρο της πόλης. Στην

δεκαετία του 1950 πραγματοποιήθηκαν κάποιες παρεμβάσεις αρχιτεκτονικής φύσεως, με αποτέλεσμα ο πύργος να έχει τη μορφή που έχει σήμερα.

Εικόνα 4-8: Πύργος του Ωρολογίου και το Γενί Τζαμί

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνα 4-9: Το Ιμαρέτ της Κομοτηνής

Πηγή:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AD%CF%84_%CE%9A%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%AE%CF%82

Στην Εικόνα 4-9 φαίνεται μια άποψη του Ιμαρέτ, το οποίο είναι ένα από τα παλαιότερα οθωμανικά μνημεία της Θράκης και χρονολογείται μεταξύ των αρχών της δεκαετίας του 1360 και του τέλους του 14ου αιώνα. Στο Ιμαρέτ στεγάζεται σήμερα το Εκκλησιαστικό

Μουσείο της Ιεράς Μητρόπολης Μαρωνείας και Κομοτηνής, το οποίο περιλαμβάνει εκκλησιαστικά αντικείμενα που αποτελούν μάρτυρες της μεταβυζαντινής εκκλησιαστικής τέχνης της περιοχής και προέρχονται από ναούς που υπάγονται στη δικαιοδοσία της εν λόγω μητρόπολης, καθώς και από δωρεές προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Κομοτηνής.

Το κεντρικό Ηρώο, το οποίο απεικονίζεται στην Εικόνα 4-10, είναι το επίκεντρο του εορτασμού των εθνικών κ.ά. επετείων. Στο συγκεκριμένο μνημείο πραγματοποιούνται οι καταθέσεις στεφάνων κάθε χρόνο προς τιμήν των ηρώων, πεσόντων αγωνιστών που έδωσαν τη ζωή τους για την Ελλάδα.

Εικόνα 4-10: Το Κεντρικό Ηρώο

Πηγή: <https://www.ertnews.gr/perifereiakoi-stathmoi/komotini/rodopi-triimero-diethnes-synedrio-gia-ta-100-syn-dyo-chronia-eleytheris-komotinis/>

Πέρα από τα πολλά μνημεία που υπάρχουν, αξίζει να γίνει και μια αναφορά στον σημαντικό αριθμό μουσείων, τα περισσότερα από τα οποία βρίσκονται στην πόλη της Κομοτηνής. Στην Εικόνα 4-11 απεικονίζεται ο κήπος του Αρχαιολογικού Μουσείου, τον οποίο κοσμούν αρχαιολογικά ευρήματα μεγάλης αξίας. Το μουσείο χτίστηκε τη δεκαετία του '70 και περιλαμβάνει στις αίθουσές του εκθέματα που χρονολογούνται από την προϊστορική και κλασσική εποχή μέχρι και τη βυζαντινή περίοδο, δίνοντας στον επισκέπτη μια ευρεία εικόνα για τη ζωή των κατοίκων της Θράκης στο πέρασμα των αιώνων.

Εικόνα 4-11: Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Κομοτηνής

Πηγή:

<https://archaeologicalmuseums.gr/el/museum/5df34af3deca5e2d79e8c147/archaeolog>

Το Λαογραφικό Μουσείο Κομοτηνής (Εικόνα 4-12) ανήκει στον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής και λειτουργεί από το 1962. Από το 1989 στεγάζεται στο αρχοντικό Πεΐδη, που είναι χαρακτηριστικό δείγμα τοπικής λαϊκής αρχιτεκτονικής και αναστηλώθηκε υποδειγματικά. Μέσα από τα εκθέματά του αναβλύζει η ζωντάνια και η ομορφιά της θρακιώτικης τέχνης των πόλεων και της υπαίθρου. Τα αντικείμενα της πλούσιας συλλογής του απλώνονται στους δύο ορόφους, το υπόγειο και υπόστεγο της αυλής. Οι παραδοσιακές φορεσιές, τα κεντήματα, τα κομψοτεχνήματα από χαλκό, ξύλο, πυλό και ασήμι, τα γεωργικά εργαλεία, τα σύνεργα της τέχνης παραδοσιακών επαγγελμάτων, τα είδη οικιακής χρήσης που συγκεντρώθηκαν με πολύ προσοχή, δίνουν ανάγλυφα την εικόνα της παραδοσιακής ελληνικής Θράκης.

Εικόνα 4-12: Το Λαογραφικό Μουσείο της Κομοτηνής

Πηγή: <https://duth.gr/>

Στην Εικόνα 4-13 απεικονίζεται το Μουσείο Καλαθοπλεκτικής των Ρομά, το οποίο αποτυπώνει την τέχνη των Ρομά που ζουν στην περιοχή για την παρασκευή καλαθιών. Είναι το μοναδικό εθνολογικό μουσείο τέτοιου τύπου στην Ευρώπη, αλλά και στον υπόλοιπο Ελλαδικό χώρο, που αναδεικνύει την τέχνη των Ρομά. Να διευκρινιστεί ωστόσο πως η κατασκευή των καλαθιών είναι επηρεασμένη και από το βουλγάρικο στοιχείο, πέρα από το Ελληνικό και το Τούρκικο.

Εικόνα 4-13: Εσωτερικό του Μουσείου Καλαθοπλεκτικής των Ρομά

Πηγή: <http://romagr.gr/museum/>

Κλείνοντας με τον πλούτο των μουσείων της περιοχής, το Μουσείο «Καραθεοδωρή» αποτελεί ένα μη κερδοσκοπικό ίδρυμα. Σε ολόκληρο τον κόσμο υπάρχουν περίπου 600 σημεία στα οποία μπορεί κάποιος να ενημερωθεί για τη ζωή και το έργο του σπουδαίου αυτού επιστήμονα, ωστόσο το κτίσμα στην περιοχή της Ροδόπης είναι το μοναδικό Μουσείο, το οποίο είναι αφιερωμένο στην ζωή και τη δράση του, αφού ο Καραθεοδωρής ήταν Έλληνας που μεγάλωσε στην Θράκη, ανεξάρτητα με το αν έζησε στο εξωτερικό και απέκτησε διεθνή φήμη.

Εικόνα 4-14: Μουσείο «Καραθεοδωρή»

Πηγή: <https://www.karatheodori.gr/index.php/museum>

4.4 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Ο συνολικός πληθυσμός της ΠΕ Ροδόπης είναι 104.602 κάτοικοι. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικεί στον Δήμο Κομοτηνής, με πυκνότητα κατοικήσεως 27,361 κατοίκους/τ.μ. Σε συνδυασμό με τη έκταση του Δήμου, αυτός καθίσταται ο πιο πυκνοκατοικημένος Δήμος στην ΠΕ Ροδόπης. Ο πιο αραιοκατοικημένος είναι ο Δήμος Αρριανών (5,788 κάτοικοι/τ.μ.).

Όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού, φαίνεται ότι ο πληθυσμός της Π.Ε. Ροδόπης μειώθηκε διαχρονικά. Στον Πίνακα 4-4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού για τα έτη 2011 και 2021. Συνολικά, η μείωση του πληθυσμού έφτασε σχεδόν το 7% (από 112.039 το 2011 σε 104.262 το 2021). Τη μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζει ο Δήμος Μαρωνείας – Σαπών (19,45%), ενώ τη μικρότερη μείωση παρουσιάζει ο Δήμος Κομοτηνής (2,5%) που είναι και ο μεγαλύτερος Δήμος της Π.Ε. Όσον αφορά τη διάρθρωση του πληθυσμού, αυτός αποτελείται κατά 51,8% από γυναίκες και κατά 48,2% από άνδρες (Εικόνα 4-15). Η διάρθρωση του πληθυσμού σύμφωνα με το φύλο δεν άλλαξε σημαντικά μεταξύ των δύο περιόδων.

Πίνακας 4-4: Πληθυσμός Π.Ε. Ροδόπης ανά Δήμο και φύλο σύμφωνα με τις Απογραφές 2011 και 2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

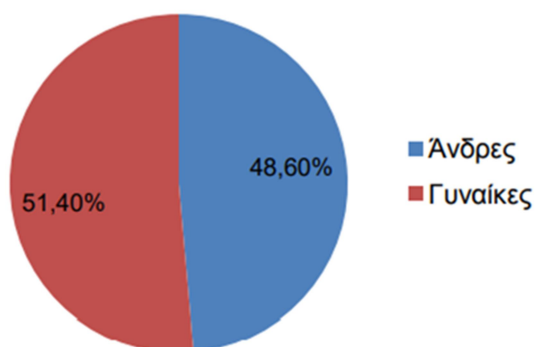
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΟΔΟΠΗΣ									
ΔΗΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΥΝΟΛΟ			ΑΝΔΡΕΣ			ΓΥΝΑΙΚΕΣ		
	2011	2021	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ	2011	2021	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ	2011	2021	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	66.919	65.243	-2,50%	32.354	31.436	-2,84%	34.565	33.807	-2,19%
ΑΡΡΙΑΝΩΝ	16.577	14.905	-10,09%	8.183	7.402	-9,54%	8.394	7.503	-10,61%
ΙΑΣΜΟΥ	13.810	12.247	-11,32%	6.731	5.988	-11,04%	7.079	6.259	-11,58%
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ-ΣΑΠΩΝ	14.733	11.867	-19,45%	7.287	5.781	-20,67%	7.446	6.086	-18,26%
ΣΥΝΟΛΟ Π.Ε.	112.039	104.262	-6,94%	54.555	50.607	-7,24%	57.484	53.655	-6,66%

Είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και στη γήρανση του πληθυσμού, ένα φαινόμενο που απασχολεί γενικότερα τη χώρα. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Eurostat, τα οποία περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα «Ανατολική Μακεδονία και Θράκη» 2021-2027, ο δείκτης γήρανσης του πληθυσμού για την Π.Ε. Ροδόπης αυξάνεται διαχρονικά, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4-5.

Πίνακας 4-5: Διαχρονική εξέλιξη Δείκτη Γήρανσης Πληθυσμού Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Ε.Π Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (2021)

Έτος	Δείκτης Γήρανσης Πληθυσμού Π.Ε. Ροδόπης
2015	150,45%
2016	154,78%
2017	159,10%
2018	163,08%
2019	168,49%
2020	172,96%

Εικόνα 4-15: Διάρθρωση Πραγματικού Πληθυσμού κατά φύλο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Εικόνα 4-16: Κατανομή πληθυσμού Π.Ε. Ροδόπης κατά θρήσκευμα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Το στοιχείο της «πολυπολιτισμικότητας» είναι το βασικότερο ίσως στοιχείο της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης, που τη διαφοροποιεί από τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας εξαιτίας της έντονης παρουσίας των μουσουλμάνων, οι οποίοι είναι πληθυσμιακά περισσότεροι από τους χριστιανούς κατοίκους της περιοχής (Εικόνα 4-16). Η μουσουλμανική μειονότητα παρουσιάζει έντονους ρυθμούς αύξησης και μάλιστα με υψηλότερη τάση από ότι οι χριστιανοί. Έτσι η μουσουλμανική κοινότητα υπερέχει της χριστιανικής στον πληθυσμό της Π.Ε. Ροδόπης, σε ποσοστό που ξεπερνά το 50%. Ωστόσο οι μουσουλμάνοι είναι οριακά περισσότεροι από τους χριστιανούς της περιοχής με βάση τα στατιστικά δεδομένα που αντλήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ.

Πίνακας 4-6: Εκτίμηση Πληθυσμού Μουσουλμάνων στην Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Έτος	Σύνολο (% του πληθυσμού)
1991	56.900 (54,9%)
2001	62.000 (55,9%)
2021	64.000 (61,4%)

4.5 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά

Στην παρούσα ενότητα αναλύεται το κοινωνικό προφίλ Π.Ε. Ροδόπης. Ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στο μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού.

Αρχικά, όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Π.Ε. Ροδόπης, το οποίο αποτελεί δείκτη οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας της Π.Ε., σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία διαμορφώνεται όπως παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα και το αντίστοιχο διάγραμμα:

Πίνακας 4-7: Διαχρονική πορεία του Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ στην Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Π.Ε. Ροδόπης	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ
2000	10.497
2001	11.686
2002	11.680
2003	13.062
2004	12.870
2005	12.875
2006	13.212
2007	14.379

Π.Ε. Ροδόπης	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ
2008	15.148
2009	14.608
2010	13.589
2011	12.213
2012	11.045
2013	10.561
2014	9.912
2015	9.776
2016	10.499
2017	10.469
2018	10.449
2019	10.712
2020	10.665

Εικόνα 4-17: Διαχρονική εξέλιξη κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Π.Ε. Ροδόπης σε €
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρουσιάζει διαχρονικά αυξομειώσεις. Ωστόσο, το γεγονός ότι το 2020 είναι στα επίπεδα του 2000 φανερώνει ότι δεν έχει γίνει ουσιαστική προσπάθεια και αλλαγή της κατάστασης, ώστε να μπορούν οι κάτοικοι να απολαμβάνουν υψηλότερα επίπεδα ευημερίας.

Στη συνέχεια, ως προς την πορεία στον τομέα της απασχόλησης στην περιοχή μελέτης αξίζει να σημειωθεί πως αυτή αποτελεί αντανάκλαση της κοινωνικής ευημερίας που επικρατεί στην κοινωνία. Η οικονομική κρίση του 2008 προκάλεσε πολλά προβλήματα σε όλη την ελληνική

επικράτεια, από τα οποία και η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης δεν έμεινε ανεπηρέαστη (Βλάχου, Θεοχαράκης και Μυλωνάκης, 2011). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι, το 2005 η απασχόληση μεταξύ των παραγωγικών ηλικιών (15-64 ετών) στην Περιφέρεια ΑΜΘ υστερεί ελάχιστα από τον εθνικό μ.ό. κατά 0,6% και βρίσκεται σε ελεγχόμενη απόσταση από τον μ.ό. της Ε.Ε. (27) (-4%) (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020). Όμως μετά την κρίση του 2008 οι αλλαγές που υπέστη η Περιφέρεια ήταν μεγάλες.

Πιο συγκεκριμένα, η Π.Ε. Ροδόπης αποτελείται κυρίως από αγροτικό πληθυσμό, ωστόσο, η απασχόληση συνδέεται και με την εκάστοτε γεωγραφική περιοχή, με τα αστικά κέντρα, όπως είναι κυρίως η Κομοτηνή, να συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα (στο Δημοτικό Διαμέρισμα της Κομοτηνής τα 2/3 του πληθυσμού απασχολούνται στον τριτογενή τομέα). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην Κομοτηνή υπάρχει από το 1978 η Βιομηχανική Περιοχή, η οποία κατά τη δεκαετία του 1980 ήταν από τις μεγαλύτερες στην Ελλάδα και απασχολούνταν σε αυτή περισσότερα από 18.000 άτομα. Ωστόσο, οι μη αποδοτικές επενδύσεις των επιχορηγήσεων και η επακόλουθη κρίση του 2008 είχαν σαν αποτέλεσμα την παρακμή της Βιομηχανικής Περιοχής και τη δημιουργία υψηλών ποσοστών ανεργίας.

Σήμερα, στην Π.Ε. Ροδόπης η απασχόληση «μοιράζεται» σε διάφορες δραστηριότητες. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. διαχρονικά η απασχόληση αναφέρεται στους τομείς που παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-8.

Πίνακας 4-8: Διαχρονική μεταβολή Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας ανά κλάδο απασχόλησης για την Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Ίδια επεξεργασία από, στοιχεία ΕΛ.ΣΤΑΤ.

έτος / εκατ. €	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία
2000	148	143	103	176	11	20	53	43	244	32	972
2001	139	188	149	185	14	18	56	44	270	28	1.091
2002	138	211	69	189	15	21	70	48	317	33	1.111
2003	165	234	119	201	14	23	68	69	333	33	1.259
2004	146	223	102	202	16	28	66	64	375	35	1.256
2005	146	250	80	206	16	28	91	50	359	34	1.260
2006	79	261	125	223	18	31	70	61	386	32	1.285
2007	101	283	114	234	20	34	88	67	425	37	1.402
2008	91	292	78	258	20	35	114	69	497	36	1.490

έτος / εκατ. €	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία
2009	96	309	46	216	21	39	110	66	532	30	1.465
2010	94	243	50	226	20	32	147	39	482	21	1.352
2011	104	235	24	198	16	29	137	20	431	18	1.211
2012	98	229	30	166	14	18	139	16	373	20	1.102
2013	96	213	45	166	13	24	127	18	334	20	1.056
2014	93	187	34	162	11	25	122	24	310	17	985
2015	91	199	25	169	11	31	118	24	284	18	969
2016	92	298	16	164	11	34	113	27	255	15	1.025
2017	97	291	10	169	12	33	109	26	254	15	1.018
2018	88	284	13	173	11	28	108	28	255	16	1.004
2019	99	280	13	177	12	25	111	31	257	20	1.025
2020	99	334	15	143	12	25	98	28	257	16	1.027

1:Γεωργία, Δασοκομεία & Αλιεία

2:Ορυχεία, λατομεία, βιομηχανία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού και νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης (και μεταποίηση)

3:Κατασκευές

4:Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, μεταφορές και αποθήκευση, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης

5:Ενημέρωση & Επικοινωνία

6:Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες

7:Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

8:Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες

9:Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα

10:Τέχνες, διασκέδαση, ψυχαγωγία, άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες νοικοκυριών που αφορούν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για ίδια χρήση, δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων

Από τον Πίνακα 4-8 μπορούν να εξαχθούν σημαντικά συμπεράσματα για την απασχόληση στην Π.Ε. Ροδόπης. Αρχικά, είναι εμφανής η διαχρονική μείωση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας του Κλάδου της Γεωργίας, Δασοκομείας και Αλιείας. Ωστόσο,

πρόκειται για μια αγροτική περιοχή, με πρόσβαση και στη θάλασσα και γίνονται προσπάθειες, μέσω της εκμετάλλευσης σχετικών αναπτυξιακών προγραμμάτων για την ενίσχυση της πρωτογενούς παραγωγής. Στη συνέχεια, φαίνεται ότι η προστιθέμενη αξία των ορυχείων, λατομείων, βιομηχανίας, παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού και νερού, επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης αποβλήτων και δραστηριοτήτων εξυγίανσης (και μεταποίηση) υπερδιπλασιάστηκε διαχρονικά. Μάλιστα, γίνονται προσπάθειες για ακόμη μεγαλύτερη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων που αφορούν τη μεταποίηση (κυρίως των αγροτικών προϊόντων σε μη αγροτικά – πχ. δραστηριότητες ζυθοποιίας - όπως αναφέρεται πιο συγκεκριμένα στο επόμενο κεφάλαιο). Ακόμη, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μειώθηκε στο ήμισυ η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τις τέχνες, τη διασκέδαση και την ψυχαγωγία, αλλά και αυτών που σχετίζονται με επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, καθώς και διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες. Ήδη έγινε αναφορά στα Αναπτυξιακά Προγράμματα που αφορούν την Περιφέρεια ΑΜΘ και τα οποία αναφέρονται και στην Π.Ε. Ροδόπης, ενώ στη συνέχεια γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένες δράσεις και συμμετοχές σε προγράμματα που αφορούν αποκλειστικά την υπό μελέτη Π.Ε.

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, πολλοί εγκαταλείπουν το σχολείο πριν την ολοκλήρωσή του. Αυτό επηρεάζει αρνητικά τόσο τον νεανικό πληθυσμό όσο και την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας της Περιφέρειας. «Ο συγκεκριμένος δείκτης στην ΠΑΜΘ για το 2013 αγγίζει το υψηλό 21,9%, σχεδόν διπλάσιο από της χώρας και της Ε.Ε. (10,1% και 12% αντίστοιχα)· ενώ συνήθως είναι υψηλότερος σε σύγκριση και με τις άλλες ελληνικές Περιφέρειες» (Νεραντζίδης, 2020, σελ 93). Η σχολική διαρροή που αναλύεται σχετίζεται κυρίως με μαθητές του Γυμνασίου και όχι με μαθητές Λυκείου. Όμως σημαντικό είναι και το ποσοστό στις ηλικίες 25-64, το οποίο αγγίζει το 50% (Νεραντζίδης, 2020).

4.6 Οικονομικά Χαρακτηριστικά

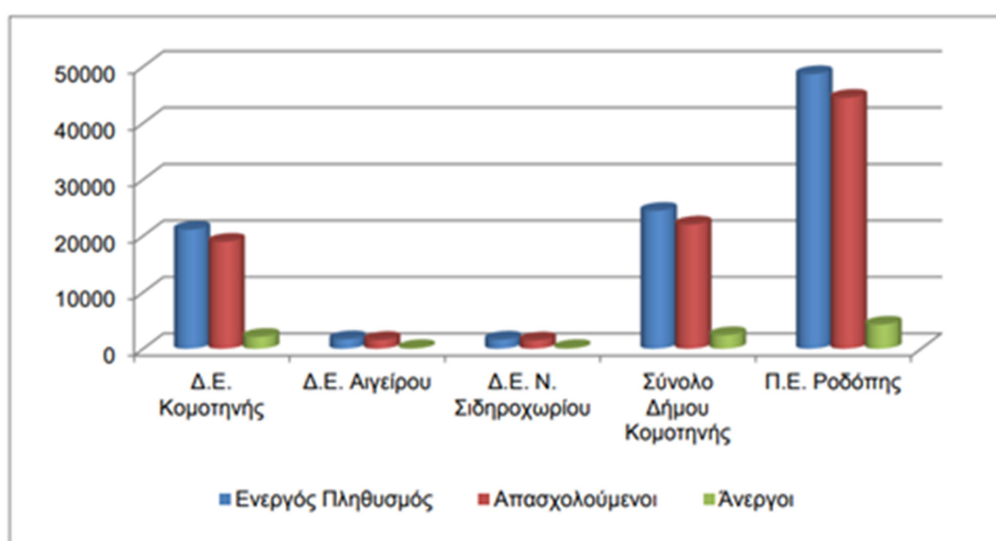
Η ανεργία αποτελεί ένα βασικό ζήτημα που απασχολεί τη Π.Ε. Ροδόπης. Στον ακόλουθο πίνακα απεικονίζεται η διαχρονική πορεία της ανεργίας στην Π.Ε. Ροδόπης. Γίνεται φανερό ότι η ανεργία έχει αυξηθεί σημαντικά διαχρονικά και αυτό είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τους επίσημους φορείς. Εξάλλου, η υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων έχει και στόχο την αύξηση της απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού της Π.Ε. Ροδόπης.

Πίνακας 4-9: Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Στοιχεία από ΕΛΣΤΑΤ, ΙΝΣΕΤΕ 2023

Έτος	Μέσο Ετήσιο Ποσοστό Ανεργίας	
	(%)	
2002	3,5	
2006	6,0	
2010	9,5	
2014	15,6	
2018	18,2	
2021	18,65	

Ειδικότερα, από τα στοιχεία της Εικόνας 4-18, αντλούνται χρήσιμα συμπεράσματα για την κατάσταση του οικονομικού πληθυσμού στο σύνολο της ΠΕ Ροδόπης. Το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού βρίσκεται στην ΔΕ Κομοτηνής, κάτι το οποίο εύκολα μπορεί να επεξηγηθεί λόγω των δημογραφικών χαρακτηριστικών και του μεριδίου του πληθυσμού της ΠΕ Ροδόπης που κατέχει. Το ποσοστό απασχόλησης και το ποσοστό ανεργίας στις υπόλοιπες ΔΕ Αιγείρου και ΔΕ Σιδηροχωρίου είναι ιδιαίτερα χαμηλά (Εικόνα 4-18), ανάλογο του μεριδίου του πληθυσμού που οι εν λόγω ενότητες κατέχουν. Έτσι συμπεραίνεται ότι ο οικονομικά ενεργός και παραγωγικός πληθυσμός στην Π.Ε. Ροδόπης βρίσκεται κυρίως συγκεντρωμένος στην ΔΕ της Κομοτηνής.

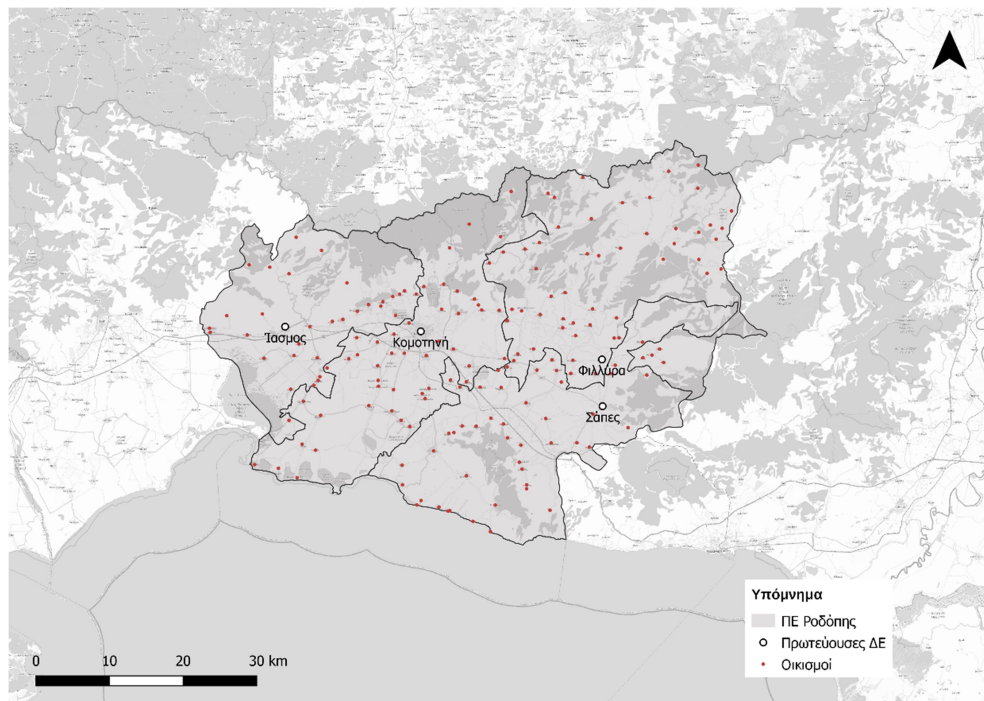

Εικόνα 4-18: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός στους επιμέρους Δήμους και στο σύνολο της ΠΕ Ροδόπης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2021

4.7 Οικιστική Οργάνωση

Η ΠΕ Ροδόπης αποτελείται από 183 οικισμούς και πρωτεύουσα είναι η Κομοτηνή με πληθυσμό > 50.000 κατοίκους.

Εικόνα 4-19: Οικιστικό Δίκτυο Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

4.8 Κοινωνικές Υποδομές

Η ΠΕ Ροδόπης διαθέτει έναν σημαντικό αριθμό υποδομών, που καλύπτουν τις ανάγκες του πληθυσμού. Ωστόσο χρειάζονται αλλαγές και περαιτέρω εξέλιξη για να ανταποκρίνονται καλύτερα στις σύγχρονες και συνεχώς αυξανόμενες απαιτήσεις.

Στον τομέα της **υγείας-πρόνοιας**, με βάση τα στοιχεία που φαίνονται στους Πίνακες 4-10 και 4-11, γίνεται αντιληπτό ότι η ΠΕ Ροδόπης διαθέτει τον μεγαλύτερο όγκο των σχετικών υποδομών της στην Κομοτηνή, η οποία είναι η μεγαλύτερη πόλη της. Η Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας Π.Ε. Ροδόπης αποτελείται από τα εξής τρία τμήματα:

- α. Τμήμα Περιβαλλοντικής Υγιεινής και Υγειονομικού Ελέγχου ΠΕ Ροδόπης
- β. Τμήμα Φαρμάκων και Φαρμακείων ΠΕ Ροδόπης
- γ. Τμήμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης ΠΕ Ροδόπης

Πίνακας 4-10: Υποδομές Υγείας στην πόλη της Κομοτηνής - Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Δήμος Κομοτηνής

ΚΑΠΗ, με έδρα την Κομοτηνή
Γηροκομείο
Κέντρο Εκπαίδευσης Κοινωνικής Υποστήριξης Κατάρτισης Ατόμων με Ανάγκες (ΚΕΚΥΚ ΑΜΕΑ)
Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας
Δικαστικές Φυλακές Κομοτηνής
6 Δημοτικοί Σταθμοί και 1 Βρεφονηπιακός σταθμός, που εδρεύουν στην Κομοτηνή
2 Κέντρα Εξυπηρέτησης Φροντίδας της Οικογένειας
Περιφερειακό Σύστημα Υγείας – Πρόνοιας (Π.Ε.Σ.Υ.Π.)
Κέντρο Δημοτικής Απασχόλησης (ΚΔΑΠ) της ΔΕΠΑ (Δημοτική Επιχείρηση Πολιτικής Ανάπτυξης) στη ΔΕ Αιγείρου
Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου Κομοτηνής

Πίνακας 4-11: Υποδομές Πρόνοιας στην πόλη της Κομοτηνής - Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Δήμος Κομοτηνής

Γενικό Νοσοκομείο Κομοτηνής «Σισμανόγλειο»
Σταθμός ΕΚΑΒ, με έδρα την Κομοτηνή και εμβέλεια σε όλη τη Θράκη
17 Περιφερειακά Ιατρεία σε οικισμούς του Δήμου Κομοτηνής
Το ΙΚΑ το οποίο διαθέτει διάφορα Ιατρεία
Ιδιωτική γυναικολογική – μαιευτική κλινική «ΜΗΤΕΡΑ»
Θεραπευτήριο Χρόνιων Παθήσεων Παιδών Κομοτηνής
Ιατρο-κοινωνικό Κέντρο (ΕΟΦΚ) του Δήμου Κομοτηνής
Πολυλειτουργικό Κέντρο του Δήμου Κομοτηνής

Στον **τομέα του πολιτισμού**, στην Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης και ειδικότερα στην πόλη της Κομοτηνής υπάρχουν πολλοί φορείς και σύλλογοι που προσπαθούν να κρατήσουν ζωντανή την παράδοση του τόπου, παραδίδοντας ακέραιη την πολιτιστική κληρονομιά στις επόμενες γενιές. Να σημειωθεί πως το συγκεκριμένο εγχείρημα είναι πολύ σημαντικό, λόγω των μειονοτήτων που φέρουν μαζί τους τη δική τους παράδοση.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι στην περιοχή της Κομοτηνής λειτουργούν, εκτός από το Μέγαρο Μουσικής Κομοτηνής, το οποίο αντικατοπτρίζει την ανάγκη της περιοχής για πολιτιστική δράση, και άλλα σωματεία με σπουδαία συνεισφορά στο κοινωνικό σύνολο. Ως τέτοια μπορούν να αναφερθούν τα ακόλουθα:

- Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Κομοτηνής
- Η ΧΕΝ Κομοτηνής
- Το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων
- Το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών
- Ο Σύλλογος ΠΕΡΠΙΑΤΩ
- Ο Σύλλογος ΕΝΟΡΑΣΗ

Υπάρχει επίσης το Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχικής Υγείας του νομού Ροδόπης «Ορφέας», το οποίο αντικατοπτρίζει την κοινή προσπάθεια τοπικών φορέων, λαμβάνοντας στήριξη από τον Οργανισμό Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ).

Επίσης, στον Πίνακα 4-12 καταγράφονται οι δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες που εξυπηρετούν τις ανάγκες του συνόλου της περιοχής.

Πίνακας 4-12: Οι δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες της Π.Ε. Ροδόπης

Πηγή: Δήμος Κομοτηνής

Η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού-Παιδείας-Αθλητισμού Κομοτηνής (ΔΚΕΠΠΑΚ)
Η Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης – Αποχέτευσης Κομοτηνής (Δ.Ε.Υ.Α.Κ.)
Το Κέντρο Μέρμινας και Αλληλεγγύης Κομοτηνής (ΚΕ.ΜΕ.Α Δήμου Κομοτηνής)
Η Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία «Κ. Καραθεοδωρή»
Η ΓΕΥΣΙΓΝΩΣΙΑ Α.Ε.

Τέλος, στον **τομέα του αθλητισμού**, υπάρχουν αρκετοί αθλητικοί σύλλογοι, αλλά και οι σχετικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή διάφορων αθλημάτων, όπως:

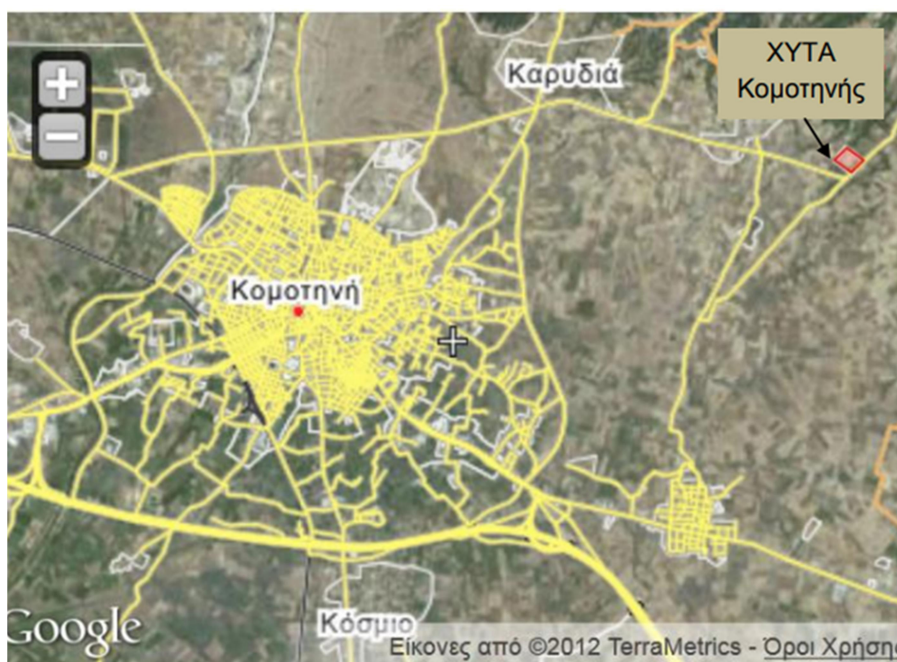
- Το Δημοτικό Αθλητικό Κέντρο Κομοτηνής
- Το Πανθρακικό Στάδιο
- Το Υπαίθριο Αθλητικό Δημοτικό Κέντρο
- Το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο και Κολυμβητήριο
- Πολλές ανοιχτές αθλητικές εγκαταστάσεις

4.9 Τεχνικές Υποδομές – Δίκτυα Υποδομής

Σχετικά με τις τεχνικές υποδομές, έχουν γίνει σε βάθος χρόνων πολλά χρήσιμα έργα που ικανοποιούν τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής. Παρόλα αυτά πρέπει ακόμα να γίνουν σημαντικά βήματα για την ταχύτερη και καλύτερη εξέλιξή τους, προκειμένου να ανταποκρίνονται καλύτερα στις σύγχρονες απαιτήσεις.

- **Διαχείριση Απορριμμάτων**

Η διαχείριση των απορριμμάτων αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ζήτημα και πρόβλημα των σύγχρονων κοινωνιών. Στην Π.Ε. Ροδόπης και συγκεκριμένα στην Κομοτηνή λειτουργεί ο Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ), με στόχο να παρέχει τις υπηρεσίες του στη διαχείριση των απορριμμάτων, εξασφαλίζοντας, σε συνεργασία με τον Δήμο Κομοτηνής, ταχείες υπηρεσίες καθαριότητας. Η συγκεκριμένη υποδομή και οι εγκαταστάσεις της είναι πολύ σημαντικές, καθώς συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και στην προστασία της δημόσιας υγείας. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ουσιαστικές ελλείψεις σε συστήματα κομποστοποίησης και ανακύκλωσης των απορριμμάτων για την αποδοτικότερη διαχείριση αυτών. Η θέση στην οποία βρίσκεται και δραστηριοποιείται ο ΧΥΤΑ φαίνεται στην Εικόνα 4-20.

Εικόνα 4-20: ΧΥΤΑ Κομοτηνής

Πηγή: Google Earth

- **Δίκτυο Ύδρευσης**

Στην Περιφεριακή Ενότητα Ροδόπης υπάρχει μόνο η Δ.Ε.Υ.Α.Κ. (Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης Κομοτηνής), η οποία δραστηριοποιείται ενεργά και εξυπηρετεί επιτυχώς τον πληθυσμό και τις ευρύτερες περιοχές ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και βρίσκεται στην Κομοτηνή. Στην Κομοτηνή λειτουργεί επίσης εγκατάσταση με διυλιστήριο, που διυλίζει το νερό που προέρχεται από τον ποταμό Βοζβόζη.

4.10 Αναπτυξιακά Προγράμματα

Τα αναπτυξιακά προγράμματα έχουν ως σκοπό να συμβάλουν στην τοπική ανάπτυξη της περιφέρειας. Για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, και πιο συγκεκριμένα για την Π.Ε. Ροδόπης, μέσω αυτών αίρεται η απομόνωση από τις υπόλοιπες Περιφέρειες της Ελλάδος και προωθείται η απασχόληση και η κοινωνική συνοχή. Τα αναπτυξιακά προγράμματα στοχεύουν κατά κύριο λόγο στην ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας, μέσα από ενίσχυση των μεταποιητικών μονάδων για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, αλλά και των επιχειρήσεων του τουριστικού κλάδου· στην ενδυνάμωση του τοπικού κοινωνικού ιστού· αλλά και στην προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος, υπό το πρίσμα της κυκλικής οικονομίας και της βιώσιμης ανάπτυξης (Παπαδασκαλόπουλος & Χριστοφάκης, 2016).

Πέραν τούτου, μέσω των Τοπικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης, η κάθε προγραμματική περίοδος στοχεύει στον εκσυγχρονισμό και τη διαφοροποίηση των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων, με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων και τη δημιουργία νέων εναλλακτικών και συμπληρωματικών πηγών εισοδήματος. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά σε επιλεγμένα Αναπτυξιακά προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί ή σχεδιάζεται να υλοποιηθούν στην Π.Ε. Ροδόπης.

Αρχικά, όσον αφορά τα προγράμματα που έχουν ήδη υλοποιηθεί, αναφέρονται τα ακόλουθα ανά τομέα (Αναπτυξιακή Ροδόπης, 2023):

- **Αγροτικός Τομέας:** Στον αγροτικό τομέα εντάσσονται τα προγράμματα LEADER & LEADER+. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα LEADER+ 2000-2006 αξιοποιήθηκε για παρεμβάσεις στις ορεινές περιοχές της Ροδόπης, αλλά και στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Βασικός στόχος της υλοποίησης των προγραμμάτων ήταν η ανάπτυξη δράσεων για την ανάδειξη «των περιβαλλοντικών και πολιτισμικών αγαθών, και την προώθηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας με αρχές ποιότητας και καινοτομίας». Στο πλαίσιο του προγράμματος υλοποιήθηκαν 36 έργα συνολικού προϋπολογισμού 7.449.000€.
- **Νέες Τεχνολογίες και Καινοτομία:** οι νέες τεχνολογίες και η καινοτομία αποτελούν βασικές προκλήσεις για την Π.Ε. Ροδόπης, όπως και για όλη την Ελλάδα. Έχουν υλοποιηθεί σχετικές δράσεις όπως το «Εργαστήριο Επίδειξης Ωφελειών της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΚτΠ) στις Αγροτικές περιοχές του Ν. Ροδόπης». Πρόκειται για ένα έργο με στόχο την ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και την ενεργό συμμετοχή του στη χρήση νέων τεχνολογιών. Το έργο ήταν συνολικής αξίας 85.000€.

- **Κοινωνικά Προγράμματα:** Τα κοινωνικά προγράμματα εστιάζουν στην απασχόληση και την παροχή ίσων ευκαιριών, αλλά και την πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά αγαθά. Το πρόγραμμα «Ανοικτή Αγορά εργασίας για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, στην Περιφερειακή Ενότητα Ροδόπης» υλοποιήθηκε με στόχο την υποστηριξη ανέργων που ανήκαν σε συγκεκριμένες ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, όπως μακροχρόνια άνεργοι και άτομα με αναπηρία ώστε να επιτευχθεί η ένταξή τους στην αγορά εργασίας (ίδρυση επιχειρήσεων, κάλυψη θέσεων μισθωτής εργασίας). Η δράση είχε προϋπολογισμό 750.000€.

Ακόμη, υπό υλοποίηση βρίσκονται διάφορα αναπτυξιακά προγράμματα και σχετικές δράσεις, όπως τα ακόλουθα:

- Στο Πλαίσιο του Τοπικού Προγράμματος CLLD/LEADER Περιφερειακών Ενοτήτων Ροδόπης και Ξάνθης υπάρχει πρόσκληση για συμμετοχή σε επιμέρους υποδράσεις, όπως η «Ενίσχυση επενδύσεων στην μεταποίηση, εμπορία και/ή ανάπτυξη γεωργικών προϊόντων με αποτέλεσμα μη γεωργικό προϊόν για την εξυπηρέτηση ειδικών στόχων της τοπικής στρατηγικής». Στόχος είναι ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση υφιστάμενων πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που μεταποιούν γεωργικά προϊόντα σε μη γεωργικά (πχ. ζυθοποιία). Επίσης, η υποδράση «Ενίσχυση επενδύσεων στον τομέα του τουρισμού με σκοπό την εξυπηρέτηση ειδικών στόχων της τοπικής στρατηγικής» που αφορά την επέκταση και τον εκσυγχρονισμό πολύ μικρών ή μικρών τουριστικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, η υποδράση: «Ενίσχυση επενδύσεων παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του αγροτικού πληθυσμού (παιδικό σταθμοί, χώροι αθλητισμού, πολιτιστικά κέντρα, κ.λπ.) με σκοπό την εξυπηρέτηση ειδικών στόχων της τοπικής στρατηγικής», η οποία στοχεύει στην κάλυψη αναγκών των περιοχών παρέμβασης μέσω του εκσυγχρονισμού ή/και επέκτασης υφιστάμενων πολύ μικρών ή μικρών επιχειρήσεων.
- Υπό εξέλιξη βρίσκεται το έργο FINANCIAL INSTRUMENTS του προγράμματος «Διασυνοριακής Συνεργασίας Ελλάδα – Βουλγαρία 2014-2020». Στόχος του έργου είναι η ενημέρωση των ενδιαφερόμενων σχετικά με τα υφιστάμενα σύγχρονα χρηματοδοτικά εργαλεία.
- Η Π.Ε. Ροδόπης συμμετέχει στο αναπτυξιακό πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα 2014-2020.
- Το Πρόγραμμα LEADER 2023-2027 αποτελεί ένα από τα αναπτυξιακά προγράμματα στα οποία συμμετέχει η Π.Ε. Ροδόπης. Η Π.Ε. Ροδόπης, μέσω της Αναπτυξιακής της Εταιρίας, έχει ήδη κοινοποιήσει πρόσκληση για τη συμπλήρωση σχετικού Τεχνικού Δελτίου από τους ενδιαφερόμενους που επιθυμούν να συμμετέχουν στην παρέμβαση:

«Στήριξη για τοπική ανάπτυξη μέσω του LEADER ΤΑΠΤοΚ – ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ)» του στρατηγικού σχεδίου της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής 2023-2027».

4.11 Πολυπολυτισμικό Προφίλ – Μειονότητες

Στη περιοχή της Θράκης, στοιχεία της Δυτικής κοινωνίας συναντούν αυτά της Ανατολίτικης κουλτούρας, φτιάχνοντας ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό μίγμα, με αποτέλεσμα να αποτελούν παράδειγμα συνύπαρξης δύο κοινωνιών. Η Θράκη φιλοξενεί εδώ και αιώνες μια μικρή, αλλά πολιτικά σημαντική μειονοτική κοινότητα περίπου 140.000 – 145.000 μουσουλμάνων, οι οποίοι διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, διαφορετικές ως προς τη γλώσσα και τις πολιτισμικές τους καταβολές. Πρόκειται για τους Τουρκογενείς, τους Πομάκους και τους Ρομά. Το μεγαλύτερο μέρος της μειονότητας κατοικεί στις ΠΕ Ροδόπης και Ξάνθης, ενώ στην ΠΕ Έβρου κατοικεί μόνο ένα μικρό μέρος. Εκτιμάται ότι αποτελούν περίπου το 55% του συνολικού πληθυσμού της ΠΕ Ροδόπης, το 45% της ΠΕ Ξάνθης και το 10% της ΠΕ Έβρου.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, χαρακτηρίζεται ως η μοναδική μειονότητα που είναι νομικά κατοχυρωμένη και έχει αναγνωριστεί από το ελληνικό κράτος, τα δικαιώματα της οποίας προστατεύονται από τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923, συνθήκη που τερμάτισε τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-1922. Μια σύμβαση που συμπεριλήφθηκε στη Συνθήκη προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ των δύο χωρών, με εξαίρεση τους μουσουλμάνους της Θράκης και τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (Τσιτσελίκης, 2008).

Με πανομοιότυπες διατάξεις, η Συνθήκη εγγυάται ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων για τις μειονότητες στην Ελλάδα και την Τουρκία. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν την ισότητα ενώπιον του νόμου, την ελευθερία της θρησκείας, τη γλωσσική ελευθερία, τα ίσα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και το δικαίωμα να ρυθμίζουν ζητήματα που αφορούν το οικογενειακό δίκαιο ή την προσωπική κατάσταση, σύμφωνα με τα έθιμά τους. Αυτό το ειδικό καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων ενισχύθηκε περαιτέρω με πρόσθετες συνθήκες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Όσον αφορά το επαγγελματικό προφίλ της μειονότητας της Θράκης, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία και κτηνοτροφία. Στον αστικό ιστό υπάρχουν και οι μισθωτοί, που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα ως υπάλληλοι και πωλητές. Είναι επίσης ιδιαίτερης σημασίας ο αυξανόμενος αριθμός των μελών της μειονότητας, που επιλέγουν να μετακινούνται σε χώρες του εξωτερικού ως περιοδικοί μετανάστες για αναζήτηση εργασίας λόγω των οικονομικών συνθηκών. Σε γενικές γραμμές, η οικονομική δραστηριότητα των

μελών της μειονότητας στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στον πρωτογενή τομέα (Καρά Μεμέτ, 2019).

Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης ξεκινά με την ελληνική διοίκηση της Θράκης το 1920. Τα μειονοτικά σχολεία της Θράκης αφορούν κυρίως στην πρωτοβάθμια, αλλά και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Τσιτσελίκης, 2007). Όσον αφορά στο πλήθος των δημοτικών μειονοτικών σχολείων σήμερα λειτουργούν 103, ενώ επίσης λειτουργούν 2 μειονοτικά γυμνάσια/λύκεια στην Ξάνθη και Κομοτηνή αντίστοιχα και 1 ιεροσπουδαστήριο στην Κομοτηνή. Τα μειονοτικά σχολεία έχουν δίγλωσσο πρόγραμμα μαθημάτων, μέσω του οποίου η Τουρκική γλώσσα, τα μαθηματικά, οι φυσικές επιστήμες, τα θρησκευτικά, η μουσική και οι τέχνες (ζωγραφική) διδάσκονται στα τουρκικά· ενώ η ελληνική γλώσσα, η ιστορία, η γεωγραφία, και η αγωγή του πολίτη διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα.

Οι μουσουλμάνοι μαθητές, που ολοκληρώνουν τη φοίτησή τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μπορούν όπως και οι υπόλοιποι μαθητές σε όλη την Ελλάδα να συνεχίσουν τις σπουδές τους στα Ελληνικά Ανώτατα και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Όσον αφορά την κατάταξή τους σε αυτά, υφίσταται μια διαφοροποίηση υπέρ των μελών της μειονότητας. Βάση της Υπουργικής Απόφασης υπ. Αρθ. Φ152 .11./B3/790 του 1996, δίδεται ένα ξεχωριστό ποσοστό θέσεων ανά σχολή, της τάξης του 0.5% επί του αριθμού εισακτέων που ορίζεται κάθε χρονιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται η αξιολόγηση της παρούσας κατάστασης της ΠΕ Ροδόπης με τη βοήθεια της ανάλυσης SWOT. Η εμβάθυνση στα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της περιοχής μελέτης και ο τρόπος που αυτά μπορεί να συμβάλλουν για την αξιοποίηση των ευκαιριών του εξωτερικού περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση των κινδύνων αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής για τη βελτίωση των συνθηκών και της ποιότητας ζωής του πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας, αλλά και της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης συνολικά.

5.1 SWOT Ανάλυση

Η κατανόηση των μελλοντικών προοπτικών ανάπτυξης της ΠΕ Ροδόπης μπορεί να υποστηριχτεί από την ανάλυση SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats). Με τη βοήθεια της ανάλυσης αυτής μπορούν να καταγραφούν και να αναλυθούν τα δυνατά και αδύνατα χαρακτηριστικά της Περιφέρειας, αλλά και οι ευκαιρίες που απορρέουν από το ευρύτερο περιβάλλον και δημιουργούν προοπτικές ανάπτυξης με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και γνωρίσματά της, λαμβάνοντας υπόψη τις απειλές που μπορεί επίσης να σκιαγραφούνται. Η ανάλυση SWOT αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική καταγραφή για να γίνει κατανοητή η δυναμική μιας περιφέρειας και η θέση που κατέχει στο ευρύτερο γίγνεσθαι.

Η ανάλυση αυτή για την Π.Ε. Ροδόπης ακολουθεί στη συνέχεια.

Δυνατά σημεία / Πλεονεκτήματα (Strengths)

- S1: Υψηλή συγκέντρωση σε κλάδους με συγκριτικά πλεονεκτήματα εξαιτίας των εκλεκτών πρώτων υλών.
- S2: Δυνατότητα για σημαντική κάλυψη αναγκών της μεταποίησης σε πρώτες ύλες στο εσωτερικό περιβάλλον της ΠΕ Ροδόπης, με αποτέλεσμα να υπάρχει αυτάρκεια.
- S3: Σημαντικός αριθμός πεδινών εκτάσεων, βοσκοτόπων και λοιπών δασικών και αλιευτικών πόρων για περαιτέρω αξιοποίηση σε διάφορους τομείς.
- S4: Ύπαρξη μεγάλης έκτασης με γεωθερμικά και συναφή πεδία.
- S5: Πληθώρα και ποικιλία αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων υψηλής αξίας
- S6: Σημαντικό εύρος άυλης γνώσης στον κτηνοτροφικό τομέα.
- S7: Συνεχής ανάπτυξη της υποστήριξης στην έρευνα και στην εξωστρέφεια

- S8: Μοναδική πολιτισμική ταυτότητα
- S9: Πλούσια πολιτιστική κληρονομιά

Αδυναμίες (Weaknesses)

- W1: Μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις, με οργάνωση τέτοια που δεν μπορεί να υποστηρίξει τη χάραξη στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.
- W2: Υψηλό ποσοστό ανεργίας
- W3: Έλλειμμα σχεδιασμού σε θέματα ανάπτυξης και προώθησης τουριστικών προϊόντων / προορισμών με χαρακτηριστικά που να ικανοποιούν αντίστοιχες ομάδες τουριστών.
- W4: Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω ανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης.
- W5: Υψηλό κόστος και έλλειψη ανταγωνιστικότητας λόγω του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων.
- W6: Καλλιέργεια προϊόντων, όπως ο καπνός και το βαμβάκι, τα οποία δεν έχουν προοπτικές, όσον αφορά τη δυναμική τους.
- W7: Η αγροτική παραγωγή διακρίνεται από έλλειψη τυποποίησης, ενώ μειώνονται διαχρονικά οι βιομηχανίες που ασχολούνται με τη μεταποίηση.
- W8: Υποτυπώδης ανάπτυξη μηχανισμών προώθησης των αγροτικών προϊόντων.
- W9: Η Περιφέρεια διαθέτει σημαντικούς φυσικούς πόρους που δεν αξιοποιούνται επαρκώς.
- W10: Γήρανση αγροτικού πληθυσμού.
- W11: Ερήμωση της υπαίθρου και εγκατάλειψη των καλλιεργειών.
- W12: Ελλειπείς υποδομές στο μεταφορικό δίκτυο και τη διασύνδεση με άλλες Π.Ε. αλλά και το διεθνές δίκτυο.
- W13: Ύπαρξη απομακρυσμένων / λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών.
- W14: Έλλειψη ενδιάμεσων φορέων υποστήριξης της καινοτομίας και ανταλλαγής γνώσης.
- W15: Ανάγκη ψηφιακού γραμματισμού των κατοίκων (όπως συμβαίνει και σε ολόκληρη τη χώρα η οποία βρίσκεται στις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ όσον αφορά το δείκτη DESI).
- W16: Απομακρυσμένη γεωγραφική θέση της Π.Ε. Ροδόπης και σημαντική απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα
- Έλλειψη αεροδρομίου (ενώ υπάρχει την Αλεξανδρούπολη και την Καβάλα).

Ευκαιρίες (Opportunities)

- O1: Βλέψεις και δράσεις για ανάταξη του γενικότερου υπάρχοντος οικονομικού κλίματος στην ευρωπαϊκή επικράτεια στο πλαίσιο της Ευρωζώνης.
- O2: Ζήτηση από διεθνείς αγορές προϊόντων υψηλής ποιότητας.
- O3: Δυναμική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- O4: Η ΠΕ Ροδόπης, όπως γενικότερα η Περιφέρεια ΑΜΘ μπορεί να συμβάλλει στην ενεργειακή μετάβαση, αξιοποιώντας τις τάσεις απανθρακοποίησης του ενεργειακού τομέα στην Ευρωπαϊκή και τη διεθνή σκηνή.
- O5: Αξιοποίηση πόρων του αναπτυξιακού προγράμματος LEADER, το οποίο βρίσκεται στο προσκήνιο και συμβάλει δραστικά και έμπρακτα στη βελτίωση του πρωτογενούς τομέα αλλά και της επιχειρηματικότητας πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αλιεία, κ.ά.
- O6: Εξέλιξη και χρήση νέων τεχνολογιών στους τομείς παραγωγής, ιδιαίτερα στον πρωτογενή τομέα, όπως είναι η ρομποτική γεωργία και κτηνοτροφία.
- O7: Αξιοποίηση τάσεων σχετικών με την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας
- O8: Αξιοποίηση δράσεων ΕΣΠΑ, Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Επιχειρησιακού Προγράμματος Αλιείας & Θάλασσας 2014-2020.

Απειλές (Threats)

- T1: Οικονομική δυσπραγία εντός της χώρας, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί.
- T2: Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τροχοπέδη για την προσέλκυση επενδύσεων και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (νομοθεσία, γραφειοκρατία, φορολόγηση).
- T3: Έκθεση στον ανταγωνισμό με άλλες περιοχές, που παράγουν με ευνοϊκότερους όρους ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας.
- T4: Απειλές που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, όπως η διάβρωση των ακτών και η ανάγκη ορθολογικότερης διαχείρισης των υδάτινων πόρων.
- T5: Πληθωρισμός στις τιμές των τροφίμων, των αγροτικών εφοδίων και των καυσίμων, αλλά και των λιπασμάτων και ειδών που προορίζονται για την παραγωγή στον πρωτογενή τομέα.
- T6: Μείωση των επιδοτήσεων λόγω της ανανεωμένης ΚΑΠ.
- T7: Όλο και περισσότερο στην Ευρώπη προωθείται η χρηματοδότηση των ερευνητικών προγραμμάτων σύμφωνα με την αριστεία.

- T8: Όλο και περισσότερο οι δημόσιες δαπάνες για τις νέες τεχνολογίες και την έρευνα και ανάπτυξη μειώνονται.
- T9: Φυγή ταλέντων στο εξωτερικό ή λοιπές περιφέρειες της χώρας.
- T10: Κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στον αγροτικό τομέα.

Παραπάνω παρουσιάστηκαν τα σημαντικότερα δυνατά σημεία αλλά και οι αδυναμίες που χαρακτηρίζουν την παρούσα κατάσταση στην ΠΕ Ροδόπης, ώστε να γίνει πιο εύκολα εφικτός ο εντοπισμός των ευκαιριών αλλά και των πιθανών κινδύνων.

Εξειδικεύοντας την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης σε μεγαλύτερο βαθμό και για λόγους συνέπειας με τον σχεδιασμό του ΠΠΑ ΑΜΘ 2021-2025, τα δεδομένα της ανάλυσης SWOT για την ΠΕ Ροδόπης (πλεονεκτήματα, αδυναμίες, ευκαιρίες, απειλές) **συσχετίζονται με τους (5) Στόχους του ΠΠΑ ΑΜΘ 2021-2025** στον Πίνακα που ακολουθεί. Η ανάλυση αυτή μπορεί να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των απαιτούμενων παρεμβάσεων έτσι ώστε η μελετούμενη περιφέρεια να βελτιώσει τη θέση της εντός της Περιφέρειας ΑΜ-Θ αλλά και στο σύνολο της χώρας, θέτοντας τα θεμέλια για μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης και αντιμετωπίζοντας ζητήματα περιφερειακής υστέρησης.

Θεματικός Στόχος	Δυνατά Σημεία/Πλεονεκτήματα (Strengths)	Αδυναμίες (Weaknesses)	Ευκαιρίες (Opportunities)	Απειλές (Threats)
1. Μεγαλύτερη Ευημερία	<ul style="list-style-type: none"> • Συνεχής ανάπτυξη της υποστήριξης στην έρευνα και στην εξωστρέφεια. • Δυνατότητα για κάλυψη αναγκών της μεταποίησης σε πρώτες ύλες στο εσωτερικό περιβάλλον της περιφέρειας, με αποτέλεσμα να υπάρχει αυτάρκεια 	<ul style="list-style-type: none"> • Μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις, με οργάνωση τέτοια που δεν μπορεί να υποστηρίξει τη χάραξη στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. • Έλλειπείς υποδομές στο μεταφορικό δίκτυο και τη διασύνδεση με άλλες Π.Ε. αλλά και το διεθνές δίκτυο. • Ύπαρξη απομακρυσμένων / λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. • Έλλειψη ενδιάμεσων φορέων υποστήριξης της καινοτομίας και ανταλλαγής γνώσης. • Απομακρυσμένη γεωγραφική θέση της ΠΕ Ροδόπης και σημαντική απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα • Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω ανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βλέψεις και δράσεις για ανάταση του γενικότερου υπάρχοντος οικονομικού κλίματος στην ευρωπαϊκή επικράτεια στο πλαίσιο της Ευρωζώνης. 	<ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική δυσπραγία εντός της χώρας, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί. • Έκθεση στον ανταγωνισμό με άλλες περιοχές, που παράγουν πιο φθηνά αλλά και με υψηλότερη παραγωγικότητα. • Πληθωρισμός τιμών των τροφίμων, των αγροτικών εφοδίων και των καυσίμων, αλλά και των λιπασμάτων και ειδών που προορίζονται για την παραγωγή στον πρωτογενή τομέα. • Μείωση των επιδοτήσεων λόγω της ανανεωμένης ΚΑΠ. • Κλιματική αλλαγή.

<p>2. Ενδυνάμωση του τοπικού τουρισμού</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σημαντικός αριθμός πεδινών εκτάσεων, βοσκοτόπων και λοιπών δασικών και αλιευτικών πόρων για περαιτέρω αξιοποίηση σε διάφορους τομείς. • Υψηλή συγκέντρωση σε κλάδους με συγκριτικά πλεονεκτήματα εξαιτίας των εκλεκτών πρώτων υλών. • Πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. 	<ul style="list-style-type: none"> • Έλλειμμα σχεδιασμού σε θέματα δημιουργίας ανάπτυξης και προώθησης τουριστικών προϊόντων / προορισμών με χαρακτηριστικά που να ικανοποιούν αντίστοιχες ομάδες τουριστών. • Έλλειπείς υποδομές στο μεταφορικό δίκτυο και τη διασύνδεση με άλλες Π.Ε. αλλά και το διεθνές δίκτυο. • Έλλειψη ενδιάμεσων φορέων υποστήριξης της καινοτομίας και ανταλλαγής γνώσης. • Απομακρυσμένη γεωγραφική θέση της Π.Ε. Ροδόπης και σημαντική απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα. • Έλλειψη αεροδρομίου. • Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω ανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης 	<ul style="list-style-type: none"> • Δυναμική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. • Αξιοποίηση πόρων ου αναπτυξιακού προγράμματος LEADER, το οποίο συμβάλει δραστικά και έμπρακτα στη βελτίωση της επιχειρηματικότητας πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αλιεία, κ.ά. 	<ul style="list-style-type: none"> • Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τροχοπέδη για την προσέλκυση επενδύσεων και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (νομοθεσία, γραφειοκρατία, φορολόγηση).
<p>3. Διαχείριση των πόρων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σημαντικός αριθμός πεδινών εκτάσεων, βοσκοτόπων και λοιπών δασικών και αλιευτικών πόρων για περαιτέρω αξιοποίηση σε επιλεγμένους τομείς 	<ul style="list-style-type: none"> • Η ΠΕ Ροδόπης διαθέτει σημαντικούς φυσικούς πόρους που δεν αξιοποιούνται επαρκώς. • Έλλειψη ενδιάμεσων φορέων υποστήριξης της καινοτομίας 	<ul style="list-style-type: none"> • Η ΠΕ Ροδόπης, όπως γενικότερα η Περιφέρεια ΑΜΘ μπορεί να συμβάλει στην ενεργειακή μετάβαση. • Ανάπτυξη κυκλικής 	<ul style="list-style-type: none"> • Απειλές που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, όπως η διάβρωση των ακτών και η ανάγκη διαχείριση των υδάτινων πόρων.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ύπαρξη μεγάλης έκτασης με γεωθερμικά και συναφή πεδία • Πλούσια πολιτιστική κληρονομιά 	<ul style="list-style-type: none"> και ανταλλαγής γνώσης. • Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω ανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης 	οικονομίας.	<ul style="list-style-type: none"> • Κλιματική αλλαγή.
4. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας	<ul style="list-style-type: none"> • Υψηλή συγκέντρωση σε κλάδους με συγκριτικά πλεονεκτήματα εξαιτίας των εκλεκτών πρώτων υλών. • Δυνατότητα για μεγάλη κάλυψη αναγκών της μεταποίησης σε πρώτες ύλες στο εσωτερικό περιβάλλον της περιφέρειας, με αποτέλεσμα να υπάρχει αυτάρκεια. • Πληθώρα και ποικιλία αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων υψηλής αξίας. • Συνεχής ανάπτυξη της υποστήριξης στην έρευνα και στην εξωστρέφεια. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις, με οργάνωση τέτοια που δεν μπορεί να υποστηρίξει τη χάραξη στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων • Ανυπαρξία δομών χρηματοδότησης επενδύσεων υψηλού ρίσκου των επιχειρήσεων. • Έλλειπείς υποδομές στο μεταφορικό δίκτυο και τη διασύνδεση με άλλες Π.Ε. αλλά και το διεθνές δίκτυο. • Ύπαρξη απομακρυσμένων / λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. • Έλλειψη ενδιάμεσων φορέων υποστήριξης της καινοτομίας και ανταλλαγής γνώσης. • Απομακρυσμένη γεωγραφική θέση της Π.Ε. Ροδόπης και σημαντική απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βλέψεις και δράσεις για ανάταση του γενικότερου υπάρχοντος οικονομικού κλίματος στην ευρωπαϊκή ευρωπαϊκή επικράτεια στο πλαίσιο της Ευρωζώνης. • Ζήτηση από διεθνείς αγορές προϊόντων με υψηλή ποιότητα. • Αξιοποίηση πόρων του αναπτυξιακού προγράμματος LEADER, το οποίο συμβάλει δραστικά και έμπρακτα στη βελτίωση της επιχειρηματικότητας πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αλιεία, κ.ά. • Αξιοποίηση δράσεων ΕΣΠΑ, Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Επιχειρησιακού 	<ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική δυσπραγία εντός της χώρας, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί. • Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τροχοπέδη για την προσέλκυση επενδύσεων και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (νομοθεσία, γραφειοκρατία, φορολόγηση). • Έκθεση στον ανταγωνισμό με άλλες περιοχές, που παράγουν πιο φθηνά αλλά και με υψηλότερη παραγωγικότητα.

		<ul style="list-style-type: none"> • Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω Αανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης. 	<p>Προγράμματος Αλιείας & Θάλασσας 2014-2020.</p>	
<p>5. Ενδυνάμωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του ανθρώπινου δυναμικού</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Συνεχής ανάπτυξη της υποστήριξης στην έρευνα και στην εξωστρέφεια. • Μοναδική πολιτισμική ταυτότητα 	<ul style="list-style-type: none"> • Μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις, με οργάνωση τέτοια που δεν μπορεί να υποστηρίξει τη χάραξη στρατηγικής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. • Υψηλό ποσοστό ανεργίας. • Δυσκολία ανάληψης επενδύσεων υψηλού ρίσκου, λόγω ανυπαρξίας δομών χρηματοδότησης. • Μορφωτικό επίπεδο τοπικού πληθυσμού – ανάγκη ενδυνάμωσης. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βλέψεις και δράσεις για ανάταση του γενικότερου υπάρχοντος οικονομικού κλίματος στην ευρωπαϊκή ευρωπαϊκή επικράτεια στο πλαίσιο της Ευρωζώνης. • Ζήτηση από διεθνείς αγορές προϊόντων υψηλής ποιότητας. • Αξιοποίηση πόρων του αναπτυξιακού προγράμματος LEADER, για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων σε τομείς όπως ο τουρισμός, η αλιεία, κ.ά. • Αξιοποίηση δράσεων ΕΣΠΑ, Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Επιχειρησιακού Προγράμματος Αλιείας & Θάλασσας 2014-2020. 	<ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική δυσπραγία εντός της χώρας, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί. • Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τροχοπέδη για την προσέλκυση επενδύσεων και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (νομοθεσία, γραφειοκρατία, φορολόγηση). • Έκθεση στον ανταγωνισμό με άλλες περιοχές, που παράγουν πιο φθηνά αλλά και με υψηλότερη παραγωγικότητα.

5.2. Οριοθέτηση τομέων με δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης

Η χρησιμότητα της ανάλυσης SWOT που προηγήθηκε έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί εργαλείο για την κατανόηση των διαθέσιμων **αναπτυξιακών επιλογών**, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ενός τόπου, περιορίζοντας αισθητά τις περιφερειακές αδυναμίες που ενδεχομένως να υπάρχουν. Ουσιαστικά το πλαίσιο της ανάλυσης SWOT δίνει τη δυνατότητα διερεύνησης πιθανών κατευθύνσεων, οι οποίες θα μπορέσουν να βελτιώσουν τις αδυναμίες και να αξιοποιήσουν τα δυνατά σημεία, έτσι ώστε η περιοχή μελέτης να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες του ευρύτερου περιβάλλοντος λήψης απόφασης και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις απειλές στις οποίες ενδέχεται να είναι εκτεθειμένη.

Αρχικά, είναι χρήσιμο, με βάση όσα προηγήθηκαν, να οριστούν οι βασικοί άξονες / κατευθύνσεις που αποτελούν το **όραμα** της Π.Ε. Ροδόπης για το μέλλον. Έτσι, σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, το εν λόγω όραμα θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί ως ακολούθως:

«...Π.Ε. Ροδόπης ... μια κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά βιώσιμη και εξωστρεφής χωρική ενότητα, με ενεργή συμβολή στην ανάπτυξη της Περιφέρειας ΑΜΘ, που αυνιστά σημαντικό αναπτυξιακό πόλο σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο».

Ως σχετικοί **στόχοι** υλοποίησης του οράματος προτείνονται:

- Οικονομική ανάπτυξη - Μετατροπή της Π.Ε. Ροδόπης σε επιχειρηματικό κέντρο και «κόμβο» της περιοχής
- Μείωση της ανεργίας
- Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής
- Προστασία / ανάδειξη / αξιοποίηση του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος

Στη συνέχεια, αναφέρεται πιο αναλυτικά η εξειδίκευση των προτεινόμενων στόχων ανάπτυξης σε κατευθύνσεις πολιτικής, καθώς και δράσεις επιδίωξής τους.

Κατευθύνσεις Πολιτικής	Δράσεις
Περαιτέρω ανάπτυξη του πρωτογενούς	<ul style="list-style-type: none">• Χρήση νέων τεχνολογιών• Ενημέρωση των αγροτών – Αναβάθμιση ανθρώπινου

Κατευθύνσεις Πολιτικής	Δράσεις
τομέα	<p>δυναμικού</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία δομών για τη διευκόλυνση των αγροτών (όπως η υποδράση «Οριζόντια εφαρμογή ενίσχυσης επενδύσεων παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του αγροτικού πληθυσμού (παιδικοί σταθμοί, χώροι αθλητισμού, πολιτιστικά κέντρα, κ.λπ.) με σκοπό την εξυπηρέτηση των στόχων της τοπικής στρατηγικής» του προγράμματος LEADER που ήδη υλοποιείται. • Στήριξη της αλιείας με την αξιοποίηση κονδυλίων του προγράμματος «Ε.Π. Αλιείας & Θάλασσας 2014-2020». • Προώθηση των αγροτικών προϊόντων – γεωργία / κτηνοτροφία / αλιεία – μέσω συμμετοχής της Π.Ε. Ροδόπης σε διεθνείς εκθέσεις / forum. • Προώθηση των αγροτικών προϊόντων – γεωργία / κτηνοτροφία / αλιεία – μέσω ολοκληρωμένων σχεδίων μάρκετινγκ και σύνδεσης με το τουριστικό προϊόν. • Προώθηση των αγροτικών προϊόντων – γεωργία / κτηνοτροφία / αλιεία – μέσω της προώθησης συνεργασιών σε εθνικό / διεθνές επίπεδο. • Ανάπτυξη συλλογικών δράσεων (συνεταιρισμοί, clusters, συνέργειες κ.ά.).
Ωθηση της μεταποίησης για τις πολύ μικρές, μικρές και ΜΜΕ	<ul style="list-style-type: none"> • Διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων. • Αξιοποίηση κονδυλίων LEADER. • Προώθηση τοπικών προϊόντων με οργανωμένες δράσεις (διοργάνωση εκδηλώσεων, ανάπτυξη σχεδίων μάρκετινγκ).
Προώθηση του τουρισμού	<ul style="list-style-type: none"> • Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού του κλάδου. • Αξιοποίηση κονδυλίων LEADER / ΕΣΠΑ για τη δημιουργία νέων και την επέκταση υφιστάμενων πολύ μικρών, μικρών και ΜΜΕ επιχειρήσεων του κλάδου. • Οργάνωση σχεδίων μάρκετινγκ από την Αναπτυξιακή Ροδόπης για την προβολή του τουριστικού προϊόντος της Π.Ε. • Προώθηση του βιώσιμου τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
Ανάπτυξη της	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία οικοσυστημάτων επιχειρηματικότητας με τη

Κατευθύνσεις Πολιτικής	Δράσεις
επιχειρηματικότητα πολύ μικρών, μικρών και ΜΜΕ	<p>συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μερών (ιδρυμάτων Ε&Α, επιχειρήσεων, φορέων του δημοσίου).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση κονδυλίων προγραμμάτων LEADER /ΕΣΠΑ για τη στήριξη υφιστάμενων και νέων επιχειρήσεων. • Συνεχής εκπαίδευση επιχειρηματικής κοινότητας και δημιουργία ενημερωτικών εκδηλώσεων από φορείς όπως το Επιμελητήριο. • Εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες – Ανάπτυξη δεξιοτήτων.
Ενεργειακή μετάβαση	<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση των πρωτοβουλιών για χρήση ΑΠΕ (κυρίως αιολικής ενέργειας). • Ανακατασκευή δημόσιων κτιρίων ώστε να είναι ενεργειακά φιλικά. • Ενίσχυση δράσεων και χρηματοδότηση πρωτοβουλιών κυκλικής οικονομίας.
Ψηφιακός μετασχηματισμός	<ul style="list-style-type: none"> • Εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες πολιτών και επαγγελματιών όλων των ηλικιών, με έμφαση στους νέους. • Ανάπτυξη ευρυζωνικού δικτύου και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές. • Χρηματοδότηση δράσεων ψηφιακού μετασχηματισμού (αξιοποίηση κονδυλίων διαφόρων χρηματοδοτικών εργαλείων)
Κοινωνική συνοχή / πολυπολιτισμικότητα	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη δράσεων για την ανάδειξη του πολιτισμού όλων των πολιτισμικών ομάδων (Ελλήνων, Τουρκογενών, Αθίγγανων, Πομάκων). • Ευκαιρίες απασχόλησης (μέσω αξιοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων). • Στήριξη των ευάλωτων ομάδων (γερασμένου πληθυσμού, γυναικών, ανέργων κ.ά.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την οικονομική κρίση του 2008 και την υγειονομική κρίση του 2020 είναι πλέον κατανοητό ότι η αβεβαιότητα και η πολυπλοκότητα συνιστούν δύο κρίσιμες παραμέτρους του εξωτερικού περιβάλλοντος, αποτελούν δε στοιχεία τα οποία θέτουν σημαντικές δυσκολίες στη διατύπωση και επιτυχή υλοποίηση ενός προγράμματος περιφερειακής ανάπτυξης. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον λήψης απόφασης, υπάρχει έντονη ανασφάλεια και αβεβαιότητα τόσο στην κοινωνία των πολιτών όσο και στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Κυρίαρχη, στη νέα αυτή πραγματικότητα, είναι μία **τοποκεντρική και ανθρωποκεντρική προσέγγιση** του σχεδιασμού ανάλογων πολιτικών τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Έρευνες δείχνουν πως η κοινή γνώμη θεωρεί πως οι κυβερνήσεις θα πρέπει να δώσουν σημασία τόσο στις κοινωνικές όσο και στις περιβαλλοντικές διαστάσεις της ευημερίας. Πράγματι, τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο έντονη η πεποίθηση πως η έννοια της ευημερίας δεν περιλαμβάνει μόνο την κλασσική έννοια της οικονομικής ευμάρειας, αλλά ενσωματώνει και άλλες θεμελιώδεις αξίες που είναι απαραίτητες για την κοινωνική συνοχή, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, το περιβάλλον, ο πολιτισμός. Σημαντική είναι επίσης η ενσωμάτωση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων όλων των παραγόντων ενός τοπικού οικοσυστήματος, των πολιτών περιλαμβανομένων, στοιχείο που διασφαλίζεται εν μέρει μέσα από τον «Καλλικράτη», όπου επιχειρείται η διεύρυνση της συμμετοχικότητας και αναβαθμίζεται το δημοκρατικό μοντέλο ανάπτυξης.

Η ύπαρξη των αναπτυξιακών προγραμμάτων και η υποστήριξή τους επό εθνικούς και Ευρωπαϊκούς πόρους συμβάλει αισθητά στην καλύτερευση των κρίσιμων τομέων της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης. Ωστόσο, οι παρεμβάσεις που απαιτούνται για την επίτευξη ενός καλύτερου επιπέδου ζωής των πολιτών είναι ακόμα αρκετές προκειμένου να υλοποιηθεί η μετάβαση της Περιφέρειας ΑΜΘ στις νέες απαιτήσεις που το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον θέτει. Η μορφολογική της πολυμορφία, το ξεχωριστό φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και οι ανθρωπογενείς παρεμβάσεις οδήγησαν στην ανάδειξη του τουρισμού ως μιας από τις βασικές συνιστώσες ανάπτυξης της Περιφερειακής Ενότητας Ροδόπης, όπως εξάλλου σημειώθηκε και στην ανάλυση S.W.O.T. της εν λόγω περιοχής.

Κλείνοντας, είναι εύλογο να αναρωτηθούμε γιατί δεν έχουν επιτευχθεί όλα αυτά στο παρελθόν και καλούνται να υλοποιηθούν τώρα; Σήμερα υπάρχει συγκεκριμένη στόχευση και κατανόηση της σημασίας του ολιστικού και ολοκληρωμένου σχεδιασμού, του συνεκτικού συντονισμού και της διασφάλισης της αποτελεσματικής υλοποίησης των ασκούμενων πολιτικών. Έχει γίνει κατανοητό ότι η ανάπτυξη χρειάζεται να επιτευχθεί με οργανωμένο

σχεδιασμό, με τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των εμπλεκόμενων και με σεβασμό στην κοινωνία και το περιβάλλον. Πλέον, τα αναπτυξιακά προγράμματα, όπως αυτά που παρουσιάστηκαν και στην παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, εστιάζουν σε τομείς όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η προστασία του περιβάλλοντος, η κυκλική οικονομία και η κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό, γίνονται και οι σχετικές προτάσεις για την Π.Ε. Ροδόπης, μια περιοχή η οποία διαθέτει τον φυσικό/πολιτιστικό πλούτο και το ανθρώπινο δυναμικό ώστε να εξελιχθεί σε ένα οικονομικό κέντρο της χώρας και έναν πόλο πολιτισμού. Η πολυπολιτισμικότητα και η πολυμορφία της περιοχής παρέχουν σημαντικές προοπτικές για κοινωνική ευημερία, στήριξη της διαφορετικότητας, προώθηση της καινοτομίας και μιας ανάπτυξης που διασφαλίζει τα σημαντικά ζητούμενα της εποχής, δηλαδή τη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αθανασόπουλος, Δ. (2012). *Η περιφερειακή ανθεκτικότητα και οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις περιφέρειες της Ελλάδας*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Αρταβάνη, Μ.Α. (2011). Η Αναπτυξιακή Διάσταση του Προγράμματος «Καλλικράτης». Επιστημονικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης. Μάιος.

Βαΐτσος, Κ. (2010). Ελληνική και Παγκόσμια Οικονομική Κρίση: Αναπτυξιακές Διαστάσεις σε ένα Διεθνές Πλαίσιο Αλληλεξάρτησης. 1st Conference of International Initiative for Promoting Political Economy, Σεπτέμβριος.

Γκέκας, Ρ. & Χατζημιχάλης, Κ. (2001), Πανεπιστημιακές Σημειώσεις για τη Βιώσιμη Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Διακουλάκη, Δ. (2008). Ενεργειακές Στρατηγικές, Περιβαλλοντικές Απειλές και Αναπτυξιακές Προκλήσεις. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών: Σε Αναζήτηση Ελληνικού Μοντέλου Ανάπτυξης, Αθήνα: Παπαζήσης.

Δόντσης, Σ. (2020), Τα Εναλλακτικά Πλαίσια Επιχορήγησης Επιχειρηματικών Δράσεων ως Εργαλεία Στρατηγικών Στόχων. Πτυχιακή Εργασία, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Καραβέλη Ε. & Τσιώνας Ε. (2011), Οι Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα - Προσδιοριστικοί Παράγοντες, Τάσεις και Προοπτικές. 9ο Εθνικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης ERSA GR με θέμα: «Περιφερειακή Ανάπτυξη και οικονομική Κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα». Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 6-7/6/2011.

Κόνσολας, Ν. Ι. (1997), *Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Κουφάρης, Γ. (2010), Η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και οι Χρηματιστηριακές Αγορές. Περιοδικό 'Χρήμα'.

Κότιος, Α. & Παυλίδης, Γ. (2012), Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις, Κρίσεις του Συστήματος ή της Πολιτικής; Εκδόσεις Rosili, ISBN 13 9789608940765.

Λώλος, Σ. (2009), *ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ, Οικονομική Σύγκλιση και Συνοχή*. Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα, ISBN13 9789600113068.

Μαγουλάς, Κ. & Βλιάμος, Σ. (2011), Περιβάλλον-Πολιτισμός-Τουρισμός-Περιφερειακή Ανάπτυξη, Περιφερειακή – Τοπική Ανάπτυξη. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Βλάχου, Α., Θεοχαράκης, Ν. & Μυλωνάκης, Δ. (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*. Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα, ISBN 9789600114256.

Μανασάκης, Κ. (2021), *Βιώσιμη Ανάπτυξη και Στρατηγική Επιχειρηματική Υπευθυνότητα σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις*. Εκδόσεις Τζιόλα, Αθήνα.

Μιχαηλίδης, Γ. (2011). Κρίση, Χώρος και Συνοχή: Η Ανεπάρκεια της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής. Επιστημονικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης. Μάιος.

Μοναστηριώτης, Β. (2011, November), Making geographical sense of the Greek austerity measures: compositional effects and long-run implications. *Cambridge Journal of Regions, Economy, and Society*, 4(3), pp. 323–337.

Νεραντζίδης, Ι. (2020), Τα ΠΕΠ και η Συμβολή τους στη Περιφερειακή Ανάπτυξη. Πτυχιακή Εργασία, Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Παλάσκας, Θ., Πεχλιβάνος, Λ. & Στοφόρος, Χ. (2004). *Η Ελλάδα στη Διεθνή Αγορά Επενδύσεων*, Αθήνα: IOBE, ISBN9789607536228.

Παπαδασκαλόπουλος, Α. (2000), *Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης*. Αθήνα: Παπαζήση, ISBN13 9789600211214.

Παπαδασκαλόπουλος, Α. & Χριστοφάκης, Μ. (2004), *Οι Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα τη Δεκαετία του 1990*. Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών - Review of Economic Sciences, Τεύχος 6, σσ. 65-88.

Παπαδασκαλόπουλος, Α. & Χριστοφάκης, Μ. (2016), *Περιφερειακός Προγραμματισμός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, ISBN13 9789600231298.

Πλασκοβίτης, Ηλ. (2008), *Αναπτυξιακές Δυνατότητες και το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ)*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών: Σε Αναζήτηση Ελληνικού Μοντέλου Ανάπτυξης, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, ISBN 9789600222753.

Πετράκος, Γ. & Ψυχάρης, Ι. (2003), *Οι Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα: Μια Εναλλακτική Μέθοδος Υπολογισμού*. Ερευνητική εργασία, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

Πετράκος, Γ. & Ψυχάρης, Ι. (2004), *Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Δεκέμβριος, ISBN13 9789602188811.

Πετράκος, Γ. (2004), Περιφερειακές Ανισότητες και Περιφερειακή Πολιτική στην Ελλάδα. *Κείμενα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Ανάπτυξης*. Επιστημονικό περιοδικό «Αειχώρος», Τεύχος: 3(1), σσ. 6-31, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Πολύζος, Σ. (2011), *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Φεβρουάριος, ISBN13 9789605863142.

Σαβιολάκης, Ι. (2022), *Περιφερειακές Ανισότητες: Η Περίπτωση της Ελλάδος. Μεταπτυχιακή Εργασία*, Κρήτη: Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο.

Σουλιώτης, Κ., Παπαδονικολάκη, Τζ., Παπαγεωργίου, Μ. & Οικονόμου, Μ. (2018). *Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στην Υγεία και το Σύστημα Υγείας: Σκέψεις και Δεδομένα για την Ελληνική Περίπτωση*. Archives of Hellenic Medicine, 2018, 35 (Suppl. 1), σσ. 9-16.

Σταθάκης, Γ. (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα*, «Η Δημοσιονομική Κρίση της Ελληνικής Οικονομίας». Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, Εκδόσεις GUTENBERG, Αθήνα, ISBN 978-960-01-1425-6.

Γενιτσαρόπουλος Χ., Σταυρακάκη Γ. & Χρονοπούλου Γ. (2014), *Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα. Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης*, Αθήνα, 1, σελ 61-65.

Τζαβέλα, Β. (2019), *Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα: Η Ανάγκη Άσκησης Περιφερειακής Πολιτικής και τα Εργαλεία Αποτελεσματικής Μείωσης τους*. Αθήνα: ε-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας, 14(2), σελ 23-29.

Χριστοφάκης, Μ.Σ. (2001). *Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, ISBN 13 9789600215243.

Χριστοφάκης, Μ.Σ. (2004). *Τοπική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακή Στρατηγική για τα Τοπικά Κέντρα Ανάπτυξης*. ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, σσ. 121-133.

Ψυχάρης, Ι. (2004). Περιφερειακή Πολιτική και Περιφερειακά Προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης της Ελλάδας: Αποτίμηση και Προοπτικές. *Αειχώρος*, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης. Τόμος. 3, Τεύχος. 1, σσ. 56-80, Μάιος.

Ψυχάρης Γ., Καλλιώρας Δ. & Πανταζής, Π. (2014), Economic crisis and regional resilience: detecting the ‘geographical footprint’ of economic crisis in Greece. Ελληνική Εταιρεία Περιφερειακής Επιστήμης, Βόλος.

Καρά Μεμέτ, Σ. (2019), *Επαγγελματικό Προφίλ της Μουσουλμανικής Μειονότητας Δ. Θράκης – Ανισότητες στην Εργασία*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τσιτσελίκης, Κ. (2008), *Η Μειονοτική Εκπαίδευση της Θράκης*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ξενόγλωση

Gialis, S., & Tsampra, M. (2015). The diverse regional patterns of atypical employment in Greece: Production restructuring, re/deregulation and flexicurity under crisis. *Geoforum*, 62, June, pp. 175-187. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2015.04.00>

Lolos, S. E. G. (2009). The effect of EU structural funds on regional growth. *Economic Change and Restructuring*, 42, pp. 211–228. <https://doi.org/10.1007/s10644-009-9070-z>

Mamatzakis, E.C. (2001). Public spending and private investment: evidence from Greece. *International Economic Journal*, 15(4), pp. 33–46. <https://doi.org/10.1080/10168730100000051>

Monastiriotis, V. (2011). Making geographical sense of the Greek austerity measures: Compositional effects and long-run implications. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4(3), pp. 323–337. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsr026>

Monastiriotis, V. (2014). Convergence through crisis? The impact of crisis on wage returns across the Greek regions. *Région et Développement*, 39, pp. 35–66, September 2013.

Monastiriotis, V. & Martelli, A. (2021). Crisis, Adjustment and Resilience in the Greek Labor Market: An Unemployment Decomposition Approach. *International Regional Science Review*, 44(1), pp. 85–112. <https://doi.org/10.1177/0160017620964848>

Oikonomou, G. (2019). Decentralizing Governance within the European Union’s Framework: Evidence from Greece. *International Journal of Public Administration*, 43(7), pp. 621–633. <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1644653>

Psycharis, Y., Kallioras, D. & Pantazis, P. (2014), Economic crisis and regional resilience: detecting the ‘geographical footprint’ of economic crisis in Greece, *Regional Science Policy and Practice*, Vol. 6, Issue 2, pp. 121–141, <https://doi.org/10.1111/rsp3.12032>.

Psycharis, Y., Panori, A. & Athanasopoulos, D. (2021). Public investment and regional resilience: empirical evidence from the Greek regions. *Journal of Economic and Human Geography*. 22/10/21, <https://doi.org/10.1111/tesg.12499>

Psycharis, Y., Rodríguez-Pose, A. & Tselios, V. (2019). Ministers and distributive politics: political influences in the regional allocation of public investment in Greece. *Territory, Politics, Governance*. <https://doi.org/10.1080/21622671.2019.1677265>

Psycharis, Y., Rovolis, A., Tselios, V. & Pantazis, P. (2014b). Economic Crisis and Regional Development in Greece. *Region et Developpement*, LEAD, Universite du Sud - Toulon Var, 39, 67–85.

Psycharis, Y., Tselios, V. & Pantazis, P. (2020). The contribution of Cohesion Funds and nationally funded public investment to regional growth: evidence from Greece. *Regional Studies*, 54(1), pp. 95–105. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1525696>

Psycharis, Y., Zoi, M. & Iliopoulou, S. (2015). Decentralization and local government fiscal autonomy: evidence from the Greek municipalities. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 34(2), pp. 262–280. <https://doi.org/10.1177/0263774X15614153>

Rodríguez-Pose, A. & Fratesi, U. (2007). Regional business cycles and the emergence of sheltered economies in the Southern Periphery of Europe. *Growth and Change*, 38(4), pp. 621–648. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2257.2007.00390.x>

Διαδικτυακοί Τόποι

Αναπτυξιακή Ροδόπη (2023), «Ενημέρωση»,

<https://anro.gr/index.php/el/enimerosi/prokirixeis>, Πρόσβαση: 22/08/2023

ΓΓΕΤ (2023), Εθνική Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014-2020, <https://gsri.gov.gr/ethniki-stratigiki-exypnis-exeidikefsis-2014-2020/>, Πρόσβαση: 20/08/2023

«Ερωτήσεις και απαντήσεις σχετικά με τη δέσμη νομοθετικών μέτρων για την πολιτική συνοχής 2021-2027» (2021),

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/qanda_21_3059, Πρόσβαση:

18/12/2022

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ Τεύχος Β' 6316/30.12.2021 .Έγκριση Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΠΠΑ) της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης προγραμματικής περιόδου 2021 - 2025.

«ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ» (2018), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:26b02a36-6376-11e8-ab9c-01aa75ed71a1.0005.03/DOC_1&format=PDF, Πρόσβαση: 18/12/2022

Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2023), «Οδηγός Χρηματοδοτήσεων - ΠεΠ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ 2021 – 2027», https://www.eetaa.gr/fundings/index.php?tag=view_programmata_details&programma_id=169, πρόσβαση 23/08/2023

ΕΥΔΑΜΘ (2023), Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Προγράμματος «Ανατολική Μακεδονία Θράκη», <https://www.eydamth.gr/>, Πρόσβαση: 22/08/2023

«Ενημερωτική Ημερίδα για την Πολιτική Συνοχής στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο» (2018), https://www.espa.gr/el/Documents/2127/Praktika_Hmeridas_19-06-2018.pdf Πρόσβαση: 27/03/2023

Ε.Π. Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (2021), «Το Πρόγραμμα «Ανατολική Μακεδονία, Θράκη» για την περίοδο 2021 – 2027», <https://20142020.eydamth.gr/index.php/component/k2/547-to-programma-anatoliki-makedonia-thraki-2021-2027>, Πρόσβαση: 20/08/2023

Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης 2021-2025 (2021), 1ο Παραδοτέο, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης Γενική Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού (https://www.pamth.gov.gr/index.php/el/enimerosi/diafaneia/deltia-typou-anakoinoseis/periodopis/item/download/6935_7f397baa85c99d03a091e2b9a5750c79)

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. ΑΜΘ (2013), Πρόταση σχεδιασμού και κατάρτισης αναπτυξιακού προγραμματισμού 2014 – 2020 https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_593/07_PARADOTE0_EGKYKLIOS.pdf, (πρόσβαση 12/4/2023)

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (2015), Μελέτη αξιολόγησης αναθεώρησης και εξειδίκευσης Π.Π.Χ.Σ.Α.Α. ΑΜΘ. Διαθέσιμο στο: https://www.pamth.gov.gr/images/diavoulefsi/2015/ΣΜΠΕ_ΑΜΘ_FINAL_Μάιος_2015.pdf (πρόσβαση 12/4/2023)

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (2012), Πρόταση για τη διαμόρφωση κατευθύνσεων εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020. Διαθέσιμο στο: https://www.eydamth.gr/lib/articles/newsite/ArticleID_593/05_ApantisiPerifereias.pdf (πρόσβαση 12/4/2023)

Πρόταση σχεδιασμού και κατάρτισης αναπτυξιακού προγραμματισμού περιόδου 2014–2020 Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης 2η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ (2013), <https://docplayer.gr/18933738-Perifereia-anatolikis-makedonias-thrakis-protasi-shediasmoy-kai-katartisis-anaptyxiakoy-programmatismoy-periodoy-2014-2020.html>(πρόσβαση 10/4/2023).

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020), Ευρωπαϊκή Ένωση. Διαθέσιμο στο: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/overview#> (πρόσβαση 12/4/2023)

Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL54/>-(περιφερειακοί λογαριασμοί, απασχόληση, στοιχεία μέχρι 2017)

Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/007b1bab-7cad-4df3-81f1-5b18c76770ce>(Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1981-2015, 17-2-2017)

Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020, Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL57/>-(περιφερειακοί λογαριασμοί, κατά κεφαλή ΑΕΠ, στοιχεία μέχρι 2017)